

DIALOGVS THEOLOGICVS.

QVO EPISTOLA
DIVI PAVLI APOSTOLI AD
ROMANOS EXPLANATUR.

Ex prælectionibus Antonij

Corrani Hispalensis, sacrae theolo-
giae professoris, collectus,
& concinnatus.

PSAL. 120.

*¶ Iehoua, libera animam meam à labijs falsitatis,
à lingua doli. Quid dabit tibi, aut quid ad-
det tibi lingua doli? sagittæ robusti viri acutæ
cum carbonibus iuniperorum.*

*¶ Londini Pridie calendas
Iunij, excudebat prælum Thomæ
Purſœtij ad Lucretiæ
ſymbolum.*

¶ Cum Privilegio. 1574.

*Huic Dialogo additi sunt
præcipui articuli nostræ Chri-
stianæ religionis, & ortho-
doxæ fidei, quos semper pro-
fessus est huius libelli autor,
in suis concionibus, & lectio-
nibus.*

*Appendicis loco habebit
lector tabellam, totius episto-
læ ad Roma. summam com-
plectentem, explanata etiam,
ex eruditorū virorum scrip-
tis, ea similitudine, quam A-
postolus ab inferendi ratione
vsurpat. Roma. 6. & .ii.*

GENEROSIS VI-
RIS VTRIVSQUE TEMPLI, QUI
LEGIBVS MVNICIPALIBVS

Angliæ operam dant, Antonius

Corranus, Hispalensis, salutem
in Christo dicit.

INTEGRVM TRIENNIVM
est, viri generosi, ac multis nomini-
bus mihi observandi, ex quo, diui-
ni numinis providentia, & uti ego
credo, vocatu, vestrisque suffragijs,
& reuerendi patris D. Edwini
Sandi, episcopi Londinensis cōfirmatione, electus sum
ad munus Theologicum in vestro cœtu obeundum.
Quo temporis spacio quantum humanitatis à vobis
acceperim, hîc recitare opus non est, quandoquidem
vestra pietatis exercitia nequaquam ad eum scopũ
collimant, ut, clangente buccina, apud mortales peri-
turã gloriã querant, sed, ut coram oculis diuinæ ma-
iestatis, cuius afflatu & gratia fiunt, appareant, suaq;
debita laude, adeoq; premio ornentur. Idcirco reli-
cta vestra in me beneficentia prædicatione, aliquid di-
cam de meo erga vos officio, atque docendi functione,
in cuius exercitio, hæc seruanda Apostolus Paulus
suo Timotheo præcipit: stude, inquit, te ipsum proba- 2. Tim. 2.
tum sistere Deo operarium, qui non erubescat, & qui & .15.
recte sermonem veritatis secet. Tria, ut ego arbitror,
hîc requirit Apostolus, & in suo, quem format, pa-
store, & in omnibus cœlestis doctrinæ dispensatori-
bus.

EPISTOLA.

bus. Primum est, ut summa ope nitantur, ipsa docen-
 diratione se probatos sistere Deo, cum mortalium pe-
 rituram gloriam minimè affectantes, tum multò eti-
 am minus ambitiosorum doctorū iudicia subtimidè
 magni facientes. Alterum est, ut iniuncto sibi operi
 gnauiter incumbentes, nequaquam pudeat Euange-
 lij Christi, sed lubenti, & alacri animo amplexentur
 arumnas inflictas, & crucem, quæ indiuidua comes
 esse solet, cum omnium discipulorum Christi, tum
 maximè illorum, qui vocati a Deo, ecclesie adificio
 strenuam nauant operam. Tertium est, ut veritatis
 sermonem rectè secent, id est, ut veram docendi me-
 thodum, ex sacris scriptoribus petitam & ad ideam
 et πρᾶξιν propheticarum concionum confirmatā quā
 fieri potest, diligentissimè exprimant, & obseruent.
 Quod ad primam preceptionem attinet, prescribit
 Paulus Timotheo, ut in Deum coniectos habeat ocu-
 los, neq; se venditare corā mundo cupiat, qui homini-
 bus instituendis in fide præsint. Solent enim ingeniosi
 homines potius plausum theatri captare, quam eccle-
 sie adificationem. Idcirco remedium huic turpitudi-
 ni hoc efficacissimum est, si studeamus probare nos,
 nostrumque ministerium Deo, cum quo, si reputa-
 mus nobis esse negotium, omnis aberit eminendi cu-
 piditas, maiorique diligentia curabimus esse fideles
 diuinae veritatis dispensatores, quàm ociosi disputato-
 res. Hac Apostolica preceptione ob oculos posita de-
 stinato consilio, quatenus licuit, abstinui à rixosis
 questionibus, & disceptationibus, quæ plus curiosi-
 tatis habere solent quàm utilitatis. Habere vos eti-

EPISTOLA.

am perpendi celeberrimas Academias, viris eruditissimis plenas, in quibus si quid est in Christiana doctrina diligentiori explanatione dignum, publicis illud disputationibus illustrari: atque perspicuum reddi solere non ignoravi: ideoque in publico cœtu ubi unâ cum eruditis non rarò imperiti rerum sacrarum se commiscere consueverunt, multos & difficiles nodos necere, atque dissolvere, & subtiles comminisci quaestiones, in quibus decidendis, plus appareat humani acuminis, quàm cœlestis luminis, consultum esse minimè existimaui. Sed libero tamen relicto unicuique iudicio, ad alterâ præceptionem Apostoli considerandâ properabo. Præcipit deinde Apostolus, ut simus OPERARI in adificanda Ecclesia, eoque pacto impêdamus nostrâ operam, ut fructus pietatis, quos auditores nostri protulerint, testimonium præbeant nostræ sedulitatis in excolenda vinea Domini. Quod autem dicit, nequaquam Dei servos, & operarios debere erubescere, insignem id doctrinam continet, de tolerantia crucis, quæ fideles Dei ministros comitari solet. Neque enim satis illos est dies, noctesq; muneri sibi iniuncto incumbere, sed infractò etiam animo exibilationes, conuitia, & iniurias transeuntium, non rarò etiam falsas obtrectiones illorum, quorum vinea prodesse student, perpeti oportet. Huius præceptionis recordatio, mihi in memoriam reuocat, quantum molestiarum, & exagitationum, ab eo tempore, quo Dominus ad docendi munus me accersuit in sua Ecclesia pertulerim. Sed ut ingenuè dicam, quod res est, plus suis clancularijs agendi rationibus

EPISTOLA.

bus negotij mihi facessunt ij, in quorum gratiam de-
 cennium integrum laboravi, quam alij qui aperto
 Marte contra Dei servos & operarios dimicant. Re-
 liētis ergo illis miserijs, & animi anxietatibus, qui-
 bus mea sortis homines angi solent, aliquid hīc dicam
 de illis tantum appendicibus, quae meam crucem mi-
 rum in modum gravem effecerunt, illorum certē ope-
 ra additis, & impositis, qui, ni ego fallor, Cyrenaei
 potius esse debebant, ad sublevandam meae crucis mo-
 lem: quā suis conatibus reddendam onerosiorem, ne
 dicam importabilem. Sed ad rem. Quamvis non ea
 qua debui, diligentia (sum enim homo, ideōque ni-
 hil humanum à me alienum puto) tamen quantum
 potui, ut Paulino more utar, S T V D V I, me proba-
 tum reddere coram Deo, meam inter vos, Charissimi
 auditores, functionem exercendo. Intercā loci neutra
 defuit crux, neque interna, neq, externa. Intus qui-
 dem diu perturbavit animum meum functionis meae
 mutatio. Foris verò sinistri de me, meaeque doctrina
 sparsi rumores, plusquam dici potest, me cruciarunt.
 Interna anxietatis non minima pars fuit: ut hinc in-
 cipiam, quod cū ab ineunte aetate ad eum scopum
 semper collimarint mea omnia studia, ut meos popu-
 lares adhortarer ad pietatis exercitia (decennio enim
 quo in Gallijs Gallico sermone docui, mihi visus fui,
 veluti in aliena arena versari, atque ideō nunquā ibi
 volui, alicui me addicere Ecclesia: Sed cum conditi-
 one semper ministerio functus sum, tantisper dum op-
 portunitas se offerret inseruiendi meae nationis homi-
 nibus) non potui sanē non esse sollicitus & anxius in
 tam

EPISTOLA.

tam subita mei muneris mutatione. Nā quid, obsecro
 si vel humanos tantum affectus consideremus, gratius
 mihi poterat contingere, post tot ambages, errores, ex
 antlatis denique labores, in Gallicis, & Flandricis
 tumultibus, me in Anglia nō tantum tutissimum &
 ab illarum tempestatum procellis remotum portum
 inuenisse, sed paratam etiam occasionem, quam antē
 multos annos optaueram, nempe ut aliquo in loco cœ-
 tum meorum popularium cogere possem, in quo purā
 Euangelij doctrinam, & docendo discerem, & dis-
 cendo docerem? Nactus fui diuini numinis benefi-
 centia, quod & multo tempore, & votis ardentissi-
 mis expetiueram, congregauitq; Londini meos popu-
 lares, qui Euangelij gratia Hispaniarū regnum reli-
 querant: & publice docere cœpi sacrarum literarum
 doctrinam: non sine ingenti inuidorum angore, pre-
 mentique animi egritudine: sed maxima sanē cum
 latitiapiorum, & de Christi gloria, potius quā de
 suis proprijs cōmodis, aut nomine cogitantium. Hac
 vero animi voluptate & optatissima quiete, frui mihi
 licuit biennij tantum spacio. In quo quantum accepe-
 rim solatii, quantum cœlestis iucunditatis, & incre-
 mēti doctrinae, inter pauperrimos meos populares, pau-
 perrimē in hac urbe agens, ipse nouit, qui pro sua cle-
 mentia me his affecit beneficijs: & ego, qui eius be-
 nignitatem expertus sum. Sed O antiqui serpentis
 fraudulentas versutias, non defuerunt, qui huic mea
 felicitati inuiderent. Quid multis opus est? Sathā
 suis vsus solitis strategematis, & cœtum illum pere-
 grinorum Hispanorum, qui religionis ergo, relicta
 patria

EPISTOLA.

patria, ad exteras regiones se contulerant, dissoluit, prorsusque pessum dedit, & me primis tantum labris gustata quiete, priuauit. Enimuerò oportuit in hac calamitate me identidem in memoriam reuocare Apostolicam praeceptionem, & hanc atrocissimam ignominiam aequo animo tolerare. Quod diuini numinis beneficio me praestitisse lator, quantum humana tulit fragilitas, mea videlicet fretus innocentia. Nam ut ille inquit,

— Hic murus aëneus esto :
” Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Possem porro hic iure conqueri de huius facti administris, ac secundarijs, ut vocant, causis. Sed satius, & consultius esse reor, si obliuione pratermissis hominum hac in re peruersis conatibus, ad diuini numinis providentiam conscendam, & eius voluntate hanc Ecclesia Hispanica ruinam esse factam apud me statuam, ac inde maiores fortassis utilitates prouenturas & mihi, & meis popularibus, quam humana prudentia intueri potest. Ego profecto, quod ad meum munus attinet, non contemnendos fructus ex hac commutatione me percepisse sentio, quorum non minimum esse video, animos illorum explorasse, qui diuina gloria propagationi se perpetuo studere ore praedicant, cum alias suis conatibus, & falsis accusationibus, ne dicam dolis, eam impedire satagant. Sed hac de re alias fortassis fusius. Nunc ista in medium attuli, partim ut mei populares absentes sciant, per me non stetisse, quo minus Ecclesia illa

EPISTOLA.

illa Hispanica, Londini erecta, ad hunc usque diem
perseueraret, partim etiam volui, posteritati hoc pub-
lico scripto testatam, cum meam innocentiam, tum
etiam animi propensionem in promouenda Euan-
gelij doctrina inter meos conterraneos. Interim Deū
precor, ut homines illi resipiscant, qui edificium illud
oculis quidem carneis despicabile, utpotè ex abiectis
in speciem constructum lapidibus, sed diuino conspe-
ctui gratissimum, & pulcherrimū, suis vexsutijs, nè
quid asperius dicam, demoliri ausi sunt. Ex hoc eti-
am fonte manauit altera crucis appendix, mihi mo-
lestissima, nempe idiomatis in docendo mutatio, quā
tamen equiore animo tuli, sed ut verum fatear, Mi-
nerua, quod dici solet, reluctāte. Hoc quo pacto factū
sit, breuiter dicam. Non sum adeo mea educationis
oblitus, ut ignorem, quam impar sit meis humeris
suscepta inter vos prouincia, neque me fateri pude-
bit, quā minimos fecerim progressus, tum in huma-
narum disciplinarum cognitione, tum maxime in
exercendo stylo, Latinique sermonis facundia pa-
randa, neque sanè cum illis ex postulabo, qui me aut
ὁ Ἰμαδῆν, aut ὁ Ἰργαφῆν vocauerint. Nouit enim
Dominus, quam mihi sim conscius mea tarditatis,
& imperitia, cum nullam aliam scientiam mihi ar-
rogem, quam mea inscitia cognitionem. Ut in pauca
conferam, non Romana lingua ampla suppellex, non
recondita multorum authorum lectio, non diuino-
rum arcanorum excellens scientia, me fecit morem
gerere vestrae electioni. Satis enim, superque mihi e-
rat compertum, quā impar meis ingenij viribus

***.1.

susci-

ὁ Ἰμαδῆν. cap. 5
ἢ ἡ. qui sero discere
copit.

EPISTOLA.

susciperem munus, praesertim in regno viris eruditissimis refertissimo. Sed quid agerem? Quo me verterem? Vos una ex parte me accersebatis, ego ex altera idoneas optabam rationes, quibus sinistros de me sparsos rumores, (sanè à quibus minimè decebat) diluerem, infamiaeque aspersas labe abstergerem: Idcirco calumniis fere oppressus vestra parère voluntati & meo pariter satisfacere desiderio decreui, maluique, & impolitam orationem in vestro cœtu effundendo, quàm parùm profecerim, ostendere, quàm sincere suspiciones illas impura & erronea doctrina, quas mihi aduersarij publice, & priuatim de me euulgarent, altiores radices agere meo silentio, & ecclesiastici muneris cessatione. Ut uno verbo dicam, necessitas me coëgit, vestra ut petitioni obsequerem. Interea loci non fuit minima mihi mearum afflictionum portio idiomatis permutatio. Nam cum Hispanica lingua possem, ut cunque animi mei sensa exprimere, in Romano sermone cogor saepius hesitare, balbutire, ac meam infantiam prodere. Verum enimvero quia mea impolita oratio vobis ingrata non est, qui potius perpenditis quid dicatur, quam quibus dictionis calamistris inuratur, me etiam nec tædet, nec pudet suscepti muneris. Imò saepius mente voluo, ac reuoluo, illud Augustini, felicem esse necessitatem, quæ cogit ad meliora. Nam hoc possum ingenuè fateri, me à multis annis, nunquam egisse vitam aut latiore, aut beatiore, neque in meis studiis maiori cum alacritate, & fortassis si uictu fuisse versatum, quam ab eo tempore, quo in vestro cœtu

doctoris

EPISTOLA.

doctoris fungi munere cœpi. Atq; utinam huic mea
 fœlicitati antiqui aduersarij non rursus inuideant,
 & nouas mea tranquillitati insidias parent: de quo-
 rum præpostera contra me agendi ratione, nimis
 multa hic dicere possem: & quidem promissæ par-
 titionis ordo requirebat, ut falsos rumores de me
 sparsos hic recensерem, eosque veritate ostensa dispel-
 lerem, sed præstat eos silentio præterire, quam de re
 tam iniqua, tamque proluxa parum dicere. Hoc so-
 lummodo opto, ut vel tantillum induciarum mihi isti
 dent, ut tranquillo, & paccato animo ex hac vita
 migrare queam. Me autem mortuo, vel sepulchri
 lapides rodant, si volent. Quod si mihi non contin-
 gat, quod expeto, uti nihil ferè accidit miseris mor-
 talibus omni ex parte beatum, lubenti interim ani-
 mo hanc mihi paratam, & impositam à Deo cru-
 cem & feram, & amplexabor. Huius pondus si fuerit
 meis humeris impar, potius Cyreneum aliquem ac-
 cersam, qui suis humeris, dimidium ponderis ferat,
 quam eam prorsus abiciam. Quem autem Cyrene-
 um mihi queram magis familiarem, & qui luben-
 tiori animo onera nostra subleuare velit, quàm illi
 ipsum, qui dulcissima sua oratione mortales om-
 nes ad se inuitat: Venite omnes ad me qui la-
 boratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Precor
 igitur Iesum Christum, uiuentis Dei unigenitum
 filium, generis humani seruatorem ut mihi adsit
 meam crucem ferenti, eoque pacto eius pondus, mihi
 sanè importabile, suis potentissimis manibus suble-
 uet, atque sustineat, ut patienti & equo animo simul

Math. 11.

EPISTOLA.

*cum eo, meam baiulem crucem : neque permittat cor
 meum tangi vindictæ cupiditate in eos, qui me deni-
 grant, infamant, persequuntur, infestant. Cælestis
 .. doctrina iubet, ut hostes nostros diligamus, & non
 .. ut par pari rependentes, conuitia conuitijs compen-
 .. semus, sed nostris potius osoribus beneficiamus, pro-
 .. que acceptis iniurijs fausta eis precemur. Hanc er-
 .. gò sequutus regulam, deum precor Opt. Max. Do-
 .. mini nostri Iesu Christi patrem, ut meis insectato-
 .. ribus det resipiscentia spiritum, melioremque erga
 me mentem, ne meam quærentes infamiam, Euan-
 gelij cursum remorentur, præsertim inter meos popu-
 lares, qui obscuros rumusculos audire possunt, ratio-
 nes verò non item. Utinam his meis precibus, &
 votis aliquando eueniat, ut me persequentium ani-
 mi flectantur & conuertantur. Nam ut bona con-
 scientia dicam, id quod in animo habeo, malletem cū
 istis hominibus charitatis officijs certare, quam fa-
 mosis epistolis, quàm dentata charta, quàm atramē-
 to loliginis, quàm conuitijs, scommatibus, & huius
 generis indignissimis, ut ego arbitror, armis, à qui-
 bus Christiani etiam milites, abhorrere debeant, tan-
 tum abest ut Euangelij præcones ea deceant. Pre-
 cibus ergò, quam diu poterò istorum propulsabo in-
 iurias, modestisque utar apologijs, nè meum interea
 silentium mihi sit fraudi. Quod si eos pergere vide-
 ro, in sua præpostera agendi ratione, ne dicam male-
 uolentia & animi acerbitate, fortassis Dominum
 orabo, ut mihi submistret aptos, & viuos colores,
 quibus calumnia imaginem, uti fecit Apelles,
 depin-*

EPISTOLA.

depingere possim ad retegenda inuidorum mendacia, quibus meam innocentiam opprimere conantur. Sed de his satis. Ad Apostolicum contextum redeo. Tertia Pauli præceptio est, ut sacra doctrina dispensatores sermonem veritatis recte secent. Latet in verbo ὀρθοτομεῖν (ea enim dictio latinis duabus respondet) præclarissima, ut ego arbitror, allusio ad ceremoniam sacrificiorum veteris fœderis. Nam quemadmodum Mosaicus sacerdos exactissimam cognitionem habere debebat, tum secanda victima, tum etiam distribuenda, (victima autē mactata & distributa, dubio procul typum gerebat unigeniti filij Dei, qui factus est pro nobis piacularis hostia, ut auferret peccatum mundi) sic etiam sacerdos Euāgelicus eruditus esse debet, & diuinitus edoctus, ut τὸν λόγον τῆς ἀληθείας secare possit, & prudenter atque apta methodo dispartiri sciat. Hac præceptione ob oculos habita, ab eo tempore, quo Dominus me vocauit ad Ecclesiasticam hanc functionem, summa ope conatus sum, non solum puram, orthodoxam, & ex sacrorum librorum fontibus haustam doctrinam meis auditoribus proponere, verumetiam illud seruare docendi iter ac οδοιπορίαν, qua sacri scriptores in suis concionibus uti solent. Arbitror enim non minus ferè nocuementi auditoribus asferre inuersam & præposteram docendi methodum, quam doctrinae impuritatem. Veteri prouerbio dicitur, κακὸν τὸ καλὸν ἢν τι μὴ καιροῦ τύχη. Nam quemadmodum medicus bona φάρμακα, & salutifera decumbenti potest propinare, in eo autem errare vel

Malū est
bonum in-
tempestiuū.

maximè

EPISTOLA.

maximè, quod neque agrotantis temperiem benè perpendat, neque temporis opportunam occasionem obseruet: Sic etiam non raro accidit, in cœlestis doctrinæ distributione, ut aliquis imprudenti zelo tactus absque Dei vocatu profiliat in medium, & veritates, quas hinc inde, ex aliorum libris aut sermonibus decerpfit, audientibus obtrudat nulla habita aut personarum ratione, aut temporis circumstantijs minimè consideratis. Sed ut altius conscendam, & ingenuè dicam, quod sentio, præstantissima hæc sacri ministerij pars, secūdividelicet, atque distribuendi prudentia, diuina nempe dialectica, methodum docendi Euangelium euoluens, à cœlestis numinis vocatu originem habet. Nam ille ipse, qui homines facit idoneos ministros noui testamenti, hoc est, non litera, sed spiritus, ille, inquam, ipse dat spiritum prudentiæ diuini verbi dispensatori, ut sciat in tempore dare cibi mensuram & norit etiam, uti scriba edoctus in regno cœlorum, proferre è thesauro suo noua, & vetera. Huius cœlestis, diuinæque vocationis ignoratio, ne dicam contemptio, in causa est, quod mundus hodie habet, omnibusq; seculis habuerit innumeros verbi dispensatores, innumeros operarios, innumeros, inquam suo ipsorum iudicio architectos, & edificatores, qui fortassis iudicio diuini numinis, à quo minimè missi, currunt tamen, trullificatores sunt, vel ut rectius dicam disruptores, euersores, & destructores. Ceterum, quia huius diuinæ vocationis cognitio, & ut ita loquar, certitudo pendet à testimonio spiritus in conscientia vniuscuiusque,

Deo

EPISTOLA.

Deo iudicium relinquemus. Illud magis nostra nunc
 scire refert, atque attento animo perpendere, quam
 distribuendi rationem Deus doceat suos vates, ut
 eorum vestigijs insistentes, utraque pars suum offi-
 cium faciat, doctor in recte secando veritatis sermo-
 ne, & auditor in participanda apta & vera diuini
 verbi sectione, potius quam curiosa, & noua ingenij
 ostentatione diuentilanda utrique sordescant. Ex-
 empli verò gratia Jeremia vocationem considere-
 mus, quem cum Dominus elegit, ut doctoris munere
 fungeretur in Ecclesia Hierosolymitana, his verbis
 illum instituit. Aspice, praeficio te, inquit, hodierno
 die gentibus, & regnis, ad extirpandum & diruen- Jerem. I.
 dum, perdendum & euertendum, ad extruendum
 & plantandum. &c. Qua in oratione aptissimis
 similitudinibus & verborum quadam antithesi
 emphatica ostendit sempiternum numen, caelestem
 dialecticam Jeremia, quae praecipit, priores Euange-
 lici ministerij partes esse animos auditorum pur-
 gare à popularibus, & falsis opinionibus, ut caele-
 stis doctrina paratas conscientias inueniat, uber-
 rimosque fructus, & vere spirituales inferat. Vt cla-
 rius dicam, debet lex, prius suas partes agere in
 nobis, antequam semen Euangelij iaciatur. Ad mu-
 nus autem legis pertinet verba illa ἐκφύτιναι καὶ
 extirpandi, diruendi, perdendi atque euertendi. Ad
 alteram verò ministerij partem spectant alterae voces,
 extruendi, atque plantandi. Quantum porro maiesta-
 tis, venustatis, recòditiore denique doctrina, habeant
 istae similitudines ab agricultura, & architectura

mutuata, ostendunt aliorum vatū conciones: sed illa
 praesertim, quae habetur Eze. 13. quā breuitatis gra-
 tia hic interferere nolo, vos si placet, viri generosi, e-
 am legatis, atque perpendatis, quid dicat Dominus
 contra illos falsos vates, qui dispersam in Babilone
 Ecclesiam, & ob sua scelera exulantem, commenti-
 cijs pollicitationibus seducebant, & errantes in suis
 erroribus fouebant, cum potius debuissent scaturigi-
 nem, & fontem diuinæ ultionis ob oculos captiui po-
 puli aperire, & peccatores ad resipiscentiam cohor-
 tari. Nam re vera prius est, vetera diruere, perdere
 atq; euertere, ut dein noua bene extruamus & edi-
 ficemus. Contra verò illi pseudouates agebant, quos
 spiritus sanctus comparat malis architectis, qui aut
 imperitia, aut auaritia, aut aliquo alio prauo affectu
 corrupti, ruinosas domos edificandas suscipiunt. Ve-
 rùm quia fundamenta euertere subruereq; periculo
 non caret, & multum laboris requiritur in nouis
 iaciendis, in fundamentisque stabiliendis, multum
 temporis insumi oportet. Malunt isti, O archi-
 tectos diuino edificio indignissimos, malunt isti, in-
 quā, ruinosa illa, quae inuenērunt, fun damenta trul-
 lisare incondite, atq; dealbare, ut caducis superstru-
 ant laquearia, reliquaque τὸ ἑγγοῦ, ut architecti
 esse videantur: quam recto ordine edificantes, ab ip-
 sis primis fundamentis, vel ut rectius dicam, ab ip-
 sa ruinosorum fundamentorum euersione edificium
 auspicari. Sed hac de re praestat ut vos ipsum Eze-
 chielem legatis, ut melius vobis sit compertum, quā
 sint Deo ingrati illorum conatus, qui dealbando po-

— EPISTOLA —

tius & trullifando, suam architecturam in Ecclesia probari volunt, quam recto ordine edificando. Ostendit etiam spiritus sanctus, quam infelix exitus, non modò huiusmodi edificia, ruinosa illa quidem, sed dealbata tamen, verum etiam ipsos trullifatores & dealbatores maneat. Qui habet aures ad audiendum, audiat. Atq; de architectura similitudine satis, deque edificantium officio. Nunc reuertamur ad Jeremiam, & in eo ex agricolarum agendi ratione, quo ordine coli debeant auditores in cognitione sacra doctrina discamus, his verbis suos discipulos alloquente. Proscindite, inquit, vobis nouale, & nè super spinas seminate. Concinnus sanè ordo, et valde necessarius, ut prius spinas euellamus, vepres eruncemus, antequam semen iaciamus: nè oleum, quod dici solet, & operam perdentes, pro frumento glumas tantum, & paleas metamus. Sed præstat audire Jeremiam, propriam similitudinem declarantem. Circumcidimini fons, & detrahite, inquit, vestri cordis praputia, ne egressa ignea bilis, ardeat inextincta, ob vestra natura prauitatem. Idem docet Oseas vates eandem inculcans similitudinem. Seminate, inquit, vobis ad iustitiam, mesuri pro ratione pietatis, nouate vobis nouale, dum tempus est querendi fons, donec veniat, & vos iustitia conspergat. Nunc quidem vestra ista præpostera agendi ratione, impietatem aratis, improbitatem metitis, ideoq; comeditis fructum mendaciy, quoniam vestris moribus, vestrorumque militum multitudini confiditis. Hac de prophætica methodo: quam etiam reti-

Jerem. 4.

Ose. 10.

EPISTOLA.

Marc. 1. nuerunt doctores noui testamenti. Vti ex concioni-
bus Joannis Baptista praecursoris Domini comper-
 tū euadit, qui predicabat resipiscentiā, poenitētiā, vi-
 taq; emendationē, ad peccatorum veniam. Eandem
Math. 3. docendi viam, rationemque tenuerunt Apostoli,
 qui prius adhortabantur homines ad poenitentiam
 in Deum, & hinc ad fidem in Iesum Christum. His
Act. 20. omnibus exemplis adductus, auditores amantissimi,
21. primo anno mei ministerij in vestro coetu, suscepi
 epistolam Pauli ad Romanos enucleandam, quae e-
 ruditorum omnium sententia summam continet
 nostrae Christianae religionis, tam praclaro ordine
 comprehensam, ut nihil in ea, seu veritatem, seu eru-
 diendi cursum spectes, desiderari queat. Docet enim
 iactis verae resipiscentiae & poenitentiae fundamentis
 duo praecipua nostrae religionis capita, nempe doctri-
 nam bene credendi, & bene agendi. Ad quam par-
 titionem referri possunt scripta veteris & noui fœ-
 deris. Quae omnia, ut ego arbitror, ad hunc scopum
 tantummodo collimant, ut veritatem Dei vera fide
 amplectamur, & creditam veritatem sanctis mori-
 bus exprimamus. Haec autem omnia: & generatim
 & singillatim, ut dici solet, docet Apostolus in hac
 ad Romanos Epistola: cuius explanationem anno
 praterito à me audistis. Et quia inter legendū multa
 hinc inde collegi ex commentarijs cum priscorum,
 tum recentiorum interpretum, qui hanc epistolam
 suis scriptis illustrarunt, volui nunc ex proluxa illa
 mearum schedularum farragine, dialogum hunc cō-
 cinnare, vestroque coetui offerre, idque facio duplici
 ratione

ratione adductus. Primum, ut huius libelli lectio vobis in memoriam ea reducat, quae fusius in meis pralectionibus tractavi. Deinde ut publicum aliquod scriptum extet inter vos, quo absentibus & posteris testatum sit de ea mea doctrina puritate, quam in vestro catu docui, et quanto per eam abhorream a sectariorum opinionibus, qui suis erroribus hodie perturbant Ecclesias. Vos etiam testes estis, quo pacto in tractatu de iustificatione, confutaverim Pelagianorum & iustitiariorum peruersa dogmata. Nostis etiam quanta cum diligentia in tractatu de predestinatione, seu gentium vocatione, retexerim & confutaverim cum stoicorum furores tum maxime Manichaeorum horrendas blasphemias, ut, ostensis his precipitijs, inoffenso cursu regiam viam teneretis, & solam Apostolicam doctrinam, utpote veritatis regulam, complecteremini. Ut tandem concludam, precor vos, viri generosi, multisque nominibus mihi observandi auditores, ut lucubratiunculam hanc eo animo accipiat, quae vobis offertur, & si quid in hoc scripto inueneritis, quod animos vestros excitet ad pietatis studium, agite gratias Deo Opt. Max. qui hac mihi, ut vobis essent usus, impartivit. Si quid autem vobis videbitur rude, & impositum, hoc totum mihi tribuite, ut qui homo cum sim, multa me ignorare sat sciam, & ea quae scio, non semper aptis verbis exprimere queam. Idcirco habita humana imbecillitatis ratione, rogo vos, ut de his, quae vobis minus placuerint, prius me amice admoneatis, quam sinistre de me aliquid cogitetis. Nam, uti errare, me posse

EPISTOLA. II

„ fateor, ita in errore me nolle perseverare bona con-
scientia profiteor. Valete. Denique, precor Opt. Max.
bonorum omnium largitorem, ut vobis adsit, vestrisque
faueat conatibus, ut studia vestra non solum profint
reipublice, ad praeibendum, cognitione vestrarum
legum, unicuique ius & aequitatem, verum
etiam Christiana Ecclesia sint salutaria, ad
promouendam veram pietatem, pu-
ramque Evangelij doctri-
nam. E. nostro musæo
pridie Cal. Junij.
Anno Do.

1574.

ARGVMENTVM

generale in omnes Epi-
stolas Apostolicas.

SPIRITVS Sanctus ita
temperauit epistolas Aposto-
licas, vt singulæ suum ab alijs
diuersum tractent argumen-
tum.

Nam ad Romanos cateche-
sin Christianam absoluit.

Duæ ad Corinthios difficulta-
tes Ecclesiasticas explanant.

Vna ad Galatas controuer-
siam Mosis & Christi, iustitia-
riorum & Christi fidelium di-
rimit.

Ad Ephesios regnum Christi

A. 3.

vbe-

uberius explicat, quemadmodum
et ad Colloſſenſes ſcripta.
Duæ ad Teſſalonienſes Anti
christum et nouiſſimum diem
cum reſurrectionis myſteria
quæque hîc ſpectant deſcri
bit.

Duæ ad Timotheum, et una
ad Titum veri paſtoris et E
piſcopi munus graphicè depin
gunt.

Vna ad Philamonem miſeri
cordiæ et Chriſtianæ charita
tis argumenta delineat.

Ad Hebræos miſſa, Chriſtum
de Moſi umbris et Prophe
tarum oraculis illuſtrat.

Fa-

Iacobus errorem ex Paulina
Doctrina præpostera intelli-
gentia profectum corrigit, do-
cetq; fidem saluificam, diuinam
” & fructuosam esse debere.

Petrus tractat Christi regnū
crucisque mysterium, sed suo
stylo & charismate, idem di-
cens quod Paulus, sed non eo-
dem modo, ut consentire eos co-
gnoscas, non conspirare.

Joannes amicitiam & uni-
tatem nostram Deo per Chri-
stum docet: hinc charitatem
& bona opera cum Iacobo
urget.

Judas Apostasie pericula a-
perit,

perit, Petri suffragator, me-
tum etiam Dei contra nouicios
doceri volens, non gratiam tan-
tummodo & misericordiam, nè
in carnalem libertatem tran-
seat diuinæ clementiæ prædi-
catio.

*Apocalypsis futura nouissimi
temporis mysteria pandit.*

*Hinc manifestè liquet, nihil ab-
solutius haberi aut legi posse,
novo testamento.*

*Docet enim scienda, et præca-
uet noxia, prophetans etiam fu-
tura bona & mala.*

FINIS.

ARGVMENTVM

Epistolæ Pauli Apostoli ad

*Romanos, ex libris Athanasij Epi-
scopi Alexandrini.*

Anno. Do.

1574.

Pauli vocantur epistolæ, propterea quòd eas ille scripsit. Et per has cum eos quos viderat ac docuerat, admonet & corrigit, tum quos non viderat intruere conatus ea docere, quæ admodum scire possunt, qui in eas incidunt. Hanc autem Romanis è Corintho scripsit, cum eos nondum quidem vidisset, audisset verò de illorum fide, cuperetque videre eos. Et initio quidem laudat eorum fidem, quam videbat passim annuntiari. Deinde significat sæpenumerò propositum sibi fuisse, veniendi ad eos, propter desyderium quo erga eos affectus erat, hætenus verò non licuisse. Cæterum docendi modo Epistolam contexit, de uocatione gentium, & quòd circumcisio temporaria fuerit, iam verò cessauerit, quod per Christum solutum sit delictum Adæ, quod umbra legis transierit. Vocationem itaque Gentium consequentur recto ordine factam

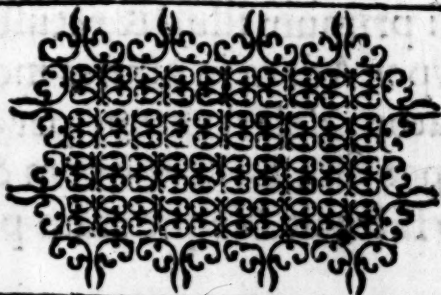
factam esse ad hunc modum probat. Osten-
dit vniuersis hominibus insitam esse legem,
& quosuis citra doctrinam (legis) naturali
iudicio ex ipsa rerum conditione Deū cog-
noscere posse. Quapropter & merito Gen-
tes priore loco accusat, quod cum ipsis cog-
nitionem sui Deus ex operibus mundi pate-
fecerit, & simul sempiternam potentiam su-
am, quæ verbū ipsius est, in quo & per quod
omnia fecit, ostenderit, ipsi non cognoue-
runt ex creaturis Deū esse talium opificem,
sed magis operibus illius diuinitatem adscri-
bentes creaturas potius adorarunt quàm
creatorem. Accusat autem & Iudæos, vt qui
legem non seruauerint, imò per transgressio-
nem legis Deum magis dehonestarint. Atq;
ita vtramquē partem tam Iudæos quàm gen-
tes arguit, & sub iniquitate transgressionis
concludit, vt ostendat omnes pares esse fa-
ctos inter se, ex æquo reos, & redemptionis e-
gentes. Deinde merito & gentium factam ef-
se vocationem ex eo declarat, quod gratia &
redemptio æqualiter contingere & Iudæis &
Gentibus, vocatione verò Gentium facta,
necessario cessasse circumcisionem & legis
vmbra. Nam Abraham, inquit, non in cir-
cumcisione, sed ante circūcisionem iustifica-
tus, nominatus est Abraham, quoniam futu-
rum erat, vt fieret pater multarum Gentium
secundum fidem, quæ erat in præputio. Cir-
cum-

cumcisionem autem postquam iustificatus
erat, accepit in carne, ut signum esset posteris
ex ipso secundum carnem nascituris, quod
desitura esset circumcisio, quando Gentes fi-
erint filij Abraham, inciperentque vivere se-
cundum fidem Abraham, in qua ille cum ad-
huc esset in præputio, iustificatus est. Etenim
horum gratia, cum antea dictus esset Abram
vocatus est Abraham. Erat autem necessariū
ut venientibus rebus præsignatis, desineret
signum. Quapropter si qui cogunt Gentes
circuncidi, iidem tollant & nomen Abraham
& vocent eam Abram. Si verò Abraham vo-
catus est à Deo, non oportet Gentes circun-
cidi, imò nè Iudæi quidem secundum car-
nem amplius circuncidendi sunt, ut firmum
sit nomen Abraham, voceturque pater multa-
rum Gentium, ferendum enim posthac non
est, ut quisquam circuncidatur, cum sufficiat
fides Abraham, nec opus sit vlla legis vmbra.
Non enim iustificatur quisquam ex talibus,
sed ex fide, quemadmodum & Abraham.
Postquam ista ad hunc modum probavit, ite-
rum ostendit, quòd nec Israeli nec Gentibus
alia possit ratione redemptio & gratia ob-
tingere, nisi primum illud & vetustum pecca-
tum, quod per Adam in omnes mortales per-
uenit, solvatur: deleri autem per alium non
posse, nisi per filiū Dei, per quem & ab initio
maledictio facta sit. Neque enim possibile e-
rat,

alius

rat, vt ²*aliās* delictum hoc solueret. Deinde
scribit, quod nullo alio pacto factum sit, quā
vt corpore assumpto filius Dei fieret homo,
vt corpus hoc, inquam, ijsdem nobiscum pas-
sionibus obnoxium esset, pro omnibus offer-
ret, & omnes à morte liberaret. Et quemad-
modum per vnum hominem peccatum in
mundum ingressum est, ita & per vnum ho-
minem ad omnes mortales gratia perueni-
ret. Deinceps verò tanquam bonus œcono-
mus Iudæos consolatur quod legis transgres-
sores futuri non sint, si in Christum credant,
his verò qui ex Gentibus crediderant, edi-
cit, nè contra Israelem inflentur, sed cog-
noscant se, veluti ramos radici: ita Iu-
dæis esse insertos, His absolutis
sermones hortatorios ad
docendum bonos mo-
res subtextit, atque
ita epistolam
finit.

FINIS.

DIALOGVS, QVO

EPISTOLA BEATI PAULI AD

ROMANOS FAMILIARITER EX-
plicatur. Huius personę, seu interlocuto-
res sunt, Paulus, & vnusquispiā Romano-
rum ciuium, qui Paulum in custodia inui-
sit Romę, Act. 28. Huius interroganti ipse
respondet Paulus suis ferē verbis, para-
phrasti- & explanatis.

Huius,

Romanus.

Paulus.

VANQVAM MIHI INCVN-
dus est hic tuus in urbem aduentus,
Paule Charissime, tamen multo in-
cundior futurus esset, si te his solutum
vinculis aspicerem.

P. Non parua hoc nomine tibi habeo
gratiam, vir honestissime. Sed ipsa qui-
dem mea vincula voluptatem tibi detrahe-
re, aut diluere non debent, quum certa sint
mei officij, siue vocationis testimonia, &
quasi quędam tessera. Sed quid causę est, cur
me adire non dedignatus sis?

f nec

R. Nil aliud profecto, nisi studiū quoddam in-
credibile intelligenda epistola illius, quam ad nos
stros ciues non ita dudum misisti. Horum quam-
uis plurimi in vnā Christianā ecclesiam coa-
luerint, nescio tamen quomodo, partim eorum sin-
gularem ex ea capiunt voluptatem, partim verō
aut peruicacia, aut ignorantia, aut simulatione
quadam callida, oculis, auribusq; illam auersantur.

B. 1.

Itaque

EPISTOLA PAVLI AD

Itaque oro, atque obsecro, ut, si tibi quid superest à rebus tuis otij, diligentius omnes eius locos inter nos excutiamus, ita ut hoc vero exemplari adhibito, mihi interroganti quæ subdifficilia videbuntur, tua responsione reddas quàm facilima.

P. Nihil mihi contingere poterat hac exercitatione gratius, suaviusq;, cùm totus ad munus meum gnauiter, ac strennuè exequendum incumbam. Iam ergo vnde volēs fac interrogandi initium, & ad omnia ordine, ac dilucidè respondebo.

R. *Ab ipsa igitur epistola inscriptione exordiamur. Quid hinc docēs?*

^{1.}
Act. 9. 1. P. Et me illum esse Paulum profiteor, olim
Gal. 1. 13. euangelio Christi, Christianisq; omnibus in-
Act. 13. 2. festissimū, & nunc ipsius Iesu Christi seruū :
nec id solum, sed, quod etiam præstantius est,
ascitum, electū, ac euocatum ut ipsius essem
apostolus, id est vel orator, vel legatus, vel
interpres, non quidem ad humana negotia
tractanda, sed ad diuulgandum, ac promul-
gandum Euangelium, siue fœlicem atque sa-
lutarem à deo Opt. Max. nuntium, quod
ipsum eò dico, ut ne quis me putet temere in
hanc legationem atque functionem irrupisse,
quùm hanc mihi provinciā diuinitus fuisse
impositam omnibus tam verè quàm inge-
nuè profitear.

R. *Rectè. Sed quid hoc est euangelij, aut nūtij au-
spicati,*

spicati, quū à multis nouitatis cuiusdā insimuletur?

P. Tantum abest vt euangelium in rebus 2.
nouis numerandum videatur, vt verè sit di-
uinarum, ante omnem memoriam, promif-
sionum exhibitio, perfectio, ac consumma-
tio.

R. *Quos habes illarum testes, ac interpretes?*

P. Ipsos domini prophetas, quibus meri-
tò fides est adhibenda, quū & plurimi ex-
titerint, & veritatis assertores certissimi,

R. *Quibus autem literarum monumentis, vel è
quibus archiuis hæc promissiones vobis prodita fue-
runt?*

P. Sacrosanctis scripturis, quas dominus
suis patefecit, vt de sua voluntate certam om-
nes animis suis persuasiónem ac fiduciam
conciperent.

R. *Quodnam autem est huius Euangelij subiec-
tum, quodue argumentum?*

P. De filio dei, qui factus est è semine Da- 3.
uidis quod ad carnem duntaxat pertinet, at- 4.
que secundum humanam naturam: ac filius
Dei simul declaratus est summa cum poten-
tia per spiritum sanctificantem.

R. *Unde verò hæc effulsit filij dei diuinitas, quo-
ne etiam modo?*

P. Ex ipsa mortuorum ab inferis excitatio-
ne, ceu resurrectione Iesu Christi domini no-

EPISTOLA PAULI AD

stri, qui ipse tūc ex mortuis reuixit, tūc alios in vitam reuocauit.

R. Hic agnosco miram personam Iesu Christi seruatoris nostri descriptionem, qui et verus homo, & verus dei filius est. Iam narra quāso quis te ad hoc euangelij promulgandi munus asciuit?

5. *P. Is ipse Christus, seruator noster, cuius beneficentia hanc apostolicā functionē adeptus fui.*

R. Quis, quāso est huius functionis scopus?

6. *P. Ut omnes omnium terrarum nationes sese summittant ac morem gerant fidei, quā in eiusdē domini nostri nomine passim predicamus. In quē etiam numerum ac cœtum vos quoque Romani cooptati estis, & ab Iesu Christo conuocati. Itaq; vobis omnibus,*
7. *qui Romæ degitis, quiq; & deo charissimi estis, & ad pietatem sanctitatemq; colendam delecti, pacē atquē fœlicitatem perpetuam exopto, ac deprecor ab ipso deo patre nostro cœlesti, & à Domino Iesu Christo eius vni-*
genito filio.

Exordium epistolæ.

R. Hactenus explicasti epistolæ tuæ inscriptionē, in qua nobis ostendisti, qui sis, quibus scribas, quid deniq; nobis velis proponere, nempe euangelium de filio dei. Restat ut ad integrum epistolæ corpus veniamus, et ante omnia, si placet, vniuersæ epistolæ
statim

statum, ac rationem paucis proponere, ut tanto facilius rem omnem animo, ac memoria complecti possim.

P. Summatim totius epistolę hic scopus est, ut omnibus mortalibus promiscuè ostendā duo religionis Christianę capita præcipua: nempe fidei doctrinam, ac bonorum operū ex ipsa fide procedentiū, quoniā ad ea duo facile referri possunt quęcunq; sacris literis prodita sunt. Et præterea non inscitè mihi videtur edoctus, qui veram rationem didicerit cum benè credendi, tum benè agendi.

R. *Quonam ordine isthac tractas?*

P. Priore loco quid credendum sit, doceo: posteriore, quib⁹ actionibus demonstrāda sit, & exercenda pietas. Opera enim quę bona dicuntur, verę fidei expertia & inania, in speciem quidem vulgo præclara & laudabilia, nil nisi fucum & euanidum splendorem præse ferunt. Deus autem intinorum sensuum scrutator ea pro ridiculo habet atque facile fastidit, utpote ex fide minimè prodeuntia.

R. *Quam deinde fidei explicanda methodum prosequeris?*

P. Hanc ipsam, ut duobus quasi locis eam distinguam. Horum alter viam indicat qua homines sibi malè conscij & deo infesti possint tamē eius gratiā ac benevolentiam quasi postliminio recuperare ac resarcire. Quē locū, si placet, de iustificatione appellemus.

B. 3.

Deinde

EPISTOLA PAULI AD

Deinde doceo, omne genus hominū hoc ipso recōciliationis ac diuinæ gratiæ beneficio sine discrimine posse perfrui ipsius fidei vi, quam dominus cœlitus impertitur mortalibus, siue Gentiles, siue Iudei sint. Quem de diuina electione, seu gentium vocatione tractatum vocemus.

R. *Non mediocriter mihi arridet ista docendi ratio. Itaque optandum est, ut omnes vera religionis professores, reiectis tot tantisque curiosarum questionum inuolucris & ambagibus, ac potissimum tot hominum figmentis, inuentisque, omne suum studium ad has res tam necessarias conferant. Sed iam ad exordium primi tractatus accedamus.*

8. P. In hoc initio gratias ago deo meo per Iesum Christum pro vobis omnibus, quorum fides per vniuersum orbem tanta cum
9. laude celebratur. Deus enim ipse, cui toto pectore seruiō euangelio filij sui promulgando, testis mihi est, me sine intermissione
10. mentionem vestri facere, semperque in votis habuisse, ut aliquando mihi ad vos iter prosperum, fauente deo, contingeret.

R. *Plerique omnes hanc urbem inuisere solent, vel ut eius amplitudinē splendoremque, ædificiorum spectent, vel ut quæstum faciant. Te verò alia quadam honesta ratione adductum spero.*

11. P. Ita est profectò. Studium enim hoc fuit visendi vos gratia duntaxat, ut aliquot vobis

bis spiritualia dona impertirer, confirman-
di vestri gratia.

R. *Quasi nescias, Paule, hic non paucos esse di-
uino pradtos spiritu, qui, vel te absente, possent fi-
dei nostrae fundamenta, non solum iacere suis exhor-
tationibus, sed etiam augere ac ad fastigium do-
cendo perducere.*

P. Id satis exploratum habeo. Itaque non 12.
magis confirmandi vestri voluntas erat, quam
communicandę inter nos consolationis per
mutuam fidem, vestram simul atque meam.

R. *Atqui necessitate vinculorum istorum potius
coactus nobis videris aduenisse, quam tua ipsius
sponte, praesertim quum tam diu malueris alibi pe-
regrinari.*

P. Imò verò, frater, ita statuas velim, me 13.
sæpissimè hoc ad vos iter instituisse, vt, in-
quam, fructum aliquem inter vos caperem
haud secus ac inter reliquas gentes, sed distē-
tum ac præpeditum ad hunc vsq; diem sub-
stitisse.

R. *Sed vnde tantus tibi extitit vulgandi euan-
gelij ardor ac studium?*

P. Ex ipso meo officio. Quum enim apo- 14.
stolus sim designatus: officij mei est tum Gal. 1. 13.
Græcis tum Barbaris, sapientibus iuxta ac 15.
imperitis debere me omnia existimare.
Eam ob rem prompto atq; alacri animo vo-
bis quoque Romam inhabitantibus euan-
gelium

gelium exponere cupiebam, atq; nunc etiam ex animo cupio.

R. *Mirari tamen soleo te in his vinculis & carceris squalore euangelium docere velle, cum potentissimus quisque, ac sapientissimus tam pertinaciter refragatur, ac potissimum in hac urbe celeberrima paucos inuenias huius discipline studiosos.*

16. P. Alijs per me liceat propter imperitiam atque ignorationem, minoris euangelium quàm deceat, facere. Ego verò, cui pulchrè nota est tantæ rei præstantia, nullo eius pudore suffundor. Euangelium enim proculdubio virtus diuina est omnibus fidentibus salutaris, primùm Iudejs, deinde Græcis.

R. *Si res ita se habet, quid euangelio dignius excellentiusq; dici potest? Siquidem eo ipso humanum genus cum deo redit in gratiam, & apud eius tribunal absoluitur ceu iustificatur: ac porro salutem, ut ais, adipiscitur aternam. Sed quibus rebus ea vis euangelij cernitur?*

17. P. Maximè duabus, effectis nempe, & contrarijs. Primùm enim, euangelio non modo indicatur quam ab hominibus deus exposcat vitæ innocentiam, iustitiam, ac sanctitatem, ut ita iustificentur, regenerentur, seruenturq;: sed etiã eo ipso tanquã fomite quodam, deus utitur, vnde per spiritum suum in mentibus hominum ignem lucemque fidei accendit. Ea verò fides paulatim ac quasi per

per quosdam gradus accrescit, & ipsa in-
dies paulò maior semetipsa euadit, atque e-
tiam illam iustitiam Euangelio demonstra-
tam amplectitur & sibi accommodat. Quæ
ipsa est fidentium spiritualis vita, sicut diui-
nus ille Vates dicit: Iustus fide viuit, viget,
feruatur. Contrà verò vbi hoc Dei Euange-
lium non est: illius summi ac tremendi nu-
minis vltio iraq; cœlitus apertè exeritur ac
denunciatur aduersus omnem omnium ho-
minum impietatem iniustitiamq;: vtpote
qui veritatem naturalis lucis atque legis suis
vitijs, iniquitatibus, sceleribusque sepultam
detineant, tantùm abest vt legum suarum
executores sint.

Abac. 2. 4

Gal. 3, 11.

Hebr. 10.

36.

18.

R. Sed istam veritatem nemo satis intueri potest
propter imperitiam atque ignorantiam.

P. Quomodo excusare ignorantiam pos-
sunt, quum Deus illius patefecerit quicquid
de ipso cognosci potest? Legem enim natu-
ralem illorum animis occulta quadam vi in-
didit atq; insculpsit, qua voluntatis suę ve-
stigia impressit.

19.

R. An hac sola ratione ac via Deus ipse huma-
no generi innotuit?

P. Imò vero alia non minus manifestio-
re.

R. Quæ?

P. Ipsa rerum omnium creatione atque
gu-

20.

gubernatione. Inaspectabilis siquidem eius potentia æternaq; diuinitas, ex rebus conditis effulget, ita vt nemo hominum excusatione dignus videatur, sed potius diuino iudicio obnoxij reddantur, quotquot Dei ignorationem prætexunt.

R. *Nullum igitur superest Gentibus exteris ignorantia perfugium, nulla latebra.*

21. P. Quin potius tanto grauiore poena digni sunt, quod cum Deum satis, vt diximus, è luce interna atque è rebus conditis agnouissent, honorem Deo debitum non imperituerunt, nec tantorum beneficiorum gratiam habuerunt, sed vanis (in peccati poenâ) friuolisque cogitationibus ceu commentationibus omnem ingenij aciem intèderunt, ipsorumque cor insipientia atque caligine obsitum est.

Ephe. 4.
17.

R. *Istud fortasse in vniuersum verisimile videatur, particulatim tamen magis ad imperitam rudemq; vulgi multitudinẽ pertinet, quæ propter inscitiam in omnem libidinem cursu incitato ferri solet. Caterum certum est in amplissimis atq; clarissimis orbis Academijs magnum esse doctissimorum hominum prouentum atque copiam: in ipsaque etiam plebe inuenias homines non omnino à disciplinis alienos.*

22. P. Tantò igitur eorum conditio est deterior, quàm sapientissimi quiq; eorum in extremam

6
tremam dementiam sese præcipitarint, fac-
tique sint insipientissimi: atque cum in mo-
dum, vt vbi sapientiã iactarunt, ibi vel maxi-
mè stulti facti fuerint. Quod ex eo facilè
apparet, vtpote qui gloriam Dei incorrup-
tibilis atque immortalis cõmutarint in spe-
ciem atq; similitudinem effictam mortalis
hominis, adde etiam volucriũ, ferarum ani-
malium, quadrupedum ac terre irrepenti-
um.

R. *Quod ad cultum diuini numinis pertinet, eos
grauiter errasse non possum inficiari, propter mani-
festas idololatrias superstitionesque. Quod autem
spectat ad secunda tabule præcepta, vitam tradu-
cunt ex illis multi, meo iudicio, satis laudabilem.*

P. Imò contrà. Nam quùm scelera sæpe 24.
sceleribus puniantur ab ipso Deo, horrèdas
diuinæ maiestatis violatæ pœnas dederunt.
Deus enim illos per omnia vitiorum voluta-
bra raptari, in peccati pœnam, voluit atque
permisit, eo usq; vt propria ipsorũ corpora
omni fœditate conspurcarèt. Ob id, inquã,
quia diuinã veritatem naturalis atq; inter-
næ lucis in mēdacia ac sompna conuerterāt,
cultumque rerum creatarũ ipsi creatori
anteposuerant. Qui in perpetuum collau-
dandus est.

R. *O rem incredibilem! Siccine deus idololatriam
tam horrendis vitijs vindicat?*

P. Ea

26. *P.* Ea certè causa est, cur illos Deus in turpissimas ac fœdissimas cupiditates tradiderit proieceritq;, adeò vt eorum fœminæ, naturali vsu spreto, vsum ab ipsa natura abhorrentem cōsectatæ fuerint. Cōtrà etiam mares ipsi, fœminarum vsu cōtempto, vetitis libidinibus ipsi inter sese exarserunt, omniq; se turpitudine inquinarūt. Quæ digna est sui erroris culpæq; merces.

R. *Ad tot tamq; tremenda supremi Dei iudicia totus mihi animus corpusque exhorrescit, dum diuine maiestatis contemptores tam miserabiliter è paruis vitijs semper in graniora prolabi audio, tandemque in aeternum interitum.*

28. *P.* Omnino, Postquam enim Dei notitiam aspernati sunt, Deus illos in mentem reprobam detruxit, vt res indignas in sese admitterent, omniq; iniustitia completi essent, tū etiam scortatione, peruersitate, auaritia, nequitia, inuidia, cede, cōtentione, dolo, malignitate, susurris, obtrectione, Dei odio, iniuria, superbia, ostetatione, rerū pessimarū studio, parentum contemptione & inobedientia, insipientia, perfidia, inhumanitate, implacabilitate, crudelitate deniq; quæ nullo commiserationis affectu tangitur.

R. *Inficias ire non possum Græcorum seu gentiū maximā partem illis omnibus vitijs laborare, idq; ob diuine maiestatis contēptionem. Sed affirmare etiam*

7
 re etiam ausim, non deesse qui sua philosophia pluri-
 tis adducti vitam recte ac honeste traducunt, tan-
 tum abest ut huiusmodi vitijs se conspurcent.
 Quis enim nescit Solonem, Socratem, Pythagorā,
 Aristidem, aliosq; quāmplurimos non Græcos solū
 sed etiam Romanos, ab omni turpitudine ac scelere
 semper abhorruisse? Legesque sanxisse, ac iudicia
 contra fontes descripsisse, atque instituisse? Itaque
 rationi cōsentaneum minime videtur, tales tantos-
 que viros criminari & accusare, ne dicam con-
 demnare. Itaque fingamus nos ex istis aliquem
 audire his verbis loquentem: Ego Gentiliū vnus,
 legis vi à natura nostris insite animis, doctrinam
 de Deo summissē colendo hausi & arripui, ad eum-
 que cultum recte ac ordine instituendum leges de-
 scripsi, quas contra si quis deliquerit, mulctam pœ-
 namque irrogavi. Nonne laude digna videtur
 hac oratio?

P. Fuerunt, fateor, multi atque nunc sunt
 qui vulgaribus vitijs nequaquā se contami-
 narunt: sed quales fuerint eorum animi,
 quāmq; remoti ab illa puritate quā Deus
 ex naturæ lege exigit, vel ipsos sapientes
 non latuit, & nobis etiam probé notum est.
 Nam isti cū ius Dei agnouissent interne 32.
 lucis adminiculo rerumque creatarum con-
 templatione, nempe quod qui talia scelera
 admittūt, digni essent morte, nō solū ipsi
 ea sepius patrarūt, verum etiam facientibus
 ea & fauere & patrocinari suo prauo exem-
 plo

Caput. 2.

1 plo (nedicam, iniquis legibus) visi sunt. Ob idque huic sapienti obstrepenti ego ad hunc modum subijcerem : Tu verò ô homo qualiscunq; tandem es qui alios per tuas leges iudicas tanquam diuinæ legis disciplina imbutus, hîc quoque inexcusabilis es.

R. *Quid ita? respondebit philosophus.*

Mat. 7.

1 P. Quoniam tu ipse, alioquin iudex censorq; aliorum, sententiam contra te dicis, quum eadem omnino admittas. Quod si tantæ sunt animorum latebræ, vt facile tua cæteros lateant vitia, ipsa conscientia tuam
 „ prodit turpitudinem. Neq; enim legi diuinę
 „ satisfactum est, si dederimus operam vt bo-
 „ ni viri videamur, habeamurq; sed vt simus.
 „ Illa enim non tam virtutis speciem requirit
 „ vulgò plausibilem, sed veram animi virtu-
 „ tem Deo gratissimam-

R, *At respōdeat fortassis ille Philosophus: Quis autem potest ad calculum vocare tacitas arcanaſq; humana mentis cogitationes ac studia?*

2. P. Non hîc homines sistimus ad hominum tribunalia, sed ad Dei ipsius iudicium seuerū & incorruptum, qui non solum externas actiones, sed etiam internas voluntates expendit & diiudicat. Ceterum in re tanti momenti, quantum habet nostra salus, non tam est spectandus falsus & elaboratus probitatis eментitę fucus, quàm firma atque solida
 virtus,

virtus, quæ profundissimas in animis nostris radices iecerit.

R. *Quale verò mihi narras diuinum iudicium? Nulla certè hæctenus illius in animum incidit suspitio.*

P. O hominum cœcitatem. Quauis enim diuina lento gradu procedat ira, qui tamen sperare potest tibi eadem peccanti (quæ in ceteris damnas) impunè futurum esse? Nescis ultionis diuinæ tarditatē grauitate pensari? An tu tua sanctitate & innocentia te tibi Deum putas clementiorem facilioremque posse reddere? An non potius immensas diuinæ indulgentiæ ac beneficiæ diuitias contemnis? Nonne te tanta illius lenitas benignitasq; ac patientia inuitare potius debet ad pœnitentiam atq; resipiscentiam?

R. *Nec tibi quidē hoc in loco manus dabit Philosophus ille, aut tibi cedit, ut à suscepta inueterataque religione vel latum discedat unguem, aut Philosophia nuncium remittat. Nam virtutis speciem admiratur, de animi puritate omnino securus. Fortassis etiam esse in hominum potestate animum insitis vitijs repurgare credit, aut Deum ipsum non magnoperè illis, utpote humanis erroribus animorum offendi arbitratur, & præterea illo satis propitio atque benèuolo uti humanum genus censebit, neque tam diris horrendisque supplicijs hominum delicta vindicaturum: se saltem eorum immunem esse,*

esse, nec adhuc ad se peruenisse confidet.

5. *P.* Errat profectò grauissimè, qui sic animū induxit suum, aduersusque eum hac oratione uti non dubitabo : Quicumque es in hac sententia, & te & Deum ignoras. Et ob istā animi tui peruicaciam omnis pœnitentiæ vacuam, iram tibi ac perniciem accerfis & accumulas exaggerasque in illud tempus quū Deus vindicem scelerum iram suam suūque iudicium iustissimum denunciat.

Iacob. 5. 3

R. O miserum hominum genus! Sed explica mihi illius Iudicij rationem ac descriptionem, seu formam.

6. *P.* Tum Deus ille omniscius & omnipotēs in lucem proferet tacitas cordium humanorum occultasque cogitationes & consilia, exque ijs ipsis sententiam in vtranque partem pronuntiabit, & porrò tunc apparebit
Psal. 62. 3
Math. 16 27. quam frigida sit rerum externarum & actionum præstantia, etiam in ijs qui sapientissimi habentur, nisi pura & candida sit conscientia.

R. Totus animo iuxta & corpore perhorresco ad tam tremendi iudicij commemorationem. Nam si summo iure Deus cum hominibus agere velit, quæ potest vnquam esse spes euadēdi? Imò quis erit fructus tum vitæ honestæ tum fidei promissis diuinis adhibita, si hominum delicta per infirmitatem ac
 impo-

*impotentiam animorum admissa tam seuerè disci-
tientur atque punientur?*

P. Nec tamen à nobis propositum est hu-
iusmodi Dei iudicium, vt animos pij despō-
deant, sed potius vt attollant confirmentq;
præclara quadam spe. Quemadmodum e- 7.
nim Deus profligatæ improbitatis homines
seueris pœnis malè mulctabit: Sic etiam re-
uerentes ac colentes sui singulari clementia
beneficentiaq; prosequetur, vitamq; perpe-
tuam ijs conferet qui bonarum actionū per-
seuerentia & assiduitate, ad gloriam, hono-
rem, atque immortalitatem contendunt, qui-
que præ summis illis ac æternis bonis vana
hæc & caduca omnia contemnunt ac despi-
cantur.

R. *Peruicacibus autem & improbis peruersisq;
hominibus quid fiet?*

P. Contentiosis certè ac veritati repugnan- 8.
tibus, & iniquitati obtemperantibus certa
parata est irati numininis ultio.

R. *Fœlices ergo Iudeos sine Israelitas, quos Deus
pro suis habet. Infœlices contra Gentiles fœderis
diuini expertes. Illi enim diuinam misericordiam,
nos Gentes acerbiter experiemur.*

P. Minimè verò. Imò afflictio & angustia 9.
desæuitura est in omnem animam hominis
perpetrantis malum, Iudæi primò, deinde
& Gentilis. Decus autem & honor omni- 10
modaq; fœlicitas omni perpetranti bonū,

C. I.

Iudæo

„ Iudæo primum, deinde & Gentili. Nullum
 „ enim Deus habet delectū personarum, sed
 „ actionum ipsarum ac rerum gestarum. Adeo
 vt quemadmodum ordine ac dignitate Iu-
 dei Græcos antecellunt: ita illi priores, hi ve-
 rò posteriores, tum afflictionē vexationēq;
 pro malefactis ab ipso auferent Deo: Pro
 benefactis autem, gloriam, honorem, pro-
 speritatem.

R. *Hac animum meum recreat & reficit par-
 tio, quæ summam Dei aequitatem erga omnes sine
 ullo discrimine demonstrat. Alioqui tanta est
 Iudaici populi arrogantia propter antiquam & quæ-
 si propriam erga se Dei beneuolentiam, vt ea ipsa
 Gentes ceteras à vera religione arceat, praterquam
 quod ceteros præ se contemnunt ac fastidiunt.*

II. P. Et tamen illud animo tuo infixum ma-
 neat, nullum omnino esse apud Deum (vt
 dixi) personarum respectum. Iudæus, ac Gē-
 tilis, Græcus, ac Barbarus, locuples, ac pau-
 per, eodem in loco apud Deum collocantur.
 Deut. 10. Solos Deus animos oculis plusq̃ lynceis in-
 17. tuetur, ex quibus dicta hominum factaque
 2. Paral. omnia æstimat.
 19.7. cc
 Job. 37. cc

19. R. *Dici non potest quantum sibi, propter legem à
 Deo traditam, arrogant Iudæi dignitatis & priui-
 legij.*

P. Fumi quàm simillima est hæc ostētatio:
 Nam quid leges sine moribus vanæ profici-
unt?

unt? Certum enim est illud, quotquot pe- 12.
 cauerint & flagitia perpetraverint, siue legē
 habuerint scriptam, siue ea caruerint, æquē
 omnes peccatorum pœnas daturus esse.

R. *Quid? fieri ne potest, ut Israelitico populo sua
 lex, sua legis exercitia, studia, gymnasia nil utili-
 tatis sint allatura, nisi vita disciplina respondeat?*

P. Imò verissimum illud est. Neq; enim aut 13.
 auditores, aut enarratores legis in ipso dei Mat 7.22
 conspectu pro iustis censentur, sed observa-
 tores ac executores: usque ut adeò qui volet Iacob. 1.
 dei beneuolentiā sibi conciliare, diuinamq; 22.
 participare iustitiam, dare operam in primis
 debet, ut non solum ore tenus diuina cir-
 cunferat effundatque oracula, sed etiam vi-
 tam oratione dignam traducat, diuinamq;
 legem factis exprimat,

R. *Nonne Gentiles Iudæis beatiores videri pos-
 sunt, qui cum legem non habuerint scelerum indi-
 cem atq; vindicem, leniore quoq; digni pœna cen- 1 tamen
 feri queant?*

P. Minimè gentium. Quamuis enim lege
 scripta caruerint, naturali tamen non fue-
 runt destituti, quā faciendā, omittendāque
 perpulchrè edocti fuerunt. Et præterea ta- 14.
 met si legem literis proditam habeant nul-
 lam, ipsi tamen insita quadā innataq; ratio-
 ne sibi ipsi vice legis sunt. Hoc satis declarāt
 ortæ ex ea naturali lege actiones. Nā inde
 C. 2. emana-

emanarunt tot tamque grauia Philosophorū placita ad omnem vitæ vsum aptissima, quibus quid equum sit ac iniquum & ipsi tenēt, & alios edocent.

R. *Est huc tibi plane assentior, quamuis humana ratio non satis assequatur qua ratione, quibusue instrumentis illa lex mentibus hominum impressa sit.*

15. P. Quid autem attinet illa curiosius scrutari, cum gentes omnes luce clarius demonstrant, ipsum legis opus verè mentibus esse insculptum, ipsa conscientia locupletissimum dicente in vtramque partem testimonium, dum ipsæ etiam cogitationes, aut accusant homines, aut excusant. Hinc satis intelligitur, in omnium Gentium animis infixam esse atque infixam penitus legem, quandam diuinam, vnde tot tamque præclaræ constitutæ leges gentium, ciuitatum, populorum profluxerunt: Ipsa etiam religionis semina vbique locorum sparsa tandem efflo-
ruerunt..

R. *Magna verò admiratione dignum videtur, quod quum illi summam illam legem in pectoribus insitam secum circumferant, nescio tamen quomodo ad sua vitia cœcutiunt, sibiq, ipsis adblandiuntur, nec vlllo sensu suæ infirmitatis, & imbecillitatis percipiuntur.*

P. Id quidem in speciem vulgò apparet, quia alij in aliorum animos intrare non possumus

sumus. Si tamen illi verum fateri vellent: ingenuè agnoscerent atq; confiterentur, suam ipsorum conscientiam quasi quoddam seuerum incorruptumq; tribunal esse, ad quod citati pertractique, suorum scelerum rei peraguntur, damnanturque. In quo etiam omnia studia, consilia, acta, dictaque humana sistuntur. Vt ijs omnibus diligenter accuratèque consideratis expensisq; in vtramque partem, vel absoluantur, vel condènentur.

R. Igitur si diligenter exploremus & expendamus, quot modis animi nostri secum ipsi conflidentur agitenturque, nos esse miserrimos fatebimur. Adeoq; non solum illi qui inter Gentes in omnium rerum ignoratione versantur, in senera Dei iudicia incurrunt, sed etiam qui sapientia studio cæteris præstant, quamuis egregiam quandam præ se ferant vitæ integritatem. Nam si eorum actiones, tanquam aurum fornace solet, ad diuinæ iustitiæ regulam examinentur: quot quæso illarum vitia ac spurcitia comperientur? Sed quando veniet illa dies, quum latebras humanorum pectorum patefaciet Deus, omnesq; eorum angulos excutiet? quando obducta vitiorum cicatrices in lucem proferentur?

P. Illa inquam die quum deus hominū arcana revelabit, & quæ in intimis cordibus tanquam sepulta defossaq; cœlabantur, omnium oculis subijciet. Id autē Deus per filium suum dominum nostrum Iesum Christum exequetur ac perficiet, quemadmodum euan-

16.

EPISTOLA PAULI AD

gelio meo declaro.

R. Obnixè nobis orandus est Deus, ut se nobis tū exhibeat propitiū: pro sua infinita clementia, quā constet philosophorum omnium neminem esse tanta sapientia atque innocentia, qui censuram diuinam effugere possit: nisi suis diffusi virtutibus, se totos dei benignitati ac misericordiae permittant. Sed hanc de Gentibus orationem hic intermittamus, quæ non solum de astris ac idolis seruire potius quā Deo vero voluerunt: sed etiā infinitasque omnino ridiculas superstitiones excogitarunt. Et porro de diuino populo, id est, Israelitico sermonē habeamus. Fingamus igitur non iam unum aliquem è Gentiliū numero imperitum, sed ex populo Dei electo multiscium magnum quempiam ita dicentem, ut puta Gamalielē aut quemuis alium eius similem: Ego Iudæus sum (inquit) & diuinæ legis particeps, cuius obseruatione confido, citra euangelium tuum aut aliam disciplinam, me salutem adipisci posse perpetuam, Quid tu illi respondeas?

17. P. Ego verò his illum verbis alloquar: tu quidē Iudæus appellaris, nomine certē magnifico & excellenti: sed quorsum istuc, nisi præclaram appellationem præclara comitetur facta?

R. Quid? tu paruipendis legem huic populo à deo quasi prerogatiuam tributam esse.

P. Imò maximi duco, & hoc ipso vos esse cæteris præstantiores censeo. Sed quis legis

legis vſus eſt, niſi eam & ſerio animo & egre-
gijs actionibus obſerues?

R. *Atqui plurimis alijs rebus ſpes ac ſalus niti-
tur Iudaorum.*

P. Quis nescit Iudæos deo quaſi proprio
ac peculiari gloriam aucupari ſolitos? Sed
ea prorsus vana eſt, niſi deum illum toto ani-
mo ac pectore, viuæque fide complectaris.
Deinde non ignoro illos miram quãdam di-
uinæ voluntatis cognitionem profiteri &
ostentare: Sed ea cognitio tum demum ſa-
lutaris eſt, ſi ad diuinam voluntatem omnes
tuas rationes componat.

R. *At magna vis eſt diuina legis ad delectum
faciendum rerum bonarum & malarum.*

P. Certum quidem eſt illa lege rerum diſ-
crimen quàm optimè iniri ac dignoſci. Sed
non id tantum oracula diuina expetunt, ni-
ſi etiam verum numinis cultum ex illis ad-
diſcas. Itaq; vt concedamus Iudæos res bo-
nas à malis adminiculo legis poſſe diſcerne-
re: non per omnia, diuina præſcripta obſer-
uant tamen.

R. *Pátere Paule me perſonam Iudæorum agere, ac
eorum cauſam tueri. Sic ego tecum: ſtrenuam namque
operam in diuinis legibus explicandis, ac docendis,
perſuadendiſque hominibus, vt ad præſcriptum di-
uinæ legis mores vitamque inſtituant. Cenſorem
tetricum me adhibeo corrigendis aliorum vitijs*

nullam officij partem pretermitto. *Quid desideras amplius?*

- P.* Nunc videor mihi intueri, vel Magistrū aliquem, vel ipsum Gamalielē, à quo Mo-
 19. saicam adolescens disciplinam didici. Quē
 20. mihi his verbis compellāre lubet: Tu do-
 ctor legis pręstantissime, spem in eo tuam
 collocas, quòd cęcis dux vię esse possis,
 quòd lucē aliorum tenebris effundas, quòd
 21. imperitos erudias, ac denique quod omni-
 bus sapientię numeris absolutus sis. Quī fit
 igitur vt alios doceas & teipsū non doceas?
 Alijs non esse furandum persuadeas, cum ta-
 22. men ipse te furto obstringas? Deinde non
 esse adulterandum inculces, tu vero non mo-
 dò promiscuas vagasque sequare libidines,
 verumetiam adulterium committas? Ac tan-
 quam leue sit in proximum delinquere, De-
 um quoque tuo scelere prouoces? Nam tu
 quidem idolorum cultum detestaris, sed in-
 terim turpissimo te sacrilegio contaminas.
 23. Quid isthuc est impudentię, vel arrogantię,
 vt vos immenso diuinę legis studio totos ar-
 dere profiteamini, quum tamem tam turpi-
 ter ac impudenter legem violetis?

R. Si hæc eorum quispiā audiret, haud dubiè, me-
 dius creparet ac rumperetur, quamuis tanta fortasse
 in illis doctōribus ac Phariseis nequitia ac turpitu-
 do reperiri vix possit. Nam si minus castè viuūt q̃
 decet, certe magis cautè peccant q̃ speres, tantaq̃
 est

Deum

est simulatio, ut eorum, si qua sunt, scelera deprehendi nequeant.

„ **P.** Verum, enim uerò diuinæ mentis oculi
 „ plusquā lyncei sunt, neque quidquam est tā .42
 „ abditum aut occultum, quod illi apertum
 „ reiectumq; non sit. Quantam volent illi prę
 „ se ferant pietatis ac probitatis speciē, Deus
 „ tamen si quid est impuri introspicit, quam-
 „ uis eorum etiam actiones, si propius inten-
 „ das oculos, fœdissimis vitijis inquinatę con-
 „ spiciantur. Inde illę Prophetarum querelę
 „ & accusationes, quum vociferantur Iudęo-
 „ rum sceleribus sanctissimum Dei nomen a-
 „ pud exteras gentes traduci ac infamari, ut
 „ testantur Ezechiel, ac Iesaias.

„ **R.** Veris vincor, fateorq; omne genus hominum
 „ esse grauissimis erroribus obnoxium, neque ipsos
 „ Iudeos hoc ex numero esse eximendos, imò verò
 „ etiam accusandos esse grauiter, si titulo tenus boni
 „ ac sancti haberi velint, esse tamen nolint. Sed quid
 „ de circumcisione censes? An dubitas tantum va-
 „ lere, ut omnes scelerum maculas delere possit, ut
 „ asserunt Iudei? quippe quę & ab ipso Deo institu-
 „ ta sit, quasi quadam eximia populi diuini tessera,
 „ & etiam grauissimo effusi sanguinis dolore non ca-
 „ reat, ac denique expressum sit sigillum, quo appa-
 „ reat uniuersi orbis conditorem Iudæorum esse pa-
 „ trem, ac vicissim Iudeos illius filios. Alioqui nul-
 „ lus esset circumcisionis usus, nisi cæteris Gentibus
 „ illa

illa prerogatiua praeftarent, & illud certissimum haberent salutis pignus.

verbis

P. Gaudeo nos sensim, & quasi gradibus huc deuenisse, vt ostendamus Iudeos apellas plurimum à vero circūcisionis scopo aberrare, de qua latius postea dicetur, quum de Abrahami iustificatione verba faciemus. Sed si ita est, vt circūcisio pactum sit illud quo Deus se Iudæis Deum perpetuo futurum recipit, stipulatus à *verbis* dignam filiis obseruantiam: consentaneum est ac consequens vt in lege Mosaica circūcisionis eatenus magna fuerit vtilitas, quatenus legi ac præscripto diuino obtemperabatur. præsertim quum illa carunculæ ceu præputij amputatio ^{25.} signum esset illius diuini fœderis. Contra etiam illud efficitur, circūcisionis nullam illis fuisse vtilitatem, qui legis præcepta violassent. Imò verò circūcisionem illis in præputium fuisse conuersam, id est, eodem loco atq; ordine censerī curtos carne tenus Iudæos, ac Græcos gentilesuē minimè decurtatos. Neq; tamen diffitemur, eos qui verum circūcisionis vsum retinuisent, eiusdem quoq; fructum amplissimū percepisse, vtpote qui & legem obseruassēt, & fiduciam animo firmam concepissent diuinæ misericordiæ, propter quam solam sibi sua peccata cōdonari considerent adhibito circūcisionis sigillo ac testimonio, quo remissio peccatorum

rum obfignabatur. Hæc autem eò dicta ſint,
non ad eleuandam circuncifionis à Deo in-
ſtitutę dignitatem, ſed ad retundendam Iu-
dæorum arrogantiam, qui propter nudam
carnis circuncifionem, arbitrantur ſe dig-
nos eſſe qui in filios Dei adoptentur.

R. *Idem propemodum error Chriſtianum popu-
lum videtur inuaſiſſe, in quo plurimos iam reperi-
as qui non minus externo aquę elementaris baptiſmo
fidunt citra veram fidem, citraque ullam diuinę
legis obſervationem, quàm Iſraelitę circuncifioni.
Sed de hoc alias: nunc abſolue & declara, an tu
nullam eſſe exiſtumes circuncifionis utilitatem.*

P. Exiguam ſanè aut potius nullam, niſi 26.
obligationi ſatis fiat, cuius circuncifio ſigil-
lum eſt. Nam quis non videt ſi Gentilium
aliquis diuinam legem obſeruet, deoque to-
to pectore confidat, ita vt etiam ſalutem ab
eo vno ſolo expectet, quamuis præputiatus
adhuc ipſe ſit, minimèque verpus, decurtati
tamen Iudæi loco futurum? Neque id ſolum
ſed etiam iudicio vero atq; irrefragabili ip- 27.
ſos Iudæos appellas cõdemnaturum? quum
hi quidem circuncifionis ſignaculo freti,
legis obſervationem (in qua viſ ſita eſt cir-
cuncifionis) contemnāt: Ille verò, ſigni ex-
pers, rem ſignificatam actionibus expleat &
demonſtret.

R. *Explica igitur in qua re verſetur tum nomi-
nis*

apellas

*nis Israëlitiçi tũm circuncisionis & verus vsus fr̃-
ctusque.*

28. P. Non est, non est profectò Iudæus ille,
qui vulgo Iudæus habetur, ac digito in ma-
nifesto monstratur: nec illa vera est circun-
cisio, quę corporis particulam visibilem de-
trahit. Sed ille, inquam verus est Iudæus, qui
„ *animum gerit reuera Iudaicum, id est, deum*
„ *reuerentem, ac diuinam legem obseruantē.*
„ *Illa etiã est præclara circūcisio, qua, non ca-*
„ *ro per legalē ceremoniã, sed humani cordis*
„ *vitiositas per spiritũ præscinditur. Eius autē*
„ *intimæ circūcisionis laus, nō ab hominibus,*
„ *id est, corruptissimis iudicibus, expectenda*
„ *est, sed ab ipso Deo.*

Cap. 3. 1. R. *Ut assentiar his, qua dicis, Paule, non tamen
immeritò Isrāēlita mihi videntur tot diuinis priui-
legijs gloriari. Itaque opere prætium feceris, si & il-
lam prærogatiuam ostenderis qua cæteros ante-
cellunt, & ipsius deniq, circuncisionis dignitatem,
ac utilitatem commemoraueris.*

- P. Faciam libenter, si prius abs te stipulat⁹
fuero, ne prius de re tota iudices, quam eam
2. diligenter expendaris. Afferro enim, & agnos-
co insignia esse populi, Israëlitiçi priuilegia,
sed ita, ne superbiendi ansam hinc arripiāt.
Non enim si propter ista cæteris præstātiores
videantur, idcirco sibi persuadere debent su-
is se meritis, actionibus, ceremonijs, sacrifici-
is, diui-

js, diuinā gratiam, electionem, ac beneuolentiam sibi cōciliaffe. Imò verò hac in parte illi ipsi cum Gentibus coequandi sunt, nempe quod pertinet ad iustificationē, salutēq; eternā, quū vtriq; peccatorū sibi male cōscij sint. Et tamē, vt ante dixi, pulcherrima sunt illa huius populi præ cōteris priuilegia, in quibus illud facile excellit, quod Deus Opt. Max. illis sua eloquia committere dignatus est, & amplissimas promissiones proponere, quibus freti, de singulari numinis erga se beneuolentia nunquam dubitarent.

R. *Rectè. Sed vereor tamen ne, quemadmodum .3*
in pactis conuentisque humanis solet, vt aqua parq;
sit contrahentium conditio, vtque vel ambo pactis
stent, vel alter, altero pacta violāte, lege soluatur:
ita etiam propter quorundam Isrælitarum diffiden-
tiam atque inobedientiam, Deus ipse iure suo nec
pacta illis seruare, nec promissa facere velit. Quod
si accidit, quorsum euasura sint magnifica illa fœ-
dera promissaq; non possum augurari.

P. Atqui indignum est cogitare, aut mentē .4
 sententiamq; mutare Deum vllō modo posse, aut eius constantiam hominum ingrati- Ps. 118.3
 tudine vinci & cogi posse, vt suis promissis
 stare nolit. Ita enim habendum est, deū ip-
sum pijs & bonis nunquam esse defuturum,
quāuis paucissimi esse videantur, ob scelera
tam incredulorum multitudinem.

R. *Consen-*

EPISTOLA PAULI AD

R. *Consentaneum est ad hunc modum de diuino numine existimare, utpote quod tantum absit & abhorreat ab hominum leuitate ac inconstantia propter quam sepius fidem datam fallunt.*

*Psal. 116. 11.
Psal. 14. 3
Psal. 51. 3*

P. Prorsus ita res habet, quemadmodum ille ait : omnis quidem homo mendax, vanusque est, at deus ipse verax, imò etiam ipsissima veritas. Quasi dixisset ille regius Propheta : Quamuis per me meumque scelus non stetit, quo minus indignum me suis promissis frustraret deus : tanta tamen, tamque firma, solidaque est eius fides, iustitia, æquitas, veritas, ut ne transuersum quidem vnguem à uerbis suis, ac decretis possit, aut velit discedere. Usque adeò ut nec extrema quidem hominum mortalium nequitia & malignitas, quæ de ipso sinistre suspicatur, inconstantia aut leuitatis Deum constantissimum possit arguere.

R. *Ex hac tua responsione alia oritur questio.*

5. *An non videtur illa ratione ex hominum peccatis Deus suam amplificare gloriam ? Si quidem eius constantia redditur illustrior, splendidiorque, quum humanam diffidentiam, ac pernicaciam diuina superat bonitas, quæ fidem seruat etiã indignis mortalibus, Quod si ita est, vereor ne consequi videatur immeritò plecti eos, ac puniri ab ipso deo, qui quoduis scelus perpetrarint, quum ex hoc ipso diuina laus emanet, & porro improbos optimo iure Deum incusare, cui suorum scelerum dant poenas, quibus diuinã glo-*

gloriam illustrarunt.

P. Vt humano more loquamur, non dubium est homini rerum diuinarum inexperto, ac ignaro, ita posse videri. Sed tamen indigna est hæc cogitatio, vt humanum ingeniū fubeat. De diuina enim maiestate nil nisi sanctum, purū, ac incontaminatū in mentē venire cuiquam debet, præsertim quum impij homines nec possint, nec velint, suas libidines ad diuinam gloriam referre, sed ad suam voluptatem duntaxat, ac priuatam vtilitatem, atque laudem.

R. Nunc primum argumentationis huius vitium deprehendo. Non enim diuina fides ac bonitas ex hominum flagitijs suam laudem comparat, sed ex eo ipso quod ne ob illa quidem flagitia cursum aberrumpit suum, quod etiam colligo ex exemplo quo nuper utebaris, Nam quod Dauidi promissam misericordiam Deus exhibet, id non Dauidis sit sceleris, sed tantò magis elucescit promissa misericordia, quod nec tantum quidem scelus eam potuit obliterare. Psal. 51.

P. Adde, quod Deus ipse omnium mortaliū iudex idoneus esse minimè posset, si pœnas reis iniustas infligeret, quum iudicis virtus equitate maximè contineatur. 6.

R. Agnosco iam humanum errorem, tametsi non defuturi sint, qui suis blandientes vitijs, eorum grauitatem eleuare audeant, atque etiam scelus sceleri addere: quasi vero ex illorum mendacio gloria dei magis. 7.

magis ac magis eluceat. Nec cum deo expostulare verentur, eo quod eorū scelera puniat, quæ diuinā gloriam potius illustrant, quam, obscurant.

8. P. Hoc illud est, quod falso nonnulli nobis obijciunt, mentiunturque impudenter, nos nostra doctrina homines ad illecebram peccandi prouocare, vt ex eo tanto maior crescat dei gloria: denique perpetranda esse mala, vt bona ex ijs emergant: quos manet, digna, iustaq; condemnatio.

R. Profecto tu oportune videris mihi occurrisse falsis perditissimorum hominum cauillis ac criminationibus: quos tanta tenet irretitos peccandi illecebra, vt desperatis animis nihilominus sperare audeant sibi impune ac libidinosè peccantibus Deum fore propitium. Sed isthac missa faciamus, redeamusque vnde digressi sumus, de Iudaici populi prerogatiua, qui cæteris sese longè præstantiorem esse iactitat, utpote cui commissæ sint salutis humane mysteria, ob idque primas partes facile sibi vindicare velit iustificationis ac diuinæ beneficentiæ.

9. P. Si quæ antea diximus adhuc habes in memoria: firmisimis rationib⁹ probauimus omnes omnis generis homines Iudæos æq; ac Gentiles, peccati seruituti esse mancipatos, ob eamq; causam nullis suis meritis salutem posse adipisci: quod præcipuum est huius epistolæ caput, & argumentum.

R. Istihuc tibi vix quisquā concedat, nisi diuinarū literarum autoritate confirmetur. Deo enim, non homini-

hominibus, in tanta re fides adhibenda est. Quid enim? Quum tanta sint humana mentis ingenijque vires, utpote recta ratio, intelligendi facultas ac ratiocinandi, tum etiam libera voluntas, & studium, conatusque rerum pulcherrimarum, negare quis queat ex ea scaturigine preclarissimas, ac plane heroicas virtutes profluere?

P. Annuo tibi certèque assentior. Ita tamen, ut citatis sacre scripturæ locis tibi probem neminè esse tantis nature dotibus instructum, qui, nisi fidei munere cœlesti donatus ac illustratus fuerit, culpa vacare possit, aut per se salutem consequi. Audi igitur diuinam sententiã sacris literis proditam. Nemo (inquit) iustus reperiri vsquam potest, ne vnus quidem. Nemo intelligẽtia est præditus, nemo Dei studiosus, omnes à recta via aberrarunt, omnes inutiles ac improbi facti sunt, ac ut verbo finiam, ne vnus quidem est qui tantillum boni rectique peragat.

R. Sanè hac autoritate nihil clarius, potentius, firmissusque dici, aut cogitari potest ad propulsandam prosternendamque hominis arrogantiam.

P. En tibi alterum quoque diuinum ac cœleste pronuntiatum nihilo priore obscurius. Sepulchri profundi tetrique persimilimum est humanum guttur, linguæ mortalium doloso ac fraudulentæ melle condite sunt, labia veneno aspidum perfusa pertinctaque.

D. I.

R. E.

EPISTOLA PAULI AD

R. Egregia sanè similitudine utitur Propheta.
 „ Etenim quemadmodum sepulchra cadaverum pu-
 „ tidissimum ac teterrimum exhalant foetorem atq;
 „ etiam vivis corporibus pestilentem: Sic etiã ex im-
 „ purissimo corrupti hominis pectore nil nisi spur-
 „ cum factumq; prodit. Ac preterea non peius gra-
 „ viusve nocent serpentes veneno, quam homines lin-
 „ gua vitio.

Tsa. 9. 7. P. Rem tene. Sed addit etiam Propheta,
 14. homines ipsos ex ore faces execratione at-
 que amarulentia accensas eiaculari.

R. Ita prorsus comparatum est humanum inge-
 nium, diuina luce ac fide vacuum.

Esa. 59. 7. P. Neque vero silentio præterire possũ illud
 15. cuiusdam preclarissimi vatis in eandem sen-
 Pro. 1. 16 tẽtiã. Pedibus (inquit) manibusque ad pro-
 Psa. 13. 1 fundendum humanum sanguinem conten-
 16. dunt. Tantũ autem abest, vt pacem colere
 17. cũ hominibus velint, vt omnia studia sua ad
 alios omnes perdendos, cõterendos, misere-
 que affligendos conferant, vtpote qui pacis
 viam nequaquam norint.

R. Hei mihi quot huiusmodi quamque deploran-
 dis exemplis hæc nostra, infelicissima tempora re-
 dundant, bellis, homicidijs, latrocinijs, omnisq; ge-
 neris sceleribus.

18. P. Postremò, singulis enumeratis, omnium
 Tsa. 35. 2 malorum fõtem ac scaturiginem Propheta
 „ indicat, neinpe supinam quandam securita-
 tem,

tem, omni timore numinis prorsus vacuum.

R. *Miram certè, minimèque adumbratam, sed expressam viuatque hominis spiritu diuino carentis formam ac imaginem ob oculos mihi posuisti, Imò verò singulas quasque partes graphice depinxisti. Illis enim verbis diuini spiritus hominem ipsum per se iustitia destitutum esse demonstrat. Deinde veram intelligentiam ac cognitionem detrahit. Postremò propensum ac proclive ad omnem turpitudinem peccandique illecebram ingenium ostendit. Hancque descriptionem ad omne genus hominum pertinere docet omni sublata prerogatiua. Ecquis autem non miretur tam viuis expressisque ac germanis coloribus humanam progeniem tam accuratè depictam? Quod si præterea detrahas Dei timorem ac reuerentiam ex hominum mentibus, quid quæso tam sanctum esse potest, quod ipsum non sint suis vitiorum sordibus violatæ & contaminaturæ? Et tamen Iudaici populi tanta est pertinacia et arrogantiæ, ut et se ab omni crimine immunes iactent, & verò gentes exteræ duntaxat illis sceleribus censeant esse infames & inquinatas.*

P. *Atqui fateantur necesse est, quod ipsi satis exploratum habent, legis præcepta & comminationes ad eos propriè pertinere, qui iugo legis ipsius ceruices summisserunt. Quod si ita est, illi certè primi omnium lege legisque condemnatione tenentur.*

R. *Ita Videtur. Ratio, n. Postulat, ut quemad-*
D. 2. mo-

EPISTOLA PAULI AD

modum proposita sunt legem obseruātibus premia: sic etiam pœnas commeruisse grauissimas censeantur, si legē violauerint. Sed quorsum illa tam copiosē à diuinis uatibus predicta & explicata fuerunt.

P. Vt ne mulsare quidem quisquam ex uniuerso mortalium genere præ superbia audeat, nedum magnificē sese ostentare, ut, inquam, omnes, siue gētes, siue Iudēi, digito, quod aiunt, compescāt labellum. Sed potius ut suam culpam suamque fæditatē agnoscant, atque ita sibi malē consciij, tandem aliquando omnes ubique Dei potentię fasces summittant, eique totos sese dedant.

R. Quid ita?

P. Quoniam nemo est omnium hominum, 20. quamuis omnibus legis siue naturalis siue scriptę operibus instructissimus & ornatissimus, qui iustitię laudem à diuino iudicio auferre possit, ita ut iustus suapte industria cēseri debeat, si fide careat, quę sola numinis beneuolentiam amplexatur.

R. Eō igitur omnis isthac referenda est oratio, ut statuamus nec Iudæos scripta nec gentes innata legis ui atque operibus, posse ante diuinæ maiestatis tribunal pro iustis haberi. Tanta est uniuersa natura corruptio, tantaque deprauatio, nisi spiritus celestis opera & beneficio suis quodammodo restituantur natalibus. Quid enim ex immundare potest oriri mundi? quid, ue perfecti ex imperfecta! Sed de-

doce, quæso, quis iam restat legis usus.

P. Est procul dubio & magnus & copiosus. Sed ille imprimis eximius, quod lex ipsa hominibus, alioqui cæcutientibus, sua vitia ponit ob oculos, ita ut inuiti cogantur ea agnoscere. Est enim nobis speculi cuiusdā clarissimi instar ad nostras maculas dispiciēdas.

Lex est instar speculi.

R. Ita res habet, & hoc ipsum tum alienis tum meo quoque ipsius exemplo didici, nisi oculos in legē ipsam intendamus tanquam in speculū, omnes ad sua cuiusq; vitia talpa fore ceciores. Sed obsecro te postquam errata peccataq; nostra legis indicio deprehenderimus, unde petenda erit remissio, aut unde accersenda nostrorū animorū morbis medicina.

P. Ex ipso Euangelio, ceu salutis æternæ. 12.
iucundissimo nuncio, quo Deus suam erga nos beneuolentiam & misericordiam exercit. Eo enim ipso, citra legis adminiculū aut beneficium, suam Deus ipse iustitiam, non inquā legis, sed suam ipsius, fidei manu suscipiendam amplexandamque demonstrat, 17.
illamque animis nostris sui spiritus vi inferit ac inculpit vna cum toto virtutum choro, innocentia, sanctitate, mundicia, modestia, probitate, charitate, & spe. Illa enim omnia ab illo, tanquam ab inexhausto fonte, in humanos animos deriuantur. Et quamuis hæcenus ad legem tantummodo, Iudeorum inscitia non quidē omnium, sed quam-

Supra. 2.

D. 3. pluris

plurimorum fuerit detorta hæc de qua lo-
quimur, diuina iustitia: clarissimis tamē, non
Prophetarum modò, Sed Legis etiā ipsius ac
Mosis testimonijs confirmata & comproba-
ta semper fuit, tantū abest vt hæc fidei iu-
stitia hominum ingenijs & artificijs fuerit
excogitata.

R. *Quid hac oratione dici potest clarius, quid-
ue utilius, aut vberius? Hinc enim constat, non in
legis operibus, sed in fidei iustitia fiduciam omnem
salutis tūm Iudeis tūm gentibus esse collocandam.
Nam quū ea ipsa iustitia, Dei sit iustitia, ac pro-
inde eius autor ipse sit Deus, non est dubium eam
plurimum ac solam apud tribunal Dei omnipoten-
tis esse valituram, præsertim quū ab hominibus
non sit efficta, sed ab ipso Deo orta eiusque oraculis
illustrata. Sed quanam est tam preciosa tamque
salutaris iustitia perfrenda ratio?*

1x.

Rep.

22. P. Tota eius iustitiæ consequendæ summa
in fide erga Christum ac sincero intimoque
sensu & fiducia diuinę bonitatis in Christo
ac per Christum nobis propositę versatur.
Ea ipsa fides cælitus ad nos delatā per Chri-
stum veram ac solidā sanctitatem & inno-
centiam iustitiamq; amplexatur, Euangelio
23. explicatam. Atque porró illa Euangelica di-
uinaque iusticia ad omnes, sine vllò discri-
mine, pertinet, propterea quòd omnes citra
vllam exceptionē peccauerūt, ac peccati ty-
rannidie

.. rannidi sese obnoxios reddiderūt. Ob eam
.. que causam ope ac fauore gloriosi ac im-
.. mortalis Dei maximè indigent, à cuius be-
.. neuolentia ipsi per sese tantum absunt, quā-
.. tum teterrimum hominis peccatum à splē-
.. didissima Dei gloria abhorret.

R. Nil hac doctrina utilius, nil suauius esse aut
.. videri potest, animis praesertim tyrannide peccati
.. legisque accusatione afflictis. Ea enim docet tūc
.. nostris aegritudinibus profectam à Deo medici-
.. nam, eiusque utenda rationem ac usum eius manu
.. porrigi, quae omnia fide ac certa diuina beneuolen-
.. tia fiducia percipiuntur: tūc etiam hoc beneficium
.. omnium esse commune populorum, ne quis preposte-
.. rè sentiens de diuina bonitate, seipse excludat à
.. tanti beneficii fruitione. Verum enimuero quū
.. Deus nos ipsa fide, veluti instrumento, iustos, san-
.. ctos, filiosque suos efficere decreuerit, quam censes
.. nobis compendariam esse rationē assequendi hanc
.. fidem? aut quibus meritis nos insinuare poterimus
.. in diuinam gratiam, ut ipsam demereamur?

P. Hac in parte melius edoctum te cupio. 24.
.. Nullis enim nostris meritis aut rectè factis
.. Deus adduci potest (ut pote quæ nulla sunt)
.. ut fidem nobis ingeneret, & sanctos iustosq;
.. efficiat ac in filios adoptet: Sed sola meraq;
.. gratia, benignitate, liberalitate, omnes homi-
.. nes tanto tamque incredibili beneficio affi-
.. cit.

D.4. R. Tanto

EPISTOLA PAULI AD

R. Tantò meliore animo ac spe miseras homines peccatis obnoxias esse oportet, quàm suam salutem apud tam fidelem tamque amicum creatorem & patrem confidunt esse depositam. Sed qua nititur re hac ipsa Dei benevolentia amicitiaque?

25. P. Redemptione, inquam, humani generis per Iesum Christum perfecta, ut pote quem
Eph. 1. 4 æternus pater iam ante res omnes conditas
Gen. 3. 16 omnemque temporis memoriam decreuerat peccatorum omnium fore expiatorem,
in eorum gratiam qui fiduciam suam in eius sanguine haberent positam.

R. O Vocem æternam consecrandam memoria, ut semper erecti sint hominum animi ad gratias immortales Deo agendas, ut pote quorum causa dignatus sit clementissimus pater suum æternum sermonem carnẽ fieri, quo inexhausti diuina bonitatis thesauri Adamo natis recluderentur, depromerenturque.
18. Nunc intelligo illum æternum sermonem carnem factum esse nostre redemptionis λύτρον ipsumque nobis esse instar illius propiciatorij antiqui, quo arca ac lex ipsa intra illam conclusa tegebatur: Ita tamen, ut inde tanquam ex uberrimo promptuario gloria diuina in populum diuinum diffunderetur. Sic enim diuinus ille sermo carne assumpta
nos non solum à legis execratione tegit, sed etiam protegit liberatque, nosque de diuina philanthropia reddit certissimos, si modò fiduciam nostram in eius ipsius sanguine collocamus. Is enim nobis in
Mosis

*Mosis locum & Aaronis successit summus rex ac
aeternus Pontifex. Sed unde tanta Deo erga genus
humanum beneuolentia extiterit, explica.*

P. Ex eo proculdubio, quod decreuerat tan-
dem aliquando mortalibus suam iustitiam
luce ipsa reddere clariorem: Tum remitten-
dis omnium hominum delectis, quæ ad hodi-
ernum usque diem Deus Opt: Max: pro sua 26.
incredibili clementia vel dissimulauit, vel to-
lerauit: Tum etiam peccatis eorum, qui ad-
huc spirant, ac imposterum spiritum hunc com-
munem; hausturi sunt, cõdonandis ac delen-
dis: ut ita palam omnibus appareat, Deum
esse iustum: Non solum quia iustitia predi-
tus sit ipse, sed etiam quia iustitiam quoque
suam illorum animis affundat, qui fidem to-
tam in Christo suo habent positam & col-
locatam.

R. Sic prorsus esse confido. Itaque perpetuo tan-
tum beneficium in memoria habere conuenit, qui-
bus beneficentia diuina contingit Christo frui, Pro-
pheta, ad percipiendam patris celestis voluntatem:
Tum etiam Pontifice, qui suo sanguine factus à pa-
tre nobiscum initum obsignauit: Postremo Rege
potentissimo, ut animis nostris præsint, suæque spiri-
tu nos gubernet.

P. Vides ergo quæ sint humane salutis cau- 27.
se. Nunc itaque si quis Iudeum percõtetur,
Ecquid sibi relictum putet quo gloriari pos-
sit

sit aut debeat, quid respondeat? Imò verò tu pro illo, si placet, responde, et quid sentias, explica.

R. Nil, ita me Deus amet, nil inquam video cur animo efferrì aut iactare se suamve prerogatiuam debeat. Exclusa est enim omnis gloriandi ratio.

P. Porro si rogem vtrum habeant Israëlita ab ipsa lege, bonarum actionum norma, quod se prestare cæteris existimare debeant: Tantam ne vim habere possunt splendidissima illorum opera, ut tantos Iudæis spiritus facere merito possint? Quid ille quæso?

R. Opinor magis mutum quam piscem, ut dicitur, futurum. Quomodo enim vlla hominum actiones tanti apud Deum esse aut videri possunt?

P. Consentaneum est igitur, doctrina fidei dei vniuersum genus hominum omni arrogantia, superbia, contumacia, & ostentatione spoliari, ac necesse omnino esse omnem rerum omnium gloriam ad vnum Deum referre.

R. Hoc ipsum profecto mihi videtur extra omnem controuersiam positum,

28. P. Itaque sic habendum est (quo nil dici cogitari ve potest sanctius aut verius) homines fide iustos censeri, fieri, ac in filiorum numerum à summo patre cælesti adoptari, absque legis operibus meritisve ex hominum factis

factis promanantibus. idem in nobis semper

R. Si fide ipsa, non autem lege duce, patefacta est mortalibus ad iustitiam, ad salutem, adque vitam eternam via, non est quod Iudaei gentibus ceteris obtrecent inuideantque.

P. Nihil omnino. Quis enim eorum tam 29.
stupidus tamq; ignarus est rerum diuinarum,
ut in animu inducere possit, Deum Iudeorum
esse, ac non etiam reliquarum gentium? Pro-
cul dubio Deus etiam gentium omnium at-
que nationum Deus est, qui vult omnes sal-
uos fieri, & ad sui agnitionem venire.

lege; Iudeorum
tantummodo De-
um esse,
I. Ti. 2.4

R. Sequitur ergo eandem esse circumcisionis ac pre-
putij rationem, quod ad salutem spectat.

P. Aut eandem certè, aut parè. Propterea 30.
quod cum Deus vnus ipse sit, omniumq; ho-
minum communis creator, vnâ etiam reti-
net seruandi generis humani rationem. Si
quidem circûcisos ex fide iustificat: prepu-
tatos autem per fidem pro iustis ducit ac pro
suis habet.

R. Atqui hic me torquet scrupulus, quod videris 31.
fidei doctrina legem ipsiusque dignitatem prorsus
conuellere.

P. Minime Gentium. Tantum enim abest
ut legem euertere fide cogitemus, ut illam
hac ipsa maximè confirmare, fulcire, ac sta-
bilibre conemur. Quod suo loco à nobis cla-
rissim

risimè demonstrabitur. Nam quum Christus finis legis sit, perfectio, & scopus, lex verò quasi quædam ad Christum pædagogia & institutio (utpote quæ, non ut possimus mandata diuina exequi, præstet, sed exequendi necessitatem demonstret) quantum, queso, ornatus ac dignitatis ex fide ad legem accedit, quum exequende legis facultatem per spiritum Christi fidei doctrina ostendimus?

Cap. 4. 1. R. *In legem satis multa abs te dicta sunt, Paule, verius (ut quidem censeo) quam plausibilis. Sed infra hac de re fusius. At quanta autoritatis fuerit semper Abrahamus apud Israëlitas ob bona sua opera, nosti. Ea tamen tota dignitas corruiere videbitur, si suapte industria nihil est iustitiæ ac innocentie assecutus: aut tu aliquem fructum assigna illorum bonorum operum, quibus egregiè fuit insignitus.*

2. P. Non mediocrem (fateor) bonis, pijs, studiosisq; factis gloriam sibi comparasset ac iustitiæ laudē, si ex suis operibus iustus euasisset Abrahamus, sed hæc laus aut in ipso resideret, aut apud homines tantum locum haberet, apud Deum verò minime omnium.

R. *Quanam verò istuc ratione factum sit, explica.*

3. P. Imò ipsæ sacræ literæ satis superq; istud *Gen. 15. 9* declarāt. Sic enim proditum est literis: Deo *Gal. 3. 6.* credidit Abrahamus, eaq; vera fides illi pro *Iac. 2. 23.* iustitia ducta fuit.

R. *Agnosce*

R. *Agnosco veteris fœderis testimoniū, atq; ipsum ambabui manibus amplexor. Sed quorsum istuc?*

P. Audies: habet temporis illius rationē siue circumstantiam. Nondum enim lex extiterat, quæ postea per Mosem lata fuit, adeò vt quicquid egerit tunc temporis Abrahamus, legi scriptę acceptum, ferre non debeat. Nō ergo poterat legis executione gloriari. Ob idque Deus illo suo oraculo affirmat Abrahamum à se iustificatum fide fuisse. 3.

R. *Hocine argumento totum negotium putas esse confectum?*

P. Quin etiam totam rem melius intelliges, si mercedem cum dono conferamus. Nā ei qui opus facit, merces nō beneficii, sed debiti locū habet. Ei autē qui non opus facit, sed fidem habet ex improbo infontem facienti: fides eius firma atque constans innocentiz ducitur. Etenim si quis suo sibi labore, industria, opera, rem aliquam promeruit & quæsiuit, non beneficium est aut gratia si eam adipiscitur, sed æquum & debitum. At si quis non agit ea quibus rem illam promeretur (quod de homine vero verius est) sed Dei bonitatem & philanthropiam ita sentit, gustat, atque experitur, vt credat se illius planē misericordia, nulla sua opera, apud ipsum in fontem haberi: huic quidem non debiti, sed beneficii loco gratis datur innocentia, 4. 5.

tiā, eique iustitiæ atque innocentie dūcitur firma in iustificantem fides.

R. Planè assentior huic argumento. Nam quod gratis alicui imputatur, non in mercedis aut meriti loco ponendum est, sed beneficentiæ adscribendū diuina. Tum etiam ea fides propter quam iustitia nos donat Deus, ab eo ipso animis nostris infunditur, idque mera ipsius liberalitate ac beneuolentia, nulla meritorū ratione habita, qua miseri peccatores ullo modo venditare ac ostentare possint. Sed habes ne aliquid amplius de ea ipsa re dicere?

6. P. En tibi insuper Prophetæ Regij luculentam autoritatem, quæ beatitatem hominis demonstrat cui Deus & peccata condonauerit, & iustitiam impertierit suam. Beati sunt (inquit ille) quibus iniquitates remissæ, & peccatorum tecta est fæditas. Beatus (inquam) est ille, cui Deus vitia sua non imputauit. Reliqua quæ Psalmus continet tu etiam attentissime expendes, atque huic negotio applicabis.

Psa. 32. 1

7.
8.

R. Quam turpiter igitur hallucinantur ij, qui tot felicitatis atque beatificationis genera comminiscuntur; tamq³ varias de illa ipsa dicunt sententias? Ac, ut Philosophos omittā, quā impie p^{ij}, ac imprudēter prudentes videri debēt; qui presumpta nescio qua beatitate, nullū recusant laborem ut pro suis peccatis satisfaciāt, quū tamē ille diuinus uates remitti condonariq³ hominibus, mera Dei bonitate præsenteatur? Neq³ id solū, sed etiam ut magis magis-

magisque collapsi erigatur animi, ea calari quodam modo tegique ac preteriri affirmat, ne in iudicis irati oculos aliquando incurrant. Quantum autem hac ratio tegendi vitia discrepat ab illa ratione quam Adamus inierat, ut ficulneis folijs suum scelus celeret Deum, si fieri potuisset? Ille enim campestribus sese tegere voluit: suos autem Deus Christi iustitia, splendidissima veste, imo ipso Christo induit. Quod si liceret per otium reliquas partes illius Psalme- Ro. 13. 14 nucleare, quod, quantumq; animis solatium afferret? Etenim qui in beatorum illorum numero censi sunt, omni dolo ac fraude vacare debent, & ad diuinam misericordiam confugere, per quam (deletis vitiorum sordibus, iustitiæque fidei comparata) omnia sua studia ad pietatem iustitiamque cum hominibus colendam conferant. Omitto cetera illa quidem preclara. Sed (ut ad institutum redeat oratio) etiam atque etiam inculcandum est illud: Numnam ante circumcisionem, aut post circum-

Gen. 3. 2.

Ro. 13. 14

Psal. 32.

9.

10.

P. Non sanè in circumcisione hoc ille beneficium accepit, sed quum adhuc præputiatus esset, illi suam beneuolentiam, suam clementiam, suam gratiam, Optimus pater manifestauit, iustitiamque impertijt. Id enim clarissime

Ge. 17. 11 clarissimè docent sacrae literæ, quæ declarant Abrahamo circumcisionem fuisse signi cuiusdam ac tesserae vice præscriptæ, & quasi quoddam pignus iustitiæ fidei, quæ præditus erat etiam tum quum adhuc circumcissus minimè esset. Vt, inquam, pater omnium fidentium haberetur, & eius exemplo præputiatus quisque sibi ductam iri iustitiæ suam speraret fidem.

R. Liquet igitur quum quatuordecim ante annis iustificatus fuerit Abrahamus, quæ circumcissus, non ipsam quidè circumcisionem fuisse iustificationis causam, utpote quæ secuta sit, sed sigillum potius, ut facile intueri possint errorem suum Israëlita, qui tantum tribuant caruncula cuiusdam amputationi, quasi verò Deo ceremonia (quamvis ab ipso instituta) placeant, si vera viuaque fide vacue sint. Quem tamen errorem imitari perperam mihi videntur Christianorum quidam, qui nihil habent Christiani, præterquam quod aqua lustrali rincti sunt in Christi nomen. Præterea si præputiatus adhuc Abrahamus Deo tam charus gratusque fuit ob solam fidem: quàm erectis animis quamque firma spe Gentiles omnes præputiatis esse conuenit, si modo Deus Optimus Maximus dignatus illis fuerit iustitiæ præstantissimum donum pro sua immensa misericordia largiri? Imo etiam hinc apparet, minimè tolerandam esse Iudeorum arrogantiam, qui sola freti circumcissione, miseris Gentes auersantur, & à salutis æternæ aditu summouere volunt.

volunt. Nam nunc luce clarius est, non minus ad Gentiles quàm ad Iudeos salutem pertinere quàm Abrahamus gentilis cùm esset iustificatus fuerit, id est, per fidem in numerũ filiorum Dei cooptatus.

P. Sed interim meminisse opus est Patrem 127
fidentiũ esse Abrahamũ. Quod cùm ita sit, Israëlitarum quoque pater habendus est, idque verporum etiam, eorũ duntaxat, qui nõ solum Abrahamo carnis propagatione prõgnati sunt, sed eius fidem vestigijs suis sequuntur, quam ante circumcisionẽ nactus est.

R. Ex hoc maximè elucescit admiranda Dei erga uniuersum hominum genus bonitas atque philanthropia, Iudeos aequè ac Gentiles complexa, proposito omnibus Abrahami exemplo quasi quodam typo, ad quem suos animos utrique componant: tũ eius fidem erga diuinas promissiones, tum singularem eius ipsius obseruantiam ac obedientiam, nec non etiam rerum omnium humanarum contemptiõnem, ceterasque egregias virtutes, circumcisiõnis signo expressas, imitando. Sed tamen in luto mihi adhuc herere videor, qui sic animum induxerim: legem Iudeis fuisse à Deo latam, non quidem frustra, sed potius ut esset certa quedam ad salutem via, & quoddam iustitiæ compendium.

P. Atqui ille ipse Abrahamus insignis Iudeorũ Patriarcha, quam affectus est promissionem orbis hereditatem possidendi, eam nec ipse nec ipsius progenies propter legem

vllam vllaque legis opera est consecutus: sed propter eam, qua iustificatus est, fidem, seu fidei iustitiam malis appellare. Sic enim habeto, Abrahamum Deo in gratiam admissum & iustitię laude ornatum, non ob id ipsum quod illam suis egregijs virtutibus promeruisset, sed quod verbis diuinis fidem adhibuisset firmissimam.

R. *Ita esse credo. Sed interim doceri abs te velim ecquid incommodi aut detrimenti fore putas, si praeceptis legis diuina exequendis (utpote qua sit expressa dei voluntas) iustitiam, salutem, diuinam-
q₃ gratiam ambiamus?*

14. P. Plurimum profectò. Nam si solis legis sectatoribus obseruatoribusque hereditatis ius competeret, nullus esset fidei vsus, nulla vtilitas. Tùm etiam promissa vana & irrita meritò haberentur.

R. *Optandum potius ut et sua constet promissis fides, eaque duce ad salutē rectā tendamus. Quid autem si fidei legem adhibuerimus comitem, ut ex utraque constet nostra iustitia?*

15. P. Nil possit homini contingere optabilius, si modò diuinam legem prestare vellet aut posset. Sed quoniam ita comparata est humana natura, ut legum vinculis adstringi nollit, adeoque nitatur in vetitum ac deteriora sequatur: ad quid aliud efficax homini lex esse queat, nisi ut irā diuinam cōtra hominem

minem sui contemptorem contorqueat? Paratam, scilicet, certam esse pestem ijs, qui diuina edicta violarint, Deique voluntati morem non gesserint.

R. Igitur quemadmodum promissionibus diuina cernitur gratia: ita etiā diuina ultio lege, tanquam telo, utitur in hominum vitia. Sic enim ego ipse mihi conscius sum, quū in legem intueor: mihi videor miser ad diuinum sisti tribunal, ubi quasi in speculo mihi meis propositis sceleribus, totus animo et corpore cohorresco, ob accensam iudicis in me iram grauisissimam ac infestissimam. Ex quo mirū in animo meo accenditur legis odium, quamuis vel inuitus agnoscam meritas peccatis meis infligi penas, qui Deo non obtemperauerim.

P. Certè tantū abest lex ipsa vt iustitiam conciliet, vt nisi ipsa esset, vix vllus esset peccati sensus. Tūm enini peccatum admittitur, quū quis rectitudinis lineas ceu cancellos transgreditur: eos autem lex ipsa prescribit. Aufer igitur legem legisque limites, quod transgrediare non erit: Contrā verò legem propone & promulga, continuò ex hominum peruicacia existit transgressio.

R. Istud sanè accurata animaduersione dignum videtur: hac enim oratione infirmitatem humani ingenij demonstras, imò verò totius hominis corruptionem, ne dicam deprauationem, quæ tota diametro distat ab ea, quam Deus efflagitat, innocentia.

Unde fit, ut quum lex diuina tantam perfectionem integritatemque à nobis exigit, quātam nemo hominum præstare nec vult nec potest: nos nostræ imbecillitatis peruersitatique conscij, vix villo modo possumus fiduciam nostram in Dei lenitate ac clementia, qui legis ipsius autor est, collocare. Lex enim nullum facit urgendi, cogendi, minandi, torquendi finem.

16. P. Itaque immortales Deo gratias agere oportet, qui omnes, qui in Abrahami semine numerantur, hereditatem æternam voluit non lege, sed fide cernere, ut ea ipsa diuinę gratię liberalitatisque fundamētis nixa, nec amoueri possit, & constans, firma, ac æterna permaneat.

R. *Quid tu hac seminis voce intelligis?*

17. P. Quotquot vsquam sunt gentium omnium atque locorum homines, quos vera fides Abrahamo, omnium credentium patri, in filios adoptauerit, nedum qui legis oracula perceperunt, Mosique discipuli vocitantur: Sic enim literis proditum est, Abrahamum illum ab ipso Deo Patrem quamplurimarum nationum & populorum esse nominatum.

R. *Video quorsum ista tendant. Hoc enim illud est, quod Abrahamus nominatus est, qui antea Abramus vocabatur. Ut hac appellatione subinde repetita diuina promissionis identidem admoneretur.*

Qui

Qui mos etiam ad posteros ab illo suo parente dimanauit: qui simul infantes & circūcidere & nomina illis indere consueuerunt, ut auditis nominibus tūc impositis, fœderis quoque recordarentur. Sed, ut hoc omittamus, videris mihi parum contentanea docere, qui temporanea & mundana (ut videtur) promissa, eaque iam exhibita, ad res spirituales (utpote ad eam quæ fide fit adoptionem aliaque huiusmodi) transferas. Nam ipsa litera testatur sua Deum promissa abunde præstitisse Abrahamo, quæ ita multarum gentium patrem designauit, primum, quando ex eius filio Ismaële (quem ex Agare sustulerat) duodecim tribus potentissimas nobilissimasque excitauit. Deinde ex Isaac filio Iacobo totidem florentissimas familias procreauit. Postremò quanta quamque infinita progenies Idumæorū exstitit? Adde etiam quot quamque multos ex Chetura posteros in lucem edidit. Ita fit ut latius longiusque prorogare diuinæ promissionis fines nihil opus esse videatur, nisi fortè malis occultiores quasdam subtilioresque allegorias attexere.

P. Minimè verò. Sed attollendi sunt in cœlum imò in Deum ipsum animorum oculi, neque in has tantummodo terras defigēdi. Quùm. n. dico Abrahamum multarum gentium ac populorum patrem fuisse à Deo designatum: non ego quidem mundum ipsum intueor, sed Deum ipsum, deum inquam potentissimum, & cui fidem Abrahamus per

E. 3. omnia

EPISTOLA PAULI AD

omnia adhibuit, & qui mortuos ab inferis excitare potest, & qui ea quę nondum extiterunt tam certò tamque nominatim sibi representat, quàm ea quę sunt presentia. Adeò, sicuti nil esse potest non ab eo profectum, Ita nil est quod non ab eo proficisci possit.

R. Duo mihi abs te, ni fallor, significari videntur. Unum quantum intersit inter Abrahami filios quorum alij generis nobilitate elati, se Abrahamidas esse et haberi gloriantur: Alij verò fide in filios Abrahami adoptati sunt. Ut enim illi mundo sese venditant: ita hi Deo soli noti ac manifesti sunt. Illi carne prognati, hi fide asciti sunt. Illi carne tenus Abrahamum patrem agnoscunt, hi spiritu ac fide illius filij censentur. Illud deinde obseruo, quàm mirabiliter hic resplenduit diuina virtus, qua nixus Abrahamus res admirabiles ac supra naturam positas animo ac fide percepit & complexus est. Quid enim est quod non diuina possit potentia? In ea igitur si fiduciam nostram collocatam habuerimus, nunquàm inclinari, nunquam moueri, nunquàm labescere poterit. Caterùm ut memoria quę abs te antea dicta sunt repetam: Primum. n. ostendisti Iudeos iuxta et grecos (quibus appellationibus vniuersum hominum genus continetur) ita peccato esse mancipatos, ut nullis suis actionibus aut meritis in gratiam cum deo redire queant. Itaque unicam superesse ad salutem viam, nempe fidem ipsam, quam spiritus diuinus nostris inserit inspiratque mentibus.

CHINUS

cuius auxilio natiui vitij radices ex animis euellit, diffidentiamque siue incredulitatem longè à cordibus nostris summouet, dubitationemque de diuina misericordia ac diuina ira metum è pectoribus excutit, quem Sathanas falsis persuasionibus incusserat. Deinde etiam demonstratum est, tantam esse vim fidei, ut homo per se omni flagitiorum genere septus, diuina ornetur iustitia ac sanctitate, qua Deo gratus acceptusque esse possit. Verùm enim uerò hisce temporibus quamplurimos video in fidei negotio hallucinari. Quorum alij fidem arbitrantur opinionem tantum aut persuasionem esse humanam ex lectione scripturarum, aut humanarum concionum auditu comparatam. Alij præter modum hac ipsa fictitia & imaginaria fide superbiunt & gloriantur: quæ cum infrugifera sit nullosque fructus edat, vulgò figmentum quoddam hominum humanaque imaginatio indicatur. Itaque etiam atque etiam obsecro eam ut mihi uiuis depingas coloribus, expressamque eius imaginem quasi ob oculos subijcias, quæ tam altè animo infideat, ut nihil ficti, nihil simulati, nihil vani mihi ipsi consingam. Et ne ab instituto discedamus, illam fidelis hominis effigiem in ipso Abrahamo demonstra. Ec quid ille fecerit illa caelesti fidei luce illustratus.

P. Tanta fuit illius diuini viri virtus fidei ac tam penitus infixa animo, ut oraculis ac promissionibus fretus, nil omnino dubitaret. Et quamuis omnia supra spem omnem esse posita viderentur, ut quidè sunt res huma-

E.4.

næ, spe

*Fallunatio
quamplurimorum
in fidei negotio.*

18. *Abrahamina
fides quanta.*
Gen. 15. 5

EPISTOLA PAULI AD

nae : spe tamen ipsa omnem sperandi difficultatem superauit, crediditque se quam plurimarum fore gentium patrem.

*Vis fidei.
quae sit.*

R. In hoc ipso tanquam mundissimo speculo mihi videor fidei vim propius intueri. Non enim eam esse historicam quandam cognitionem, aut vanam leuemque opinionem ac scientiam veri, sed quasi quoddam celeste iubar & flagrantissimum ignem, quo & humana prudentia consumitur, & fidelis animus sese totum credit Deo, seque supra mundana omnia in caelum usque attollit. Adeo ut non solum inaspectabilia, sed etiam suo iudicio repugnantia indubitata complectatur fide. Sed ad quem illa scopum suos intendit oculos, si placet indica.

Gen. 15. 5

P. In aeterni numinis manifestatione caelestiaque oracula. Ac praesertim in illud vaticinium, quo eum ita affatus est Deus : Sic erit inquit, semen tuum, ut stellas caeli ac maris arenam esse vides, immensum videlicet ac propè infinitum.

R. Valeant igitur humana cogitationes inuentionesque, & solis promissionibus diuinis fides nitatur. Cuius tum maxime fructum percipimus, quum diuina Maiestas suae benignitatis ac misericordiae sensum ac testimonium nostris inserit mentibus; unde facile ceterae virtutes emergunt. Sed quid habes adhuc de Abrahami fide dicere ?

19. P. Profecto illud accurate considerandum est

est, quòd tantam tamque constantem Deo²⁹
fidem adhibuerit, vt de promissis diuinis nil
omnino dubitarit, tametsi ad quamuis fi-
dem infirmendam (vt est præsertim infirmi-
tatis humanæ ingenium) quasi inexpugna-
bilis aries videretur, tum sui exoleti confe-
ctique senio corporis imbecillitas (vtpote
qui centenarius esset) tum etiam effæta e-
mortuaque Saræ vulua. Quæ enim spes istuc
ætatis esse poterat procreandorum libero-
rum?

R. Rem certè miram narras, ne dicam prodigio-
sam. Hoc (vt arbitror) confectum esse cupis, à
rerum humanarum contemplatione in cælum ocu-
los esse attollendos: nec tam hominum prudentiam
quàm Dei potentiam fide esse amplectendam. In ijs
enim, quæ præter naturam sunt, nullus est humane
prudentia locus, quare si secutus fuisset magistram
de promissionibus diuinis fortasse dubitare potuis-
set: ea vero spreta præteritaque, sui semper simi-
lis, constans, inuictusque perseuerauit.

P. Adde etiam, quod præstantissimus ille 20.
Patriarcha nec ad ambigendum, nec ad dis-
putandum curiosiusque inquirendum incu-
buit, nec vllam diffidentia fenestram ape-
ruit.

R. Animum magnum inuictumque mihi nar-
ras. Quantas enim turbas tragediasq; in homi-
num animis excitat diffidentia? nullum enim faci-
unt dis-

EPISTOLA PAULI AD

unt disputandi, percontandi, scrutandique finem mortales, quoties semel diffidere aut solliciti esse cœperunt, præsertim in rebus diuinis. Adeo ut vix ante nobis persuadeamus aliquid magni Deum posse præstare, nisi præstandi rationem teneamus.

P. Imò verò ille non solum non incredulitate lapsus est, aut titubauit tantillum: sed etiam fidei vires confirmauit, auxitque, aut potius fidei robore cœlesti alacrior, vegetior, validiorque extitit.

R. Ego quidem sic statuo, vix fieri posse, ut omnino diuinis promissis fides adhibeatur, quin aliqua ante pugna contra humanam dubitationem ac infidelitatem depugnata sit, sed diligenter opera est omnibus adhibenda, ut humane prudentiæ omnia detrahantur retundanturque arma. Quibus si quis se suumque animum semel impeti ac vulnerari patiatur, periculum est ne de summo fidei gradu deturbetur. Sic enim Abrahamus de sua carne gloriosissimum egit triumphum, illius confecta prostrataque sapientia, ne quid contra diuinas promissiones moliri auderet. Sed queso te, huius suæ victoriæ gloriam sibi ne ille, an Deo transcripsit?

P. Omnem ille gloriā Deo acceptā tulit. Qui enim quidquam diuinæ potētiae detrahit; detrahit & glorię. Gloriā igitur Deo dedit, & quia ab eo profectā fuisse agnouit, & quia deū nihil nō posse ac potuisse credidit.

R. Istud est fidei verissima signum testimonium-
quo

*Signum vñsi-
ma fidei.*

que luculentissimum, quum divina providentia e-
uentus rerum omnium ascribimus ac faelices suc-
cessus. Alioquin illa fides (si fides dici potest) pa-
rum sincera est, atque etiam suspitione credulitatis
levitatisque non caret, qua sibi quidquam tribuit
suisque viribus & actionibus gloriatur.

P. Sed expende etiam atque etiam quan- 21.
ti faciendum sit, quod ille indubitata fide
credidit Deum omnino, quidquid promise-
rit, posse etiam perficere.

R. Duo imprimis in Deo spectanda sunt. Bona il-
lius voluntas, qua promissis cernitur: ac potetia re-
rum praestandarum atque perfruendarum. Quibus,
ut video, fides Abrahami fundata nixaque fuit. Sed
quid fuerit hac tanta fide consecutus, audire cupio.

P. Illa (inquam) fides imputata est illi ad iu- 22.
stitiam, (aut si clarius mauis) ille propter suam
fidem pro iusto est habitus. Ita ut ex eo tem-
pore sibi Deum esse propitium, beneuolum
ac beneficum penitus sibi persuaferit, hu-
mana dubitatione ac diffidentia sublata.

R. Admiranda fidei vim explicas, qua septus or-
natusque homo, certo sibi statuat Deum esse beneuo-
lum ac propitium, audeatque sese diuino tribunali
sistere. Sed existimasne eodem beneficio ceteros
mortales affecturum Deum, quo ipsum Abraha-
mum est profecutus?

P. Maxime. Non enim eius duntaxat gra- 23.
tia proditum est sacris literarum monumetis
illius fidem sibi fuisse ad iustitiam imputa-
tam

24. tam: sed nostra quoque causa, ut eius exemplo nobis quoque imputatum iri confidamus, si modo crediderimus in eum qui Iesum D. nostrum ex mortuis excitauit, qui ipse cum propter expiationem nostrorum peccatorum traditus, tum propter nostri iustificationem suscitatus est. Ut eius mortis meditatione diffidentie peccatum ex corde nostro auferatur: resurrectionis verò, iustitie, & noue vite studium stabiliatur & augeatur.

*Cum Christus
suis mortis traditus
et ex mortuis ex-
citatus.*

incidat.

R. O terque quaterque beatum humanum genus, si quidem aliqua *incidat* tanti beneficii perfruendi cupido. Nam quis esset usus huius exempli, nisi aliqua ex eo ad nos perueniret utilitas? hoc est, nisi Abrahami exemplo excitaremur ad spem optimam in diuina bonitate collocandam? Itaque quum eo spectet tam praeclara promissa, atq; ad omnes homines pertineant: quis iam animum despondere possit? praesertim quum fides nostra propositum sibi habeat Christum tanquam scopum aspectabilem in quem collimet, per cuius mortem Deo reconciliati sumus, quique peccatum ac peccati scaturiginem, id est, naturalem animi peruicaciam & impietatem diffidentiae coniunctam e medio tulit, quique sua resurrectione nos in vitam reuocauit, ut fide ac Dei beneuolentia freti, iusti apud Deum acceptique esse possimus, nouaeque vitae studeamus. Verum ut in pauca conferamus, quae antea dicta sunt, quam ab hominibus iustitiam Deus exigit, deinde quae sit ad eam recta via, praeterea quenam

fit fidei vis qua iustitiam illam amplexetur, nobis
satis à te demonstratum est, & explicatum. Quas
tantas res tam parvi fieri ab ipsis mortalibus, satis
„ mirari non possum. Quæro igitur nunc, quas utili-
„ tates & fructus is qui fide præditus est ex prædictis
„ omnibus capiat eo tempore, quo iustus fit.

Int.

P. Primum omnium, nos ipsi, statim atque
„ fide iustificati sumus, pacem habemus apud
„ Deum per Iesum Christum.

Cap. 5. 1.

Fructus fi-
dei.

Resp.

R. O suavisimū ac preciosissimum tam præstan-
tis ac generose fructum arboris! si quidem sublato
peccato, & peccati fonte, ac diffidētia, putida deoq;
infesta deq; ipsius bonitate malè sentiēte: nulla am-
plius superest inter ipsum deū ac nos miseros morta-
les simultas, nulla inimicitia: Imò singularis quædā
ac incredibilis benevolentia certitudo: adeo ut hu-
manus animus fide præditus omni perturbatione
vacare possit, & securā frui ac perpetua pace. Nā,
ut dicebas, ex peccatoribus fide iusti efficimur, de-
inde hac iustitia Deo accepti sumus, tum etiam in
diuina amicitia conquiescimus. Alioqui hac fide
spoliati ac diuina benevolentia fiducia, Deo inuisi
sumus animis perturbatis ac inquietis, & damno
obnoxij.

“

“

P. Alter fructus fidei est arctissimo vinculo
priori coniunctus, quod per eundem Chri-
stum Iesum fidemque in eum aditus nobis
patefactus est in hanc gratiam, qua stamus
neque animis concidimus.

.2

Alter fructus
fidei.

Eph. 2. 23

R. Quis

24. tam: sed nostra quoque causa, ut eius exemplo nobis quoque imputatum iri confidamus, si modo crediderimus in eum qui Iesum D. nostrum ex mortuis excitauit, qui ipse cum propter expiationem nostrorum peccatorum traditus, tum propter nostri iustificationem suscitatus est. Ut eius mortis meditatione diffidentie peccatum ex corde nostro auferatur: resurrectionis verò, iustitie, & noue vite studium stabiliatur & augeatur.

*Cum Christus pro
suis mortis traditus
et ex mortuis ex-
citatus.*

incidat.

R. O terque quaterque beatum humanum genus, si quidem aliqua *incidat* tanti beneficii perfruendi cupido. Nam quis esset usus huius exempli, nisi aliqua ex eo ad nos perueniret utilitas? hoc est, nisi Abrahami exemplo excitaremur ad spem optimam in diuina bonitate collocandam? itaque quum eo spectet tam preclara promissa, atq; ad omnes homines pertineant: quis iam animum despondere possit? praesertim quum fides nostra propositum sibi habeat Christum tanquam scopum spectabilem in quem collimet, per cuius mortem Deo reconciliati sumus, quique peccatum ac peccati scaturiginem, id est, naturalem animi perniciem & impietatem diffidentiae coniunctam è medio tulit, quique sua resurrectione nos in vitam reuocauit, ut fide ac Dei beneuolentia freti, iusti apud Deum acceptique esse possimus, nouaeque vitae studeamus. Verum ut in pauca conferamus, quae antea dicta sunt, quam ab hominibus iustitiam Deus exigit, deinde quae sit ad eam recta via, praeterea quenam

fit fidei vis qua iustitiam illam amplexetur, nobis
satis à te demonstratum est, & explicatum. Quas
tantas res tam parui fieri ab ipsis mortalibus, satis
mirari non possum. Quæro igitur nunc, quas utili-
tates & fructus is qui fide præditus est ex prædictis
omnibus capiat eo tempore, quo iustus fit.

Int.

P. Primum omnium, nos ipsi, statim atque
fide iustificati sumus, pacem habemus apud
Deum per Iesum Christum.

Cap. 5. 1.

Resp.

Fructus fidei.

R. O suavisimum ac preciosissimum tam præstan-
tis ac generose fructum arboris! si quidem sublato
peccato, & peccati fonte, ac diffidètia, putida deoq;
infesta deoq; ipsius bonitate malè sentiēte: nulla am-
plius superest inter ipsum deū ac nos miseros morta-
les simultas, nulla inimicitia: Imò singularis quadā
ac incredibilis benevolentia certitudo: adeo ut hu-
manus animus fide præditus omni perturbatione
vacare possit, & securus frui ac perpetua pace. Nā,
ut dicebas, ex peccatoribus fide iusti efficimur, de-
inde hac iustitia Deo accepti sumus, tum etiam in
diuina amicitia conquiescimus. Alioqui hac fide
spoliati ac diuina benevolentia fiducia, Deo inuisi
sumus animis perturbatis ac inquietis, & damno
obnoxij.

“
“

P. Alter fructus fidei est arctissimo vinculo
priori coniunctus, quod per eundem Chri-
stum Iesum fidemque in eum aditus nobis
patefactus est in hanc gratiam, qua stamus
neque animis concidimus.

.2

Alter fructus fidei.

Eph. 2. 23

R. Quis

R. *Quis non obstupescat & admiretur tantam Dei erga homines clementiam, quos arcere à seipso tanquā prophanos non sustinet, sed potius ultrò ad se inuitat ut liberè ac confidenter ad eum adeamus. Liber enim patet ad Deū nobis aditus, omnibusq; fidentibus licet imo pectore Deum sine vlla intermissione adire, id est, colere, adorare, inuocare.*

P. En tibi alium quoque fidei fructum: quod ita iustificati spe ac expectatione diuinæ gloriæ nos quoq; quamuis miseri homunculi gloriamur.

R. *Quid istuc verbi est? Siccine gloriari Christiani esse ducis? nisi fortè significas, quum tanta sit huius vite miseria, molestia, calamitas. erigendos esse hominum animos certissima quadam spe futura tranquillitatis ac felicitatis, quam, qui se affecuturum confidat, non immeritò possit gloriari. Est ne aliquid amplius?*

3. P. Etiā. Nam nō solum recitatas ante utilitates percipimus, sed (quod mirère magis) in ipsis quoq; tribulationibus & calamitatibus exultamus gloriamurque, nedum eas animo alacri ac leto perferimus.

Jaco. 1.3.

R. *Quid verò dici potest admirabilius, quum tanta sit hominum vel infirmitas vel perversitas, ut nil peius oderint quàm huius vite erumnas, quàm res aduersas, ac eam crucem quam Christus suis quotidie perferendam imposuit. Et tamen efficit singularis Dei erga suos iustos beneuolentia, suaq; illorū*

illorum animis diuinitus insita vis, ut aduersis rebus minimè frangantur, sed inde etiam voluptatem atque egregiam alacritatem animo concipiant. Neque verò non graue est sensibus nostris crucis pondus: Sed tamen illud eleuat, paterna charitatis ac indulgentiae lenitas, à quo crux illa humeris nostris imposita est, quique nostras mentes virtute sustentat sua.

P. Et tamen est adhuc quod te etiam magis excitet. Alacriter. n. omnem molestiam subimus ac deuoramus, quoniam constat tribulatione patientiam gigni, patientia experientiam ceu probationem, experientia spem, Spes autem eam vim habet & conciliat homini, ut nunquam fallat, aut rebus expectatis frustretur.

R. Arridet mihi plurimum hac ingeniosa gradatio, praesertim quum propositum nostrum concludat & confirmet, nempe afflictiones non solum fidentibus non esse acerbis aut ignominiosas, sed magna cum laude & gloria esse coniunctas. Ex ijs autem quae dixisti, afflictionum nemo est omnino imperitus. Probationem autem siue experientiam vel ad nos refero, vel ad Deum. Illic enim nostra constantiae, virtutis, roboris fit periculum, atque etiam magni animi specimè à bonis viris exhibetur. Hic patris clementissimi sentitur lenitas atque indulgentia, ac maxime fidelitas, in eo quod suis aduersa ferentibus nunquam non adest. Inde verò spes ma-

nat

EPISTOLA PAULI AD

nat oriturq₃ bonitati Optimi Maximiq₃ Dei int-
nixa. Sed qua ratione demonstras spei nunquam
non faelicem constare euentum?

P. Spem nunquam inclinari aut peruer-
ti posse ob id assero, quoniam amor Dei in no-
stros animos coelitus diffusus est per sanctū
spiritum, quem nobis donauit.

R. Spem mihi videris in arce collocare munitis-
sima, nepe in diuine spiritus. Is enim cum sit vis, vi-
rtus ac potētia summi numinis, cūmq₃ suam salui-
ficā vim homini cōmunicet iustitia prae-dito, cūmq₃
etiam in eius pectus fauorem, amorē, dilectionem-
que Dei inspiret & infundat, adeo ut de diuina be-
neuolentia nullo pacto dubitet : fieri non potest, ut
spes tanto septa robore euerberetur, cōcutiatur, ex-
cutiatur ve, aut optatis etiā frustretur. Sed quūm
homo ipse tam sui amans sit, exque suo ingenio De-
um aestimet atque metiatur : quomodo persuadere
sibi poterit, seipsum Deo charum gratumque esse,
idque gratuito nullisque suis meritis?

6. P. Modum illum ac rationem facilē intel-
lexeris, si cum animo tuo saepē diuque cogi-
taris illud tempus quo Christus pro pecca-
toribus perditissimis mortem subiit, tūm
maximē quūm tanto illius beneficio indig-
nissimi essemus. Reuerā enim vix erit qui
mortē subeat pro viro probō, vix inquam:
neq; hoc omnino fieri posse nego. Nam for-
tasse non desit, qui viri boni causa mori su-
stineat.

Heb. 9. 5

1Pe. 3. 18

stineat. At qui prò improbo, ingrato, iniusto, vitā expendat, nemo profectō est. Quod fecit Christus, qui verbera, honorem, sanguinem, prò nobis iniustis, ingratis, & inimicis suis, impendit.

R. *Hinc satis liquet quanto diuina charitas humano amore sit præstantior. Homines enim suos amatores aut admiratores amant: Deus autem 8, (dictu mirum ac creditu difficillimum) suos inimicos omnibus vitijs inquinatos tanto favore prosequutus est, ut charissimū filium pro illis trucidandum tradiderit. Quo an ullum maius certiusue amoris pignus desiderari queat, non video.*

P. Porro si flagrantibus adhuc odijs Deus 9, suum erga nos amorem demonstrauit, quanto decet confidentius sperare nos ab ira diuina seruatum iri, iamiam illi Christi sanguine reconciliatos, eiusque benignitate iustos factos? Si enim cum iniuici essemus cū 10, Deo redijmus in gratiam per mortem filij eius: Ergo etiam multoque magis per eius vitam Deo dilecti seruatique incolumes erimus.

R. *Certè præ gaudio mihi gestit animus, tot tantisque beneficijs exultans.*

P. Et verò etiam sic, vt diximus, Deo chari redditi totque opibus ditati, habemus præterea fiduciam quandam gloriandi duntaxat in Deo ipso, idq; per Christum Iesum, 11,

Q. R.

F. I.

per

per quem hac nostri conciliatio firmissima
est ac certissima.

R. Quasi parum fuisset propter praesumptam gloriae diuinae spem animis gloriari, addis etiam id facere cum fiducia, & sine ulla dubitatione licere. Per Dominum, inquis, qui vera spei fundamentum est unicum. Itaque hisce meditationibus ac studiis post hac solabor animum meum, quoties rebus aduersis conflictabitur, utpote cum certo sciam à me stare clementissimum Dominum, mihi que fauere, tot aditis in me immensa bonitatis exemplis. Et ut in pauca conferam quae haecenus dixisti, iam intelligo qua ratione hominibus peccata condonata sunt, tum quo pacto spem ipsi concipiunt aeternae vitae. Quae fiat tamen ut Christi iustitia homines ornentur, ipsisque communicetur, nondum planè intelligo.

12. P. Res comparatione fiet apertissima. Nam quemadmodum per vnum hominem, id est primum parentem Adamum, peccatum in orbem irrupit, ac per hoc ipsum peccatum mors, ita ut per vniuersum genus hominum grassata fuerit, quippe quatenus omnes peccarunt: Sic etiam homo Christus siue secundus ille Adamus, per infusam fidem nos de peccatorum remissione securos certosque reddit, iustitiam infundit, vitamque spirituale illam aeternamque largitur mortis aduersariam victricemque;

R. Quo-

R. Quonam pacto peccatum in orbem ingres-
sum doces? quàm absurdum videatur citra legem
esse peccatum potuisse, ut antea dictum est.

P. Atqui tenendum est, etiam antequàm lex
ædita promulgataque fuisset, iam tum pec-
catum etiamnum extitisse olim, atque inter
mortales suas vires exeruisse.

R. Vix assentior. Nam si peccatū legis est trans-
gressio sine lege peccatum non subsistit.

P. At vero peccati autoramentum stipen-
diumue mors est. Ea ante iam ab Adamo
vsque ad Moysen legis ministrum, in eos eti-
am vires exeruit suas, qui nec dum ad instar
Adami deliquerant. Cui malo medicinam
fecit Deus misso cœlesti Adamo, cuius prior
ille terrestris fuit typus & figura, ut quem-
admodum ille peccatum cum morte inuex-
erat: sic posterior veniam peccatorum ac
iustitiam importaret, ac perinde vitam æter-
nam.

R. Hoc parum consentaneum videri queat, ut
vetus Adamus novi Adami typus sit. Ille enim &
peccato sibi & exemplo ac propagatione posteris no-
cuit, adhucque sentiunt omnes, etiam nunc, veteris
vestigia noxa, nempe ingenitam prauitatem, diffi-
dentiam, metum, odiumque numinis, & quid di-
cam cœtera? Christus autem bonorum omnium
fons est & origo. atque omnem ex animis pellit terro-
rem, dubitationem, improbitatem, nobisque diuinā

comparari conciliat beneuolentiam ac beneficentiam. Pre-
con ciliatam. terea quid est quod meritò compari possit inter uni-
 us peccatum, & Dei gratiam per Christum nobis
 conciliatam?

15. P. Rem ipsam certè, uti se habet, attigisti. Sed quāuis alijs partibus disfidere videatur similitudo, ac res inter se pugnātes cōplecti: Hoc tamen non solum simile est, sed longè etiam maius, quòd ut vnus lapsu quàmplurimi in mortis tyrannidem corruerunt: ita donum ac beneficētia Dei, per Iesum Christum cumulatius in quàmplurimos exuberavit, atque diffusa est.

R. Nunc rem planius dilucidiusque assequor. Uterque enim, ut video, in genus humanum suum quoddam ius hereditariū transmissit. Vetus quidem Adamus peccatū mortemq; ; secundus vero Adamus christus iustitiā, vitam, gratiamq; atque reconciliationē. Aut si maxima minimis licet conferre, videtur Deus quasi quodam singulari certamine cum Satana congressus, eius regnum penitus excidisse ac euertisse, nempe peccatum atque mortem, nec non etiam Adamum ab illius tyrannide liberasse, ac per suum dilectissimum filium gratia, iustitia, vita aeterna triumphasse ac trophæum erexisse.

P. Postquam aptissimè annotasti quid vtriq; Adamo fuerit propriū, quid etiam com-

munis

mune, nunc quoque hoc considerandum videtur: magnum nempè esse discriminè inter eam quam prior Adamus generi humano suo scelere attulit calamitatem, & inter immensam gratiam à Christo cælesti Adamo nobis allatā. Vnico enim illius peccato omnes homines cōdemnationi redditi sūt ob-
 onxij. Nunc autem multorum peccatorum remissio, Christi beneficio, contigit hominibus. Quibus credentibus errata condonantur, veræque iustitiæ spiritus datur. 16.

..R *Hæc mihi sunt profectò persuasissima. Quāvis enim ex unico illo scelere tanquam ex ipso fonte quotquot erunt, fuerunt, sunt, vitia scaturiunt: Tā-
 ..tus est tamen, tanque inexhaustus bonorum virtutumque omnium thesaurus in Christo nobis ob-
 ..latus, ut nil supersit periculi, neque ab illo primigenio scelere, neque ab omnibus eius fructibus. Totus enim ille fons vitiorum diuina Christi virtute e-
 ..insque spiritus præfætia exhaurietur. Sed quodnam mortis remedium demonstras?*

P. Est hoc equidem in promptu. Mors v-
 nius indignissimo flagitio regnavit in omnes, eosque tyrannidi subdidit suæ: Qui verò diuinæ gratiæ cumulum ac iustitiæ donū
 perceperint, multò magis in vita regnabunt per vnum Iesum Christum. 17.

R, *O egregiam victoriam, qua Satanas, eius Regnū, mors ipsa, caterique hostes nostri victi sunt,*

caelesti Adamo duce ac imperatore.

18. P. Sed ut aliquando hanc vtriusque Adami collationem finiamus, sic habendum est: Quemadmodum vnius vitio ac culpa condemnatio in omnes homines fuit diffusa: sic etiam vnius iustitia, qua iusti reddimur, beneficium quoque ac donum in omnes homines fuit collatum, ad eos iustificandos vitæque spirituali restituendos. Vti enim vnius rebellionem multi rei peracti sunt rebellionis, sic etiam vnius obediëntia quàm plurimi iusti fient.

R. *Mirè affectus sum, Paule, istis tuis concinnis comparationibus, quibus mihi videre vniuersam Christianæ religionis negotiū esse cōplexus. Quam methodum utinam quotquot Christi discipuli merito haberi volunt, omisfis omnibus curiosis disputationibus, sequerentur. In summa illud in memoria habeo habeoque semper, omnia mala priori Adamo, omnia verò bona posteriori accepta esse ferenda. Sed nescio quid scrupuli animo relinquis meo. Nam quum diuinæ gratiæ ac misericordiæ nihil non tribuas, quam ipsam Deus in suo Christo nobis deprompsit, non video quis locus aut usus legis relictus sit, nisi ut & nos accuset, & peccatum prodatur, & ad peccandum magis magisque nos irritet.*

20. P. De lege quidem eiusque officijs nos postea prolixius agemus, in præsentia verò satis habeto: legem subiisse ut peccatum abundaret

bundaret, clariusque agnosceretur ab hominibus, qui tam cæci erant ut vix peccatorum turpitudinem perspicere possent. Et tamen Dei gratia factum est, ut quanto magis abundavit inualuitque peccatum: tanto etiam magis exuberaret diuina benignitas, ac clementia. Ut quemadmodum peccatum regnauerat ad mortem ac internecionem humani generis: sic etiam gratia per iustitiam regnaret ad vitam æternam. Idque per Iesum Christum dominum nostrum humanæ salutis assertorem.

21.

R. Multa sunt abs te, Paule, egregiè hætenus tractata de gratuita iustitia qua Deus ornat credentes. Sed quoniã, ut initio dicebam, ex eo plerique peccandi licentiam ansamque capiunt, quod Evangelio suo Dominus sua gratia thesaurum cunctis aperit, credentibusque non solum peccata non imputat, verum etiam spiritum iustitiæ infundit, tanquam inde crescat diuinæ laus misericordiæ, si quamplurima exstent peccata: Peto igitur abs te (ut illorum personam induam) liceat ne iustificatis licentiose in peccando perseuerare, eo quod homines sint fragiles & corruptioni fuerint obnoxii, vel ut gratia Dei magis ac magis appareat.

Cap. 6. 1.

Inf.

P. Deus meliora. Nam quum per spiritum iustitiæ peccato mortui simus, qui fieri potest ut post iustificationem in peccato perseueremus et viuamus?

2.

Resp.

F. 4.

R. Non

R. Non satis istuc intelligo.

3. P. Quid? An ignoratis, quicumque baptizati & purificati sumus in Christum Iesum, in mortem eius esse baptizatos ablutosque, nosque adeò illo ipso baptismo vnà cum illo sepultos esse & tãquam mortuos: vt è cõtra quemadmodũ Christus ex mortuis excitatus est propter patris gloriam, Ita nos quoque in vitæ nouitate ambulemus nouã vitam, ad gloriam ipsius, qui ad operandam iustitiam, spiritum iustitiæ nobis infudit?

R. Gaudeo mihi veram abs te expositam esse, cum baptismi Christiani significationem, tum iustitiæ obligationem. Nam hac ratione multorũ non simplex error facile potest deprehendi. Primo enim loco sunt, qui signa pluris quàm rem signatam perperam faciunt. Adeo rari sunt, qui sentiant baptismo designari veteris Adami omnisque iniustitiæ ac turpitudinis interitum & ablutionem, Tum etiam animorum nostrorum totiusque vitæ renouationem & instauracionem. Deinde non desunt, qui spiritus Christi vim & iustitiæ energiam nequam agnoscentes, peccato adhuc ostium patere sinant, occasiones nescio quas humana fragilitatis prætexentes; quasi Christus non sit Diabolo potentior, diuinæque gratia non possit peccati vires conterere.

5. P. Profectò scopum tetigisti, sed contrariam

am doctrinam intelliges, si attento animo
expendas eam, qua hic vtor, insitionis simi-
litudinem. Nam si complātati sumus ac in-
sitionis similitudini mortis Christi, nimirum
& resurrectionis quoque participes effici-
amur necesse est.

similitudine

R. *Eleganti ac maximè propria translatione sig-
nificas nos instar insitionum ramusculorum esse
debere: ut Christus nobis insitus, et ut nos Christo
insiti novos novæ vitæ fructus producamus, iustiti-
am nempe, innocentiam, & sanctitatem.*

P. Enimverò ita statuendum est, veterem
hominem nostrum in iustificatione & rege-
neratione esse cum Christo cruci affix-
um, ut ipsum peccati corpus destruat
ac euertatur, ne amplius peccato indul-
geamus serviamusque. Nam qui per Chri-
sti mortem mortuus est, perque eius spi-
ritum iustitiam obtinet, hoc ipso liber est à
peccati servitute. Quod si cum Christo a-
depta peccatorum remissione mortuos nos
esse credimus, certissimo etiam statuendum
est, nos quoque cum illo esse victuros ea vi-
tæ novitate, ut cum eo resurrexisse teste-
mur.

6.

7.

8.

R. O miserandam hominum peruersitatem, qui
ad commemorationem diuinæ erga nos beneuolen-
tiæ, beneficio ac morte Christi partæ, mirum dictu
quantū gestiant exultentq, gaudio utpote qui cer-
tiores

EPÍSTOLA PAULI AD

.. tiores hoc pacto sunt de præteritorum delictorum
 .. remissione : quum autẽ eius ipsius resurrectio com-
 .. memoratur , ut eius exemplo nouam vitam insti-
 .. tuamus, ad illius innocentiam, iustitiam, cæterasq;
 .. virtutes conformatam atque compositam, ut ea ra-
 .. tione ardentissimis votis ad cælum aspiremus, in-
 .. hiemusque, spretis omnibus mundanis voluptati-
 .. bus: Hic hinc animo deficimus ac tantum non col-
 .. liquescimus . Tantis adeò præteritorum peccatorum
 .. illecebris deliniti sumus at inescati.

9. P. Veruntamen necesse est à Deo iustifica-
 .. tos, peccatis, sceleribus, voluptatibus, deni-
 .. que omnibus inhonestis nuncium remitte-
 .. re ac valedicere iuxta Christi exemplum,
 .. Qui quum ex mortuis surrexerit, iterum ne-
 .. quaquam moritur, neque mors denuò illi
 10. dominatur. Itaque quemadmodum ille se-
 .. mel mortuus, peccato mortuus est , adeò ut
 11. nunc Deo viuat : Sic & vos spiritum iusti-
 .. tiæ adepti, existimate vos tanquã vera Chri-
 .. sti membra eius mortem resurrectionem
 .. vitamque participantia, mortuos esse pecca-
 .. to, & viuentes deo per Iesum Christum Do-
 .. minum nostrum.

R. O præclaram exhortationem, sed (proh dolor)
 ô miseram quoque hominis naturam ab ea prorsus
 alienam: utpote in qua sic altas radices egit pecca-
 tum, ut vix excludi queat. Nos in animos nostros
 peccatum tanquam hospitem aut potius tyrannum
 admisimus, in intima quasi penetralia, unde cum
 propter

propter naturam corruptionem, tum ob consuetudinem ac diuturnitatem vix poterit ejci deturbare.

P. Ita res habet. Sed annitendū est tamen, 12.
ne peccatum istud regnet in vestro corpore
quamvis morti obnoxio, ne ve eius cupiditatibus obtemperetis, aut membra vestra 13.
præbeatis illi tanquam nequitiae omnis instrumenta ad peccandum accommodata. Imò
verò cōtra accommodate vosmetipsos Deo
tanquam ex mortuis rediuiuos, membraq;
vestra illi exhibete, tanquam iustitiae organa.

R. *Haec inter se cōparate animos nostros tum à peccando absterre, tum ad benè beateque viuendum summis studijs inflammare deberent. Quid enim turpius quàm libidinum seruos esse? quid cōtra dignius excellentiusque quàm iustitiā pietatem, innocentiam colere? Orandus est itaque Deus Opti. Maxi. ut pro sua infinita bonitate nos iam iustificatos à peccati liberet tyrannide.*

P. Bono es animo. Peccatum enim nequa 14.
quam in vos amplius dominium exercebit.

R. *Qua ratione quoue modo tantum benefici poterit contingere? factu enim id mihi videtur perdifficile.*

P. Difficile quidem hominibus, Deo autem nihil est ἀδύνατον: & quod confici nequeat. Sed rationem paucis accipe.
Pec-

pe. Peccatum enim non dominatur ijs, qui sub gratia sunt sed qui sub lege. Vos autem iustificati, iam non estis sub lege, sed sub gratia.

R. *Aranearum similes videntur plerique homines, qui res quasuis in venenū vertunt. Hanc enim sententiam si audiant perdit homines & ad omne vitium proiecti, continuo, quasi per iustificationem impunitatem asequuti, exclamabunt:*

15. *Quid ni peccabimus igitur, qui sub gratia sumus non autem sub lege?*

P. Absit ut hoc quisquam in animum inducat suum.

R. *Sed quid istis hominibus facias, qui Dei beneficentia abutuntur ad maleficium? Et tamen non possunt nisi firmissimis ac potentissimis argumentis versuta haec ingenia pervinci.*

P. Refractaria illa ingenia Deo summo iudici relinquenda sunt, melioris autem spei homines hunc ego in modum adhortarer:

16. *An nescitis cui vos seruos præbetis ad obediendū, vos eius seruos esse, ut cui pareatis*
 70a.8.34. *aut peccati ducentis vos ad mortem, aut obedientiæ ad innocentiam vitalēq; iustitiam?*
 2.Pe.1,19

R. *Si purgatis auribus essent homines, hanc certissimam atque validissimam orationem tuam perciperent, & amplexarentur. Quid enim absurdius quàm res inter se pugnantissimas velle conglutinare & congregare, verbi gratia, lucem cum tenebris*

nebris, libertatem cum seruitute, cum peccato gratiam? Atque id sane moliuntur, quoties gratia prae-
textu, ac libertatis, sese, peccato obstringere non ve-
rentur. Neque tamen istius farinae omnes esse cre-
dideris. Non enim pauci sunt in hac nostra Ro-
mana ecclesia, qui per beneficium regenerationis
excusso peccati iugo, ad virtutem atque pietatem
toto pectore contendunt.

P. Gratias ego verò immortales Deo ago 17.
agamque semper, quod cum serui essetis pec-
cati, diuina planè benignitate liberati & dei
filij facti, paruistis ex animo rationi doctri-
nae illius, videlicet Euangelicæ, quæ vobis tra-
dita est, ad vitam vobis conferendam. Itaq; 18.
vos iam à peccato liberati, iustitiæ inseruitis
ac innocentiae, ad quam Deus vos accersuit
ac proinde peccato nequaquam parere de-
betis.

R. Egregiè certè sumus nonnulli ad sanctitatem af-
fecti, quæ singularis est diuini spiritus in animis no-
stris gratia virtusque, eamque perpetuò nostra in-
firmitati suppetias laturam speramus.

P. Enimuerò vt vestrae fragilitatis habe-
am rationem, humano more vobiscum a- 19.
gam. Quemadmodū igitur membra vestra,
animi vestri sensus, virtutes, atque vim, in-
strumenta praeuistis turpitudini & impro-
bitati ad improbitatem, vt regnante in vo-
bis improbitate fieretis indies improbiore:

Sic

- „ Sic nunc, si non ardentius, at certè non lan-
 „ guidius membra vestra organa præbeatis
 „ innocentiae ad sanctimoniam, indies euaden-
 20. tes ab omni impuritate purgatiores. Atque
 „ etiam memineritis, vos tùm, cùm peccato
 „ inferuiebatis, á iustitia alienos, ac extorres
 21. fuisse. Sed obsecro vos, quem fructum perce-
 „ pistis ex ijs propter quæ nunc erubescitis?
 „ Illorum certè finis mors est.

R. *Sua quemq; arguit culpa. Ego verò incredibili
 pudore suffundor, quoties in mentem venit mea
 mihi miser é ac turpiter acta vita. Quid enim di-
 cam, quod vel ab ipsis incunabilis statim atque ali-
 21. quid iudicio ac prudentia potui, (quæ mea est na-
 turalis corruptio ac deprauatio, antiquiq; Serpen-
 tis versutia, lectionem semel Adamo propositam re-
 petentis) continuo mei ingenij viribus fretus me
 cæteris longe præcellere existimaui, atque adeo in
 omnibus meis actionibus me tantum non pro Deo
 habui, ut non possim satis mirari tantam fuisse dei
 clementiam, ut me tam patienter tamque diu pec-
 catis pertinaciter indulgentem tolerare dignata sit.*

22. P. Iam ergo postquam & peccatorum vin-
 „ culis soluti, & Dei serui facti estis, vestrum
 „ fructum sanctitatis percipietis, & vos eterne
 23. vitæ exitus manet. Vt enim peccati stipen-
 „ dium mors est, ita vita æterna, nō dicam sti-
 „ pendiū aut merces (Nā quæ est excellentia,
 „ eam cōparare non possumus, nec ideo mi-
 nus

nus debet à nobis curari aut expeti, sed
 eo magis quo præstantior est, & in summa
 illius Dei liberalitatis potestate posita) sed
 dicam donum Dei est per Christum Iesum
 Dominum nostrum, nequaquam autem ob
 nostra merita.

R. Facile in hoc tibi assentior, mi Paule, sed non
 satis assequor id quod dicebas, nos lege solutos esse.
 Nam quum lex divina & sancta, & iusta sit, &
 quasi quoddam lumen ad gradiendam rectam sa-
 lutis viam, eaque ad usus vite bene agenda neces-
 sarios, ab ipso Deo sit Israelitis præscripta, ut in ea
 tanquam in nitidissimo speculo creatoris volunta-
 tem intuerentur: qui fieri potest ut illa ipsa lege ho-
 mo renatus solui possit, utque tanquam exlex de-
 inceps vivat? Aut quo pacto lex, divina cum sit,
 pessima effecta producere potest?

Cap. 7.

P. Rem omnem ut potero paucis expla-
 nabo, in meique ipsius exemplo quæ sint le-
 gis officia docebo, modo triplicem hominis
 statum cōsideres, irrenati, renascentis, & re-
 nati. Enimvero ut res tota melius intellige-
 retur, à coniugij lege similitudinem desum-
 psi. Hæc enim mea verba sunt: An nescitis
 fratres (legis enim peritos alloquor) mulie-
 rem teneri lege coniugali quādiu vivit vir?
 Nam viro obnoxia mulier, viventi viro al-
 ligata est per legem: viro autem mortuo, à
 viri lege soluta est. Itaq; dicendum esse, reor
 adulteram

1.

Cor. 7.33

2.

3.

adulteram si viuentem viro, cui vni lege con-
nubij honestum sui corporis vsum mancipa-
uit, alterius uiri fiat. At si moriatur vir, so-
lutam esse lege matrimonij, vt adultera non
sit, si cum altero cohaerit.

R. *Ista nequaquam inficiabuntur neque Gentiles
natura luce collustrati, neque Iudei scriptam legem
habentes.*

4. P. Recte sentis. Ad eundem prorsus modum
vos iustitiam Christi adepti, legi mortui estis
per corpus Christi, ac vicissim vobis legis
damnandi vis mortua est: vt iam vobis liber-
tas sit transeundi in alterius ius, videlicet
Christi peccatorum nostrorum piacularis ho-
stiae ac postea a mortuis excitati. Neque vo-
bis iam cum lege res est, tum quia eius im-
precatori nequaquam estis obnoxij, tum
vel maxime quia Dei afflatu occupati atq;
acti, non legis imperio sed spiritus impetu
agimini. Igitur cum gratia nobis res est, vt
Deo qui nos gratis per Christum iustos fe-
cit, sanctarum actionum fructum feramus.

implicationi

R. *Connubij legem probe noui. Quid beneficij
afferat gratuita iustitia iam melius ex te intellego.
Sed quale sit hoc coniugium legis cum homine non
prorsus assequor.*

P. Nunc clarius animi mei sensa exprimam,
rationem meorum dictorum assignando.
5. Nam cum in carne essemus, id est, antequam
renati

renati iusti et diuini facti essemus cū Christo fide copulati, peccatorū affectiones, ex quibus flagitia omnia & peccata oriri solent, illæ inquam affectiones quæ nobis insint per legem; ab ea enim iritantur, vim habebāt in membris nostris, animorumq; nostrorum instrumentis, sensibus atq; viribus vt vitiosorum factorum fructum produceremus, quæ tandem ad mortem ferunt. At nunc iam iusti facti, lege soluti sumus, vtpote legi mortui, a qua in seruitute seruilem in morem tenebamur. Non quo in terrestri libertate, simus, nec quo frenum prauis nostris cupiditatibus laxemus: sed quo extincta legis maledictione mortuo etiā in nobis nostro ipsorum carnali spiritu, & regnante Christi in nobis spiritu qui legi obnoxius non est, seruiamus Deo in nouitate spiritus, non in vetustate literæ.

R. Nunc melius asequor similitudinis applicationem. Atque ni prorsus fallor, vis nobis proponere duo coniugia. Primum ante iustificationem seu renascentiam, in quo lex legisque vis veluti mariti fungens officio in nobis, peccatum veluti gignit, atque in medium producit, radicem nempe illam, ex qua postea scelerata dicta & facta veluti fructus ex putrida arboris radice prodeunt. Alterum nouumq; coniugium assignas, cū Christi spiritus nouus maritus in animis nostris vim suam exerens, gignit iustitiam, ex qua recte dicta & facta ve-

„ luti fructus ex bona arbore exeunt. Sed quo pacto
ista iustitia nequaquam gignatur in iustis vetusta-
te, sed in nouitate spiritus, adhuc non bene intel-
ligo.

P. Audi horum verborum interpretatio-
nem. Seruimus quidem nos Deo iam iusti
6. facti, atque diuinæ legis obseruationi incū-
bimus, non vt simulatores, sed vt vera Chri-
sti membra ex animo: diuinæ gloriæ studio
moti, non exteriorē & emortua legis scrip-
tione, iam olim in tabulis exarata: neque
eius minis, aut etiam promissis: sed inte-
riore Dei afflatu & viua lege, & charitate
per Christum in animis nostris impres-
sa.

R. Istis quidem minimè refragari queo, vt pote
expertus quanta sit efficacia diuini spiritus in a-
nimis verè & seriò Deo fidentibus. Sed illud, vt
ingenue fatear ingenij mei tarditatem, non pror-
sus assequor, quo pacto lex cum diuina sit, sancti-
tatisque & probitatis regula, possit peccatum gignere.
7. Nam si proles parentis ingenium refert, le-
gem peccatum esse inde concludetur, vt pote qua
Exod. 20
& 17.
Dent 5.11 peccatum gignat.

P. Nequaquam, o bone, imo absit à no-
bis hæc cogitatio. Tantum enim abest vt
7. peccatum lex sit, vt illa ipsa sit peccati in-
dex. Nam peccatum ego non nossem, nisi
per legem. Itaque peccatum in homine est.
non

non in lege. Nam diuina lex, siue naturalis illa sit, siue scripta, non me, vt improba, ad peccandum instigat, sed vt sancta, & recta, meum mihi officium ostendens, ad probitatem me excitat. Ego verò, quæ mea est improbitas, legi non obediens venio in mei peccati cognitionem: Quemadmodum per recti notitiam ad prauæ cognitionem venit. Neq; enim concupiscentiam nouissem peccatum esse, nisi lex diceret: Ne concupiscito.

R. Postrema hæc tua verba mihi sunt, compertissima, atque nunc venit mihi in mentem primus ille miserrimusque status pristinus cum lege connubij, in quo illa & mariti & indicis muerere in me functa est. Nam quamuis meæ cupiditates ita erant effrenatæ, vt me à perfecto, sancto, iusto, debito Dei hominumq; amore, in quo tota lex sita est, retardarent atque impedirent, atq; ne idcirco essent in me quasi venenatæ quadam & pestilentes radices, ex quibus nasceretur, vt legi minime obtemperarem, imò contra totam eam facerem: tamen ita eam cæcus, vt nisi lex, utpote iusta atque sancta, eas pessimas radices peccatæ esse declarasset, non essem tales unquam agnitus. Sed adhuc nodus minime explicatus est, ea qua cuperem perspicuitate.

P. Ista nequaquam te fugissent, si reliqua 8.
mea verba perpendisses. Nam peccatum, id est vitiositas ipsa, occasionem nata à præ-

cepto legis, neque tamen datam, peperit in me omne cupiditatum genus. Homo enim adeò improbus est atque peruersus ante renascentiam, vt, cum lege, vt pote recta, iusta, sancta, debuerit extingui in eo cupiditas, eadem (hominis quidem, nò legis, culpa) fiat viuacior & furiosior. Id quod vel ex eo patet, quod sine lege peccatū erat mortuum : ego vero tum temporis cum sine lege essem, viuebam ; non quia legem ignorabam, nam legis quidem vel minimos apices & literas probe memoria tenebam, sed eius vim atque imprecationem contra fontes & refractarios nequaquam perpendebam, multo etiam minus sentiebam.

R. Hoc ipsum etiam & mihi & alijs multis accidisse exploratum habeo. Cum enim homo in rebus terrestribus caducis & perituris depressus, sensui habenas prorsus laxat, neque iam quid æquum sit considerat, lex non fungitur in eo suo munere, nò eum pellicit, non arguit, non vellicat, non fodicat, non damnat. Tunc eius peccatum & effrenata cupiditates veluti dormiunt & quasi mortua sunt. Ipse autem, sua quidem opinione, viuit, cum à lege se damnari minimè sentit. Et hac ego conditione eram, non solum cum in tenera etate bonum à malo discernere nequirem, sed etiam post, cum adultus in peccatis dormirem.

P. Gaudeo te nequaquam tradidisse obliuioni pristini illius coniugij statum, ex quo
diuinæ

diuinæ gratiæ beneficio liberatus es : atque
 ego eiusdem gratiæ beneficio liberatum me
 esse sentio. Iam finito me legis munera per-
 sequi. Vbi igitur venit præceptum, Deusque
 mihi mentem aperuit, tunc cœpit lex meū
 mihi officium ostendere, & quantum ab eo
 abfuissem docere : tunc ab ea accusatum &
 damnatum peccatum (peccati autem no-
 mine intellige vitiositatem & cupiditatem,
 quæ prius absque lege mortuæ videri pote-
 rant) cœpit lege expergefatum & irritatū
 reuiniſcere. Ego verò mortuus sum in Dei
 atque æternæ legis conspectu animaduersa
 mea improbitate. Atque ita factum est, vt
 quod mihi datum fuit, vt me ad vitam de-
 duceret (siquidem lex viam ostendit, qua
 ad Deum, vitam nostram, eatur) ad mor-
 tem me deduxerit, non sua illud quidē cul-
 pa, sed quia ita malus fui, vt non modò ei
 non obediuerim, verum (quæ mea fuit super-
 bia) indignatus me ab eodem præcepto i-
 ta ligari vt insanus & furiosus, repugnaue-
 rim, omnibusque modis reluctatus sim. I-
 gitur peccatum, id est, mea interna vitiosi-
 tas me seduxit reuocatum à recta via, quam
 lex ostendebat, atque hoc pacto pro suo ar-
 bitrio me occidit : Capta quidem à præce-
 pto occasione, sed minime data, ne arbitre-
 ris legem diuinam peccatum esse.

R. Ergo liberat plane legis præceptum, cuius occa-

G. 3.

sione

EPISTOLA PAULI AD

sione hoc factum est, ab omni insimulatione malitie
aut prauitatis.

4. Tim. 1. P. Quid ni? Lex enim sancta est, quæ mihi
8. ostendit quid facere debeam, sed ego im-
12. pius eram, qui à bono occasionem caperem
deterior euadendi.

R. Ista quidem benè. Sed quo pacto præceptum
13. quod suapte natura bonum est, tibi morti fuit?
quod autem de te dico, de meipso etiam in pristino
statu existente intelligo.

P. Id præcepti culpa minimè accidisse exi-
stimandum est, sed peccatum, id est, vitio-
sitas seu cupiditas, per bonum præceptum,
& per legem quæ iusta & sancta est, peperit
in me mortem, effecitque vt peccatum vi-
deretur: atque ita patefacta fuit eius per-
uersitas, quod à bono occasionem mali e-
tiam non datam caperit: fueritque ita ma-
lum peccatum, vt ex præcepto, quod bo-
num est, crescendi in seipso occasionem
sumpserit; seque vehementius atque furio-
sius præbendi.

R. Quandocunque in mentem reuoco diuinam
illam atque ferè inenarrabilem οἰκονομίαν & pro-
uidentiam, qua Deus utitur erga peccatores &
improbos in ipso iustificationis tempore: non possum
non laudare eius diuinissimam clementiam, &
prouidentiam, qui hominem per tot prærupta loca
precipitiæque periculis plena tandem deducit ad
Chri-

*Christi sui cognitionem, ut in eo iustus fiat, prae-
stinaque conditionis, sanè omnium miserrime, re-
cordetur. Quis obsecro est, qui tibi fidem praebe-
at de legis officiis differenti, ni prius in seipso haec
omnia expertus fuerit?*

P. Est sanè verum quod dicis, requirunt-
que ista pietatis $\omega\epsilon\alpha\zeta\text{iv}$, & iustificationis ex-
perimenta: nam antea eum in modum iri-
tatur peccatum prauaque hominis cupidi-
tas, ut fiat supra modum peccans peccatum
atque malum, adeò ut conflatur mors ex
peccato & lege: non quidem legis culpa,
sed peccati. Lex enim quod in ipsa est, vi-
tam confert, vitae viam nobis demonstras. 14.
Sed quia lex spiritalis est, à nobis postu-
lat, non solum exteriores actiones, sed af-
fectus interioris pectoris: postulat etiam à
nobis omnes diuinas virtutes quam perfe-
ctissimas, cum earum fructibus & actionibus
à diuino instinctu profectis & ad Dei glo-
riam pertinentibus. Ego autem tunc tem-
poris (quemadmodum & tu, & reliqui qui
adhuc spiritum iustitiae nequaquam accepe-
runt) terrestris cum essem, & insuper pec-
cato mancipatus, non poteram legis agno-
scere dignitatem, sanctitatem, & excellen-
tiam, tantum abest, ut vellem, meum collum
eius iugo submittere: ut ad eius praescriptum
tuum meum animum, tum omnes meas actio-
nes componerem.

„ **R.** Sanè hoc ego sapius expertus sum, comperia-
 „ que nequaquam esse in mea potestate, non solum to-
 „ ta pectore Deum amare, summam ei fidem habe-
 „ re, ab ea omnia sperare, alios diligere (praesertim i-
 „ nimicos summa prosequi charitate idque divina
 „ tantum gloria gratia) omnibus Christianis virtu-
 „ tibus esse praeclitum, quam fieri potest perfectissimis
 „ (sicut me obstringit iusta sancta^q Dei lex) sed ne
 „ animi quidem affectionibus moderari. Ut in pau-
 „ ca conferam, ego profectò ita sentio, me absq³ Dei
 „ beneficio, & spiritu iustitiae non posse non meip-
 „ sum & res humanas immodicè amare, me non
 „ non posse Deum supra omnem rerum naturam di-
 „ ligere, nedum toto pectore, neque etiam possum ini-
 „ micis ex animo reconciliari, imò nunc nescio qua-
 „ pacto eos odisse cogor, quoniam terrestris sum &
 „ peccati servus atque cupiditatum: quae tyrannicè
 „ in me regnantes dominantur, & me pro sua effre-
 „ nata libidine agitant, neque eis per meipsum resi-
 „ stere queo.

P. Ista tu quidem fatis modeste, at ego de
 te meliora spero: interea tuam istam accusa-
 tionem lubens audio: nam expertus fane so-
 loqueris, & ex tuis verbis conijcio, diligen-
 tissimum te fuisse tui ipsius exploratorem.
 Istam enim peccati tyrannidem nequaquā
 omnes sentiunt. Sed ego pergam enarrare
 in me ipso quid renascentibus accidere so-
 15. leat. Certè quid agerem non nouerā. Mul-
 ta sanè facio, quae mea non agnosco: non e-
 nim

nim quod volo, bonum facio: sed quod odi malum, non raro perpetuo. Vnde ad hunc modum, de antea actis illis periculis, apud me ipsum concludo; Si quod nolo hoc facio: certe quod lex prohibet, id ut iniustum odi, & mihi displicet, placet autem animo meo quod lex precipit. Mente igitur legi consentio ut rei bonæ, eamque ut iustam probo, utcunque sim terrenus. Quare si contra facio, non ego id facio, sed peccatum quod in me inest: Exasperat enim in me vitiositas, cuius ego sum captivus, meque ad id faciendum abripit quod facere nollem.

16.

17.

R. Ex hac tua oratione, Paule, pristinique status confessione, video nunc duo esse hominum genera. Alij plane ex leges sunt, & qui peccato semper morem gerentes, peccati tamen aculeos minimè sentiunt. Sunt rursus alij, nescio quid diuini seminis intra seipsos habentes, qui quamvis peccent & nonnunquam peccati affectibus obtemperant, interea tamen id veluti inuito & repugnante mentis iudicio faciunt. Sed ut ego quidem arbitror, nequaquam excusationem habent in Dei conspectu ij postremi, quamvis terrestres. Nam voluntas illa mentisque propensio, qua ad bonum adspirant, adeò debilis est, & languida, ut ipsi interea, toti se à suis effrenis appetitibus duci sinant, cum contra ita efficax potens, intenta, constansque esse debeat, ut renitatur peccato regnare volenti.

P. Bene iudicas. Nam voluntatis propensio

fio

17. sic peccatum facit, neque peccatum est, quod
 contra voluntatem peccantis fit. Ego au-
 tem scio certoque affirmare possum, homi-
 nes illos (uti proprijs experimentis didici)
 ad eum, quem dicebas modum, volentes à
 18. sua cupiditate ducis. Nour enim in illis, uti
 in me id est, in mea carne non inesse bonū
 sed vitiositatem potius, me ad malum inci-
 tantem regnumque in me affectantem.

R. In homine, inquis, carnali, in quo lex mariti
 fungitur officio. Sed nequaquam inficiaris aliquid
 inesse boni ob diuini seminis presentiam, quod suas
 adhuc vires sine spiritu iusticie exercere non potest.
 Nam, aut ego prorsus fallor, aut inest in illis homi-
 nibus (de quibus nuper postremo loco mentionē age-
 bam) aliqua diuine voluntatis cognitio : insunt et
 tiamnum ceriē laudabilium cupiditatū & volun-
 tatum scintille, quamuis hæc in carne non sint nisi
 tantum suarumque voluptatum studiosæ.

P. Vide ut ista bene intelligas, ne fortassis
 diuersos hominis status confundas, aut di-
 uinæ legi per incogitātiā tribuas, id quod
 citra magnā æterni numinis iniuriā nequa-
 quā tribui potest, nā ut in mei ipsius perso-
 na ista explanem, inest quidem in me ad bo-
 num voluntas, sed qua via id faciam, non in-
 uenio. Impedior enim a carne & à dominā-
 te in me peccato, & ad malum abripior: ita
 ut non quod volo bonum faciam, sed quod
 19. nolo malum hoc faciā. Quare si facio quod
 nolo,

holo, iam nō ego id facio, sed peccatū quod
 in me inest. Quod quidem ita mihi asperē 20.
 imperat (absente diuini spiritus virtute &
 energia, qua victoria obtinetur) vt cogar
 id facere, a quo mea ratio, diuina lege illu-
 strata abhorret. Igitur dum rectē facere vo- 21.
 lo, neque possum, comperio & experior per
 legem (dūea quidem in me quod suum est
 prastat) malum in me inesse (in me, inquā
 cum, sum terrestris, ad eamque obeundam
 imbecillis atque impotens) non autem in
 lego. Nam vt planissimē animi mei sensa ex- 22.
 primam, delector lege Dei, quod ad interi-
 orem hominem pertinet, id est, quod ad ra-
 tionem lege diuina illustratam attinet, mihi
 placet inque delectat Dei lex, eam vt iu-
 stam probo, cum ea sentio, vellemque ei
 parēre. Sed ex aduerso video, sentio, expe- 23.
 riorque in membris meis & in animi mei
 sensibus virtutibus atque viribus aliam le-
 gem, mentis meae legi contrariam atque re-
 pugnantem. Cum enim iusta sanctaq; men-
 tis lege quid æquum sit videam, probem, &
 bono delecter, idque facere velim, improba
 interi corporis lege persuadeor pelliciorq;
 ad contraria. Eaue lex me captiuum tra-
 dit legi peccati. Adeo vt sapius exclamare
 coactus fuerim : Miserum me, quis meli- 24.
 beret à corpore mortis huius ? Ecquis me
 liberet à peccati corpore atq; mole, me ene-
 can re?

100 cante? A tyrannide inquam mearum effrenatarum cupiditatum & regnantis in hoc meo misero corpore peccati, quod me ad mortem perducit, quis in libertatē adferet?

110 R. O Paule, vix dici potest quot quantisque modis hac tua oratio longē exercitatissimi militis in hac pugna spirituali mea cōmoueat viscera, ac tātum non lacrimas excutiat. Nam verba hac tua in memoriam mihi reducunt pristinam illam meam conditionē, & statim quo plane intellexi admodū imbecilles esse vires nostras ad obtinendam victori-

120 am in hoc certamine, nisi adsit ipse Christus coeternalis Dei sermo, qui suo spiritu nos armet, & contra tantam hostis tyrannidem victores faciat.

25 P. Idcirco gratias ago Deo meo, a quo sum à tam misera peccati seruitute liberatus per Iesum Christum Dominum nostrum.

130 Nam vt duobus verbis concludam, nā ipse in me suas exerat vires, certamen pro me suscipiat, vincat & triumphet, actum est de me. Ego quidem interea mente legi dei seruiuo, carne autem legi peccati me in certamine superare conantis.

R. Ad eò plane atq; perspicuè in tua ipsius persona explanasti quanta sit dignitas & sanctitas divina legis, & quā diuersis officijs fungi soleat

140 erga hominem quousque in Christo verè & perfectè renascatur. Vt ex isto tuo colloquio iam intelligam huius epistole non postremam difficultatem, quae versatur in cogitatione illorum numerum, qui

bus

huius divina lex cum homine vitur. Nunc si placeat de tertio statu hominis, nempe iustificati & sanctificati differamus. Ac priori loco obsecro mihi dilucidius explana, qualis sit ista renatorum conditio. Deinde quibus notis poterit pietatis studiosus certior reddi de sua renaissance.

P. Quemadmodum in consideratione primi & secundi status hominis (irrenati inquam & renascentis) meo ipsius exemplo usus sum: Ita in hoc tertio nostrae partitionis membro declarando, adducam mea propria experimetna, veluti exemplar in quo renati hominis imago representetur. Quod ad primam interrogationis tuae partem at-
tinet, sanè præstantissima est iustificatorum & renatorum conditio atque dignitas, ut-
potè qui veteri Adamo mortui, nouoq; A-
damo Christo insiti, nulli iam damnationi obnoxij sint. Nam qui fieri potest, ut caput nostrum Christus sua ipsius membra exitio deuoueat? Hinc etiam alteri tuae interro-
gationis parti responsum colligi potest. Tan-
ta enim est Christi efficacia in animis ve-
rè renatorum, ut eorum vita sanctimonia sit consecrata. Vnde aliquo pacto sunt cer-
tiores de presentia Christi in eis habitantis. Sed de his plura inferius dicenda veniunt. Nunc autem ut propèlo experimento, veluti argumento utar, ratio horum præstantis-
simorum effectuum in animo meo hæc est:

experientia.

Caput. 8.

consecrata

quod

2. quod lex spiritus viuifici, Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis, adeo vt fidei dono diuinique spiritus testimonio à damnationis metu me sentiam liberatum. Idipsum etiam contigisse existimo omnibus veris Christi membris.

R. *Discutiamus. s. precor, Paule primam meae questionis partem & diuicidius mihi explica diuini numinis consilium agendique rationem in nostra iustificationis negotio, exclusa legis iustitia.*

3. P. Paucis accipe totius rei summam. Lex quidē, veræ sanctimoniae norma, fuit à Deo lata: sed quod fieri non poterat a lege, cum naturali in animis nostris impressa, tum per Mosem enucleata, videlicet vt à peccato & morte liberaremur, & in fontes redderemur quod ea esset infirma, debilis, impotens, non suapte natura illa quidem, sed propter nostram carnem (sumus enim carnales, eique repugnamus, & contra eam reluctamur) id inquam, Deus misso suo ipsius filio, corpore nocentum simili effecit. Nam peccatū peccati condemnauit in carne filij sui, eoque patto peccatum deleuit, expiauit, atque aboleuit: idque in eum finem vt legis iustitia in nobis credentibus efficiatur, atque impleatur id quod lex ipsa requirit. Impleatur inquam in nobis iam renatis, qui non immoderate carnis vitiositati, libidinibus, cupiditatibus parēmus, sed sacro spiritus afflatui

houp

ob

obtemperamus. Vnde prouenit vt nostrae actiones Deo sint gratæ, quamuis diuinæ legi, alioqui summam puritatem exigenti, numeris omnibus nequaquam respondeant.

R. Si ista vera sunt quæ dicis, Paule, uti uerissima ego esse reor, pauci mea quidem sententia sunt hodie iustificati & sanctificati. Nam perexiguus est numerus illorum, qui de uitæ nouitate cogitent aut de diuinæ voluntatis obedientia sint solliciti, multo etiam minus qui nativæ & acquisitæ uiciositati bellum indicere satagant.

P. Atqui mihi crede, frater, quamdiu homines à carne stabunt, quæ carnis sunt curabunt, in ipsisque peccatum tyrannidem suam exercebit. Contrà verò, qui à spiritu fuerint, spirituales erunt. Et quia in eis spiritus dei regnat, cordi etiam ipsis erunt spiritualia: utpote quorum studia omnia & conatus à diuino spiritu dirigantur, atque idcirco ad Dei gloriam tendant, quod carnem morem gerentibus accidere minime potest, cū potius suis sceleribus & malefactis diuini numinis indignationem, atq; adeò nunquam finiendum interitum sibi metipsi acquirant.

R. Miserrimam impiorum conditionem mihi narras. Sed cui carnis studio & obedientia tantum mali adscribis?

P. Quia

prudentia carnis
 βασκας

P. Quia studiū conatus, appetitus, *φρονεσις*
της σωτηριας, vt meis verbis vtar mortifera est
 vel vt rectius dicam, ipsa mors : vt pote quæ
 contraria sit deo, qui vita nostra est. Ex ad-
 uerso autem, spiritus studium, affectus, at-
 que prudentia ipsissima vita est, & pax.

Quod si quæras rationem, in promptu est.

7. Carnis enim sapientia est inimicitia aduer-
 sus Deū: de quo cū pessimē sentiat, tū pro
 infensissimo aduersario ducat, eūque ve-
 luti crudelissimum tortorem cōsideret : qui
 fieri potest, vt se illius curę aut prouidentię
 committere velit ? igitur multo minus de
 Dei voluntate aut præceptis curabit. Nam
 quomodo tāgetur studio parendi illius nu-
 tui, quem sibi inimicum credit ? Hæc, vt
 ego arbitror, ratio est, ob quam legi Dei
 caro neque parer, neque parere quidem
 potest, quādiu nihil aliud quā caro fue-
 rit. Hinc igitur est quod qui pro carnis ar-
 bitrio viuunt, Deo placere nequeunt.

R. O miseros nos terq, quaterq, ! qui huius cor-
 poris mole circumdati, perpetuam luctam cum in-
 fida carnis nostre prudentia exercere cogimur.

9. P. Bono animo es. Lucta hæc coronam vo-
 bis potius parere poterit, quā interitum
 & damnationem. Nam vos (sic de creden-
 tibus in Christum cogitare me docet chari-
 tas) vos inquam, fide Christo insiti estis, vt
 veri salutis surculi : iustificati estis & rena-

ti: Ergo non iam estis carnales, sed spiri- ..
 tuales, siquidem Dei spiritus in vobis inest, ..

R. Hoc opus, hic labor est, Paule.

P. Sanè si quis vestrū Christi spiritu pre- ..
 ditus non est, is illius non est. Vide quid di- ..
 cam, non est inquam Christi, non est eius ..
 membrum, non eius frater, non cum illo ..
 hæres æternæ fœlicitatis. ..

R. Ego id ex animo credo. Sed hoc apud me co-
 gitabam, quòd quamplurimi hodie sint, qui de ac-
 ceptodiuvino spiritu gloriantur, quorum vita tamen
 pis (quod aiunt) διαπαύει à Christi sanctimo-
 nia & purissimo vitæ exemplo absit. Idcirco ut mi-
 hi dicas, oro, quibus notis potero dignoscere eos qui
 reuera Spiritum Dei habent. Nam hoc etiam mi-
 hi proderit, ut sancti spiritus præsentiam in meipso
 agnoscam.

P. Sit hæc altera tuæ interrogationis parti
 responsio, diligenterque memoriæ manda
 vera, & certissima regenerationis indicia,
 quorum alterum versatur in vita & morte:
 alterum verò in internis motibus diuini
 spiritus.

R. In morte & vita, inquis? quid hoc est
 dictu?

P. Audi & intelliges. Si Christus, eiusque
 spiritus in vobis est, vetustus homo, hoc est
 caro, mortua est, quod attinet ad peccatū,
 & immoderatas atque intemperatas scele- ..

H. I.

rum

10.

Nota re-
 nascencia?

rum actiones. Atq; hæc est mors veteris ho-
 minis, quo extincto ex aduerso, spiritus re-
 gnat, imperium in hominem exercet, vita-
 que fruitur, quod attinet ad iustitiam.

R. Egregia sanè renaissance nota. Nam spiri-
 tus Christi, cui insiti sumus, non solum nobis vi-
 tam dat, dùm ad Deum vitam nostram adexn-
 dum, ut æquum est, nos afflat: sed etiam ille ipse
 nostra est spiritualis vita. Sed ut ingenuè tibi fa-
 tear Paule meas hac de re cogitationes, nescio an
 melius dicam, tentationes, Sæpius ego intuitus me-
 am vitiositatem peccatiq; tyrannidem, dubitavi de
 spiritus potentia in nobis, & an eius efficacia pe-
 rimat veterem Adamum, pessimaq; arboris radi-
 ces conuellat. Atque huiusmodi cogitationibus
 anxius, & ut vera dicam, diffidens ac desperans
 de victoria contra carnem obtinenda, succumbe-
 re non rarò soleo.

P. Periculosa sunt dubitationes hæc de di-
 uini spiritus virtute. Arbitraris ne tu maio-
 rem esse peccati tyrannidem, quàm spiritus
 sancti potentiam, efficacitatem, virtutemq;
 energiticā? Atqui hoc pro certo habetote,
 si spiritus eius qui Christum à mortuis exci-
 tauit, in vobis est: idem qui Christū à mor-
 tuis excitauit, vestra quoq; mortalia corpo-
 ra in vitā renaissance dignam reuocabit per
 suū in vobis habitātē spiritū. Quamobrem
 hoc precor vos omnes alta mente reponite,
 quotquot Christo nomen dedistis, nos iu-
 stifica-

stificatos, sanctificatos, renatos, & Christi spiritu donatos, omnino debitores esse, non carni, vt ad carnis arbitrium viuamus, eiusque vitiositati obtemperemus: sed debitores potius sumus spiritui, vt ei morem gerere in omnibus studeamus.

R. Est ne tantum periculum in huius rei ignoratione & omissione?

P. Est sanè, & omnium maximum. Nam si ad arbitrium carnis vixeritis, futurum est vt moriamini. At si spiritu carnis actiones, opera, studia, desideria, conatus denique extinxeritis, eius cupiditabus repugnantes, procul dubio viuetis, in accepta vita perseuerabitis Christi beneficio, qui fidelium vita est, & in quorum animis spiritus viuificus suas exerit vires.

R. Deinceps meipsum, valedictis huiusmodi dubitationibus, measque actiones diligentius explorabo, neque tam patulas aures prabebo ijs qui spiritus sancti efficacitatem eleuant & imminuunt. Qui etiam (vt doctrina moribus respondeat) non raro ostentare solent diuini spiritus presentiam in eorum cordibus, cum peccatorum & flagitiorum sordibus sint immersi.

P. Alijs relictis, tu macte esio virtute, istamque regulam in teipso explorando obseruato: Quotquot aguntur, mouentur, regunturque, non suis effrenatis libidinibus.

H. 2, sed

EPISTOLA PAULI AD

„ sed Dei spiritu, ij sunt filij Dei. Et mihi cre-
 „ de, qui huius diuinæ filiationis certior fa-
 „ ctus non est, neque renatus dici potest, neq;
 „ legis accusationibus omnino satisfaciet.
 „ Vtpote quæ omnibus numeris absolutam
 „ perfectissimamq; iustitiam à nobis exigit,
 „ Ad quam præstandam impares sumus, ni fã-
 „ cti spiritus virtus id in nobis operetur atque
 „ adimpleat, id quod ille ipse à nobis in lege
 „ exigit.

R. Perdifficile sane est diuinæ legis obseruationi perpetuo incumbere, tanta præsertim nostra carnis vitiositate circumuallatis: cui legis diuinæ puritas plane contraria est.

P. Quid vobis negotij est cum lege nunc,
 15. aut cum eius condemnatione? Nam vos
 „ Christo insiti eiusque spiritu præditi, non
 „ accepistis denuò seruilē metus spiritum, vt
 „ cum lege (sicut olim) rationem haberetis:
 „ sed accepistis spiritum adoptionis filiorum
 „ Dei, spiritum inquam diuinæ libertatis & a-
 „ moris, per quem tantā Dei bonitatem per-
 „ cipimus, vt non solum eum inuocemus, sed
 „ intima familiaritate confidentiaque & a-
 „ moris impetu, tãquam ad patrem nostrum
 „ clamemus. Qui autem habet hunc adopti-
 „ onis spiritum, non vt mercenarius præmij
 „ spe, aut pœnæ metu legis obseruantiz incũ-
 „ bit, sed vt filius lubens.

R. Arbi.

R. Arbitror nos nequaquam posse tam tuto, tam confidenter, tam suauiter patrem nominare, nisi dei afflante nos spiritu, cuius testimonium est certissimum, utpote omnibus humanis testimonijs maius. Sed quæ sunt obsecro, alia nota nostræ regenerationis?

P. Interim motus diuini spiritus erunt, etiam non incerta indicia nostræ in Christo renascentiæ. Nam ipse Dei spiritus penitus spiritui nostro testatur nos esse Dei liberos gratia & adoptione, utpote qui per eundem spiritum in Christo simus participes diuinæ naturæ.

*Alia nota nostræ
regenerationis.*

R. Magnam dignitatem mihi narras.

P. Est sanè. Et si liberi sumus, etiam hæredes erimus, quod fateri necesse est: hæredes quidem Dei, quippe eius filij: coheredes autem Christi, quippe eius fratres. 17.

R. Qui huiusmodi testimonium in se habet, is sanè minime vacillat neque pendet animo. Sed quos alios motus internos requiris in rege-
nitis?

P. Vt cognoscant se esse vera mēbra Christi, atque hac meditatione armati ingrediantur crucis viam. Nam si Christum oportuit pati, atque ita intrare in gloriam suam: consentaneum etiam est, ut membra non refugiant capitis conditionem. Præsertim si considerent quot quantaque commoditates inde nobis proueniant.

*Quanam Christiani
non perpendenda.*

R. Quanam precor.

H. 3.

P. Pri-

P. Prima est, quod si cum Christo patiamur cum Christo etiam regnabimus.

R. *Dulcissima quidem est promissio, sed aspera est via ad eam consequendam.*

18. P. Atqui ego censeo ea quæ hoc tempore patimur aduersa, non esse paria, æquiparandaue gloriæ nobis olim præstandæ.

R. *Infelix profectò humana natura conditio. Solus enim homo experitur ærumnas, atq; molestias, solus omnia perfert, solus gemit, solus denique angitur, & contabescit.*

19. P. Imò si hanc vniuersi machinam attentè contemplêris, videbis omnium rerum naturam, etiam insensibilem, summo, anxio, vehementique desiderio expectare Dei liberorum patefactionem, cum quia nobis maxime cognata, absolutam perfectamque gloriam nostram desiderat: tum quia illo die instaurabitur ipsa quoque, fietque immortalis.

R. *Qui sic?*

20. P. Quia vanitati subiecta est rerum natura, & corruptioni, non volens illa quidem (hoc enim est contra suum naturalem appetitum) sed propter eum, à quo ita subiecta est interitui. Deus enim ad seruitium nostrum sustinet eam interire, spe tamen euadendi multò pulchriorem, & minus obnoxiam

noxiam interitui. Alioqui frustra ei ingentum esset perpetui status desiderium. Lib-
 21.
 ratur itaque ipsa quoque ab interitus ser-
 uitate, fietque adeo immortalis similiq; vte-
 tur libertate, in eo quod erit ab interitu li-
 bera, cum apparuerit gloria filiorum Dei.
 Scimus enim, vt omnis rerum natura haec-
 22.
 nus nobiscum ingemat, & doleat, itidem fa-
 ctura ad diem iudicij. Non est ergo quod co-
 queramur.

R. *Misera profecto est piorum conditio, quam-
 nis suarum afflictionum comites habeant res omnes
 creatas.*

P. Imo habent etiam fideles ipsos pietatis
 coryphæos, neque tantum participes huius
 crucis verum etiam antesignanos. Nō enim
 solum ipsa rerum natura, homine inferior,
 patitur, tolerat: Sed & nos Apostoli, qui
 primitias spiritus habeamus, idque magna
 23.
 copia, & tamen ita laboribus opprimimur,
 vt penitus gemamus Dei liberorum adop-
 tionem expectantes, videlicet dū ea aper-
 tē presteretur, vt in altera vita futurum est, cor-
 porisq; etiam nostri liberationem ab inte-
 ritu, quod futurum est cum resurgemus.

R. *Etiamne vos summi enuntiatores Euangelij
 obnoxij estis perpeffionibus?*

P. An non vides me in istum carcerem E-
 uangelij gratia coniectum? Neque est quod
 offendaris aut mireris: non enim adhuc in

H.4. nostræ

- nostrę felicitatis possessionem vênimus nî-
 24. si spe. Spe enim nunc solummodò salui su-
 mus. Verùm cùm erimus in cœlo, non iam
 per fidem, sed corā apertè deum videbimus,
 tunc & laboribus & spe carebimus. Nam
 spes quę cernitur, spes non est. Est enim spes
 boni absentis, quod desideratur: quî enim
 fieri potest, vt quis quod cernit & habet, id
 25. speret? Si igitur quod non cernimus, id spe-
 ramus, fatendum est nos nisi per fidem, non-
 dum re ipsa possessionem tenere, sed per pa-
 tientiam expectare: quę quidem spes nos
 fouet.

R. Ut verum fatear, aduersa hæc, quę Christia-
 ni nominis professores perpetiuntur, nostris viribus
 maiora mihi videntur: Itaque ferri à nobis vix
 posse arbitror.

26. P. Habes huic imbecillitati præsentissimū
 paratum remedium. Nā spiritus imbecilli-
 tati nostrę subuenit, potissimum in petēdo
 & impetrando à Deo patientię & æquani-
 mitatis munere. Nos enim quamnis renati
 simus, atque spiritu Christi donati, cum in
 modum, cum affligimur, erumnis opprimi-
 mur, vt precari, sicut fieri debet, nesciamus.
 Sed ipse spiritus precatur pro nobis gēi-
 tibus ineffabilibus.

R. Arbitror te spiritus nomine intelligere partem
 illam, quę in nobis per Christum renouata, ad Dei
 gloriam

Fe possidebimus,

Spes

gloriam nititur. Nam ex ea proficiscitur per spiritus sancti operationem in nobis certa quedam intima & occulta dei glorie cupiditas, qua apud deum supplicationis munus inuit, atq; idcirco verum est, spiritum hac ratione pro nobis precari, tametsi id non nunquam minime animaduertamus.

P. Satis hoc est quod qui animos scrutatur deus, nouit, & approbat studium occultum spiritus nostri, qui pro sanctis verisque Christi membris ad Dei nutum precatur. 27.

R. Prestantissima sane piorum consolatio, cum intelligunt suam salutem ab huius mundi aduersis impediri aut retardari nequaquam posse.

P. Imo Deum amantibus omnia cedunt ad bonum, siue prospera illis contingant, siue aduersa. 28.

R. Excellentissimum meritum mihi narras eorum, qui diuinum numen amore prosequuntur.

P. Facessat meriti humani mentio in diuino conspectu. Dei enim gratia sumus, quicquid sumus, ex cuius proposito atque decreto euocati sunt, quotquot Christi spiritu afflati, Deum redamant. Nam ut scias quos Deus prænouit, eos etiam destinauit cōsimiles fore imaginis filij sui, ut ipse Christus sit primogenitus, princeps, & caput in multis fratribus. Hinc fides in deum, hinc amor versus Deum, hinc spes æternæ vitæ, hinc deniq; æquāimitas, tollerantia, alacris etiam 29.

etiam patientia electorum in aduersis.

R. Nunc planè intelligo causam, ob quam multi resiliant à Christiana disciplina, crucis horrore perterriti, neque ad finem usque perseuerare velint. Carent namque vera pietatis fundamento, gratuita nempe diuini numinis electione, utque vocatione ob eorum scelera.

30. P. Rem acu tetigisti. Nam quos Deus ad eum quem diximus modum destinauit, eos etiam diuinitus vocauit. Vos autem ita vocauit, eos etiam infantes, non solum eis peccata non imputando, patrata scelera remittendo, & condonando, eorumque iniquitates tegendo reddidit, verumetiam spiritum iustitiæ eis impartiendo, eos sibi amicos & filios asciuit, virtutibusque & muneribus ornauit. Quos autem hoc pacto reddidit iustos & infantes, eosdem etiam gloria affecit, in hac quidem vita, spe, in altera verò re ipsa.

R. Magna profectò rapior admiratione, cum te hisce de rebus disserentē audio. Nam ad hæc quid dicere possumus? quid obicere valet carnis nostra prudentia, vel ut rectius dicam dissidentia? Si enim Deus à nobis est, qui nos eligit, vocat, iustificat, & glorificat, quis erit contra nos? quis nos poterit à salute vel intercludere vel remorari.

32. P. Nemo reuera, præsertim cum Deus nos tantoperè amarit, ut suo ipsius filio non percerit,

percerit, sed pro nobis omnibus cum in crucem dederit. Cumque hæc ita se habeant, mi frater, quomodo non cum eo cætera omnia nobis donabit? qui enim fieri potest, ut qui præcipua largitur, etiam additamenta minimè largiatur?

R. *Planissima sunt hæ tuæ ratiocinationes, Paulè, solatijque plenissima. Ex ijs enim liquet verum esse illud tuum pronunciatum, quo asseris nulli esse damnationi obnoxios vere in Christum insitos.*

nu. los

P. Quis erit, qui Dei electos, absolvente 33.
Deo omnium potentissimo, patreque a-
mantissimo accuset? Quis erit qui nos con- 34.
demnet, postquam Christus Iesus mortuus
est pro nobis, nostraque peccata expiauit, &
insuper de morte deq; peccato triumphans
nobis innocentiam conferens reuixit, &
conscenso cælo Deo dexteræ asidet, plenif-
sima potestate præditus, nobisque patrocina-
tur? Quis nos diuellet ab amore dei? Quis 35.
inquam, efficiet ut dubitemus, aut non cre- *Ps. 43. 2 3*
damus à Deo nos amari, atq; ea infidelitate
præoccupati, eum non amemus ipsi? aduer-
sæ ne res hæc efficere poterunt? An angus-
tia? An vexatio? An fames? An nuditas? An
periculum? An gladius? Nihil ad hæc ref- 36.
pondes mi frater? An non vides in nobis
quod literis proditum est, adimpleri, vereq;
nos posse dicere, quod maiores nostri coram
Deo

Deo clamabant, nos quotidie, quemadmodum & priores, neci dedi Dei nostri causa, ac perinde haberi atque lanienæ oves, neque propterea fide aut amore carere? Imò
 37. in omnibus tum his tum cæteris aduersis superiores euadimus, idque facimus, non
 38. nostropote ingenio, non viribus nostris freti aut virtutis nostræ aut meriti opinione inflati: sed per eum, qui mera sua bonitate, gratia atque fauore nos in Christo suo amauit.

R. *Hac vera fiducia argumenta adeò commouent animum meum, ut posthac ne pili quidem sim facturus nostrorum imperatorum, vel ut rectius dicam, tyrannorum comminationes & terriculamenta, utpote quorum potentia in corpus seuire possit, animum autem à fide atque amore Dei diuellere minime queas.*

P. Ego, ut huic iustificationis tractatui tandem finem imponam, persuasus sum nos re-
 38. natos & Christo insitos, neque à morte, neque à vita, à nulla denique re quæ nobis vel morientibus vel uiuentibus possit contingere, superari, persuasus, inquam, sum, neque angelos, neque principatus, neque potestates,
 39. neque res presentes, neque futuras, neque res excelsas, neque infimas, neque ullam aliam rem ex ijs quæ sunt in rerum natura, posse nos diuellere à dei amore, qui est in Christo Iesu

Iesu Domino nostro, tantum abest vt tyran-
 norum vel crudelissima tormenta à Christi
 professione nos abducere queant.

R. Ex tua ista oratione, Paule, non solum amo-
 rem, quo Deus nos prosequitur, sed etiam eius con-
 stantiam firmitatem atque stabilitatem compertā
 exploratamque habeo, vt certus sim nulla re effici
 posse, quominus & Deus nos in Christo Iesu, sicut
 eius membra amet, & ipse vicissim à nobis semper
 amādus sit. Verum enim uero uti ex proposita Me-
 thodo perspicio, adhuc egisti de Christiana iustitia,
 planēque ostendisti neque Gentes insōtes posse
 reddi obseruatione legis naturæ, neque Iudeos ope-
 ribus legis scriptæ, cum neuter populus omnibus
 numeris absoluerit diuinæ voluntatis præcepta, quæ
 summum apicem obseruationis efflagitant. Atque
 idcirco nobis proponitur presentissimum remedi-
 um per Euangelij prædicationem, vt credentes in
 Christum iusti fiamus, atq; eius spiritu præditi de-
 bitis obedientiæ officijs summa ope incumbamus,
 vt tandem cum Christo, credentium capite, eter-
 na fœlicitate potiamur. Sed nunc superest maxima
 huius tuæ Epistolæ difficultas. Nā si fide iustifica-
 tur homo, & Christus ad credentes tantum perti-
 net: Profecto reiectum est semen Abrahe. Nam
 uti tute ipse vides, paucissimi ex Abraha semine
 Christi doctrinam recipiunt. Hinc fit vt quidam
 non obscure dictitent, Iesum hunc Nazarenum non
 esse verum Messiam populo Israelitico promissum:
 Alij vero asserant, verum quidem illum esse Mes-
 sianum

EPISTOLA PAULI AD

*siam, sed Deum suis promissis minimè sterisse, atq;
prout illi lubitum est, populum suum reiecisse. Cum
autem horum neutrum verum sit, ut ego quidem
arbitror, cupio abs te intelligere huius tractatus
difficultates cui titulum dabas, de electione, seu vo-
catione Gentium.*

- Caput. 9 P. Quod attinet ad meorum popularium
reiectionem, vel ut rectius dicam, infidenti-
am, non possum absque animi mœrore ora-
tionem habere: Nam verum dico in Chri-
sto, non mentior, testante mecum conscien-
tia mea per sacrum spiritum, magno me a-
nimi dolore & irremisso cruciatu affici, Iu-
dæorum cœcitatē perniciemque cogi-
tantem & intuentem. Optarim enim ipse à
Christo abalienari pro meis fratribus, mihi
quod ad humanam naturam pertinet, cog-
natis: Tanto eos, tam ardenti & sincero a-
more complector. Sunt enim Israelitæ ex
segregato, & electo Dei populo orti; quo-
rum est adoptio, & pactiones, quibus data
lex est & cultus, quibus dicata sunt promif-
sa. quorum denique patres sunt à quibus or-
tus Christus est, quod ad humanam quidem
naturam pertinet. Nam, quatenus est coëter-
nalis & coessentialis Deo filius, Deus est an-
te omnia laudāndus in sempiternum. Amen.
Hic est verus Messias, verus servator, verus
Dei atque hominum mediator, vel inuitis
ipsis inferorum potestatibus. Idcirco non
est

est quod aliquis in dubium vocet, sitne Iesus
 Nazarenus verus Messias, Israëlitis promissus. Quod autem dicis alios esse qui deum
 insimulent inconstantia, sanè doleo: nam
 hic error ex ignoratione diuini decreti ori-
 tur, quo semel sancitum est, in diuina mente
solos credētes seruandos. Quod autem Iu-
 dæi arbitrantur, hanc promissionem ad se
 tantummodo pertinere, toto (vt dici solet)
 aberrant cœlo, neque illorum infidentia de-
 um insimulare potest inconstantia, quasi e-
 ius dictum exciderit: quia non omnes qui
 carnali propagatione ab Israëlī orti sunt, ve-
 ri & lecti Israëlītæ sunt: nec quoniam Abra-
 hami progenies, ideo sunt omnes Abraha-
 mi liberi veri & genuini, hoc est, credentes
 à credentium patre oriundi. Sed ab Isaaco
 (inquit Deus Abrahamo) tua denomina-
 bitur progenies: quod perinde est ac si dice-
 ret: Nequaquam Abrahami liberi vocabū-
 tur, qui ex te per Ismaëlem carnis filium o-
 rientur, sed ij demum & veri tui liberi, Dei-
 filij vocabuntur, qui per Isaacum, spiritus
 potius quam carnis filium, originem ducēt.
 Vt numero dicam, non sunt veri Israëlītæ,
 quicunque corpore sunt Abrahami filij, sed
qui sunt ex promissione filij, hi progenies
habentur Abrahami & Dei.

6

Sup. 2. 16.

7.

Ge. 21. 12

He. 11. 25

8.

Ga. 4. 28.

R. *Noua sanè atque insolens videtur Iudæis hæc
 sua diuinarum promissionum interpretatio.*

P. Illo-

7. Illorum profecto cæcitas huius erroris
 causa est, non meæ interpretationis veritas
 quam ipsi nouitatis insimulant, cum Pro-
 phetarum vaticinia & conciones hoc æter-
 ni numinis decretum identidem docuerint
 & inculcauerint. Sed ne mei populares de
 meâ interpretatione conquerantur, diuini
 9. numinis dicta accuratius inspiciamus. Pro-
 missionis autem verba sunt hæc. Visam te
 Ge. 18. 10. (inquit Deus) hoc tempore, Abrahamum
 alloquens, meoque fauore habebit Sara fi-
 lium, quamuis & ipsa sterilis & vterq; æta-
 te sitis confecti. Itaque vides Deum hoc Isa-
 aci & Ismaëlis typo gratuitam suam electio-
 nem omnium credentium (siue Iudæi illi
 sint, siue Gentiles) eminus adumbrasse at-
 que ostendisse, vt eo pacto compertum fa-
 ceret, se Deum esse omnium & Iudeorum &
 Gentium, & æquè suos electos ex utroque,
 7oa. 1. 12. colligere populo, non carnis propagatione
 7oa. 3. 15. sed promissionis fide & acceptione.

19

R. Atqui Iudæi arbitrantur Ismaëlis & Isma-
 ëlitarum reiectionem aliam habere causam, nem-
 pe matris genituram. Nam uti nosti, Hagar erat
 ancilla Aegyptia, Abrahami concubina, non pri-
 maria uxor: Itaque eius partus non id iuris habe-
 bat, quod Sara liberis concedebatur. Hanc ob cau-
 sam Isaacus & Isaaci progenies, præstantiam atque
 dignitatem electi populi habuit: Ismaël verò eiusq;
 posterius reiecti sunt.

P. De

P. De legitimo matrimonio Hagaris & Abrahami nolo nunc disceptare, multo etiam minus de iure prolis ex eo orta: Imo relicta hac questione, alterum exemplum, cui refragari nequeunt, illis opponam. Neque enim in Saræ atque Hagaris prole, tantummodo typus iste electorum & reiecto-
 10. neorum propositus est, diuiniq; numinis eternum decretum adumbratum & quodammodo reſeratum: ſed etiam in Rebecca, ex vno Iſaaco patre noſtro vtero ſerente geminos, Iacobum nempe, & Eſauum. Nam eis nondum natis (& ideo neque bono neque malo vſto functis) vt Dei decretum ratum eſſet ex eius gratuita electione, nulla habita ratione operum aut meſſitorum, ſed vt vocantis ſauor gratuitus appareret atq; permaneret, dictu fuit ipſi Rebecca a Deo
 11. maiorem ſeruiturum minori.

R. Memini me legiſſe diuinum hoc reſponſum Rebecca datum in primo libro legis. Ibi enim narrat Moſes Rebecca ſterilem Ioua precibus orate & exorante, vt conciperet: Sed cum factus in eius vtero conſtitarentur, ſatius ſe mori ducebat, quam ita cruciari. Atque idcirco ad Ioua oraculum perconſultandum adit, a quo reſponſum hoc accepit: Dua Gentes ſunt in ventre tuo, duoque ex vtero tuo populi diſidentur, quorum alter altero plus poterit, minorique ſeruiet maior. Deinde ut narrat Moſes conſectæ ad pariendum tempore, ſe-

f cui

rebat in utero gemellos: Quorum prior egreditur,
 rufus totus, & villosi centonis instar nomen Esau
 impositum est. Deinde exijt eius frater Esai cal-
 cem manu tenens is Iacobus nominatus est. Hanc
 esse arbitror historia seriem, quam electionis genti-
 um & reiectionis Iudeorum typum esse asseris. Quo-
 modo autem hac fuerint ad impleta, me prorsus su-
 git.

Mal, 1. 2. P. Hoc intelliges ex vaticinio Malachie
 propheta, cuius verba sunt hac: Amo vos
 ait Iehoua, Quod si queratis in quo vos a-
 men? Nonne Iacobi frater erat Esau? in-
 quit Iehoua, Atqui Iacobum amavi, Esau
 autem odi, eiusque montes in vastitatem, &
 possessionem draconum & solitudinem re-
 degi. Quod si decreuerint Idumei se, qui
 peruastati sunt, diruta refecturos, sic dicit ar-
 mipotens Iehoua: quod si construxerint
 ego euertam, vocabunturque fines impieta-
 tis, & populus in quem Iehoua seuit in per-
 petuum. Id quod vos vestris oculis spectan-
 tes dicetis magnificandum esse Iehouam per
 fines Israelitarum.

R. Dura sane sententia, sed iustissima, ut ego qui-
 dem arbitror, non solum in typo, sed etiam in anti-
 typo. Hec enim diuini numinis iudicia venerari po-
 tius oportet, quam curiosius perscrutari, estque ra-
 tum atque firmum apud me, perniciem nostram a
 nobis esse, salutem autem a Deo. Sed quia hic agi-
 mus Iacobitarum causam, qui sua salutis proram,
 quod

Jacobida, Ose. 13.
 riam

quod dunt, & puppim collocant in sua profapia, in
circuncisione, in operibus deniq, & meritis adim-
pleta legis, eorum sane obiectionibus respondere o-
portet. Nam si populum Iudeorum semel electum
Deus reiecit, ascitis Gentilibus, quemadmodum
speratus est Esau, & minor natu Iacobus ad pri-
mogenitura dignitatem electus est: profecto proso-
polepsia videtur esse apud deum, ne dicam inconstan-
tia. Quid ad haec dicemus Paule? concedemus
ne Iudeis iniquitatem in Deo esse? 141

P. Procul hoc à Deo, ut sit iniquus etiam
Dei operum æquitas non à nobis, neque à
nostris cogitationibus pendeat: Sed ut ora-
culo diuino istorum obstrepentium ora ob-
taremus, sciantq; Deum esse omnium Gen-
tium Deum velleque omnes credentes ser-
uari. Vide quid respondeatur Moysi his ver-
bis cum Deo agenti. Ecce tu, inquit, dicis ad
me, duce populum istum, tu vero non osten-
disti mihi, quem sis mecum missurus, & ais
me tibi nominatum esse notum, & apud te
valere gratia: Ergo si apud te valeo gratia
doce me tuam viam, quo te cognoscam, ut
apud te valeam gratia; simul etiam confide-
ra gentem hanc tuum esse populum.

Ex. 33. 12

R. Quasi Deus non sit omnium Deus, aut solis
Israelitis sua clementia atq; bonitatis thesauros im-
pertiri decreuerit.

P. Audi reliqua, tum Iehoua: Ego met præ-
sens

sens ibo vna, inquit, teq; quietum reddam.
Et Moses: sane nisi tu ipse presens sis iturus
mallet nos hinc minimè abduci: sed qua
tâdem ex re diiudicabimus me tuûq; popu-
lû apud te valere gratia? Nonne si nobiscum
eas, vt ita ego populusq; tuus populos om-
nes, quos terra sustinet ante-cellamus.

R. O terq; quaterq; miseras orbis omnes natio-
nes, si cæteris reiectis vnus tantummodo populus
Iudeorum Deo gratus sit.

P. Sine me persequi. Iehoua autem Mosi
respondit, se iuxta eius postulatum facturû,
populoque Angelum ducem minimè datu-
rum, sed se potius sua præsentia atque fauo-
re introduciturum populum in terram pro-
missam.

R. Orant ergo Moses & exorant.

P. Verum, Sed in maiora etiam petere ausus
est, cum dixit. Ostende mihi quæso Iehoua
gloriam tuam atque splendorem.

Ex. 33. 18.

R. Quid ad hac Iehoua?

P. Ego, inquit, efficiam vt coram te transe-
at omne bonum meum & exclamabo no-
men Iehouæ coram te, & miserebor cuius
15. miserebor, & visceribus commouebor, super
Ex. 33. 19 quem visceribus commouebor.

R. O clementissimum numen, Deumque in per-
petuum laudandum qui sua misericordia viscera
non vni populo aut nationi addidit, sed pro suo be-
neplacito

neplacito depromit sue clementie thesauros in eos quos vult, & quandocumq; vult! Nunc planè intelligo sententiam hanc diuina manifestationis referri debere ad loci circumstantiam. Nam ex Moysi petitione comperta euadit diuini responsi explanatio.

P. Ex ista igitur diuini numinis manifestatione, ne dicam definitione, colligere poteris, Deum non esse addictum solis Israëlitis, neque illorum merita in causa esse, vt populus Dei censeantur. Nam diuina electio atque vocatio non est volentis neq; currentis, sed Dei potius miserentis.

R. Reuera ego sic credo, tantamque spem concepi de creatoris nostri bonitate erga humanum genus, vt misereri uelit non solum Iudeorum, uerumq; etiam Scytharum, Assyriorum, Aegyptiorum, aliarumque etiā Gentium, quae orbis diuersas partes incolunt: modo ne ipsi sua dissidentia animoque refractario reijciant a se clementissimi numinis fauorem.

P. Rectè sentis, atque hoc ipsum est quod scriptura de sceleratissimo atq; perfido Rege Aegypti (quem Aegyptij Pharaonem vocāt) prædicat: quem Deus utpote crudelissimum & immorigerum his verbis alloquitur. In hoc ipsum excitauit te, ad Regium munus euexi, & adhuc uiuum & incolumem seruaui, vt ostendam in te potentiam meam & vt annuncietur nomē meum in toto ter-

16.

17.

Exo. 9. 16

17.

18.

tarum orbe.

„ R. Iustissimum Dei iudicium, quo fideles obfir-
 „ mat, crudeles tyrannos occæcat, refractarios indu-
 „ rat, obduratis lucem detrahit, & quod maiori dig-
 „ num est admiratione, non solum eis vititur, sed eti-
 „ am eorum peccatis ad suam gloriam illustrandam.
 „ „ Tam est egregius bonarum rerum artifex, ut pra-
 „ uis impiorum conatibus sua sanctissima prouincat
 „ consilia.

„ P. Vides ergo apud Deum nullum esse per-
 „ sonarum, populorum, nationum, functio-
 „ num denique, aut dignitatum respectum
 „ in puniendis sceleribus ac peccatis, quin po-
 „ tius ut iustissimum iudicem malis mala, bo-
 „ „ 18. nis bona rependere? Miseretur ergo cuius
 vult, ex aduerso autem indurat quem vult:
 neque est ullus mortalium, qui cum eo pos-
 sit iuste expostulare, multo etiam minus
 iniquitatis eum insimulare.

„ R. Hoc minime concedent Iudæi, qui arbitran-
 „ tur solis ipsis seruata esse diuinam clemenciam ad
 „ regendas eorum iniquitates: reliquis autem orbis
 „ nationibus paratam esse ex aeterno Dei decreto oc-
 „ cæcationem, obfirmationem, cordis indurationem,
 „ exitium denique aeternum. Sed quando semel capi
 „ Iudeorum causa patrocinari, te queso ut mihi pau-
 „ cis respondeas, cur Deus succenset Israëlitis Euan-
 „ „ 15. 9 gely doctrinam reuocantibus! Nam si ipse ita vult,
 „ 19. quis est qui eius voluntati possit resistere? Si inquæ
 Iudæi

*Iudeorum cecitate & infidelitate fit, ut Deus ut
lustret suam gloriam inter reliquias orbis nationes,
quare exprobat Iudaico populo suam diffidentiam
atque duritiem?*

P. Scio te alieno stomacho loqui, idcirco
Iudeo, obtrectanti potius respondebo, quam
tibi, dicamque: O homo terra fili, vermi- 20. "
bus abiectior, si diuino careas favore, Tu "
quis es qui ex aduerso responsas Deo? Si te Ose. I.
ipsum inspicias, an non vides perniciem tu-
am ex te ipso esse? Nam pro duritie tua &
corde pœnitendi nescio, thesaurifasti tibi
ipsi iram, eò quod copiam benignitatis Dei
& tolerantie ac lenitatis contempseris.

Quod si vt Iacobida loqueris, Iudaiciq; po-
puli electionem proponis, reducitò in me-
moriâ priscorum Prophetarum xpeles,
quibus diuini numinis naturam populique
Israelitici ventura supplicia ob oculos po-
suerunt. Num dicet figmentum fictori, vt
Jeremie paradigmate vtar, cur me ita feci-
sti? An nō licet ei ex sua argilla facere quod
libet? An non potestatem habet figulus, vt
ex eadem luti massa faciat aliud vas ad ho- 21.
norem, ad vsumque rerum odoriferarum, & Sap. 15.9
delicatarum, aliud autem ad ignominiam,
& ad rerum sordidarum, fœtidarum, immū-
darum vsum? Sanè qui hoc negat, & figuli
potestatem negat, & Dei potestatem man-
cam esse falso credit in gubernandis, & pro-

60 EPISTOLA PAULI AD
videndis mortalium negotijs.

R. Absit hac à pijs impiapersuasio. Verum enim-
vero magna me afficit læticia dum mihi reducis in
memoriam sacerrimam illam Ieremia concionem:
cuius verba memoria mandare volui: nec te, cre-
do, pigeat; Paule, si ea elucidanda tua doctrina
gratiarecitantero.

R. Imò ut hoc facias, rogo.

R. Age, inquit Iehoua Ieremiam alloquens; de-
scende in domum figuli, & ego illic mea dicta tibi
enunciabo. Igitur ego digressus, inquit, in domum
Jer, 18. 6 figuli, eum offendi opus facientē in rotis. Cumq; in
figuli manu corruptum esset vas, quod ex creta fa-
ciebat, iteravit, & ex eo vas fecit aliud, ut ei vi-
sum est. Tum mecum Iehoua sic verba fecit: Scili-
cet ego nō possum vobis facere ut figulus iste domus
Israelitica, inquit Iehoua? Qui quidem quod est
in figuli manu creta, id estis in mea manu, domus
Israelitica. Verbi gratia: Minabor alicui genti aut
regno euersionem, excidium, interitum: Si ea gens,
cui minatus fuero, sese à suis sceleribus retraxerit
ego quoque malo temperabo, quo eam afficere co-
gitaueram. Rursus exempli causa, promittam alicui
genti aut regno constructionē ac stabilitatem:
Si me offenderit meis dictis non obtemperando, ego
quoq; bono temperabo, quod ei conferre statueram.
Quapropter age, refer Iudeis & Hierosolymitanis
hac verba: Sic dicit Iehoua, En ego malum in vos
molior, & quiddam cogito retrahite vos à sua quisque
vitiosa consuetudine, vestrasque consuetudines
& mores

Et mores corrigite. Minime verò inquirunt, quin cogitationes nostras sequemur, & sui quisq; animi prava obsequemur improbitati.

P. Egregium, scilicet, responsum ab Israëlitis datum ad propugnandam, & confirmandam diuinam electionem qua tantopere gloriantur.

R. Quid si adhuc conquerantur de aeterni numinis oeconomia? Nam si deus nouit Israëlitas, caelestis foederis fore desertores, cur eos elegit? Cum verò foedifragos vidit, cur non statim reiecit, puniuit, contriuit, atque in nihilum redegit? cur non statim Gentes asciuit in populum suum?

P. Quid hoc est dictu? Si Deus volens suam iram ostendere & seueritatem, suamque potentiam declarare, tulit magna patientia ad tempus vasa irae perniciiei, reiectionisque aptata, quales reuera sunt increduli, & refractarij Iudei, vt in eos deinde grauius animaduerneret, atque ita potentiam, seueritatemque suam celebrem, illustremq; redderet: est ne propterea accusandus? Quid, etiam si vt amplius declararet sui splendoris amplitudinem in vasis misericordiae, eos preparauit ad gloriam? An propterea humanis meritis hoc ascribi debet?

R. Qui de meritis cogitat, planè insanit. Sed vidda quid rursus Israëlita obijciant: Si Deus inquit, Iudeos perfidos immorigeros, & refractarios punit, suo sanè utatur iure, non tamen propter hos sceleratos

sceleratos abdicandus esset populus Israëlitis sua
 praestantia & dignitate, quod nunc transfertur ad
 incircuncisos, diuinique foederis expertes, & ut il-
 li existimant, reiectancos. Vt numero dicam, ne-
 quaquam Iudaei Deum accusant iniustitia, quia son-
 tes, Israëlitas punit: Sed eum inconstantia insinu-
 lant, ex eo quod per Euangelij predicationem no-
 num sibi populum aggreget.

Per Euangelij predi-
 cationem, Deus sibi
 novum populum aggre-
 gare, itaq; ab aeterno
 decrevisse.

24. P. Nihil mirum si hoc facit. Sic enim crea-
 tor omnium mortalium Deus ab aeterno de-
 creuerat. Nam quos in sua diuina mente ele-
 git, postea diuinitus vocauit, non solum ex
 Iudaeis, verum etiam ex Gentibus.

R. Atqui hoc Israëlitis videtur nouum & inso-
 lens, plenoque guttore clamitant doctrinam hanc
 esse aduentitiam & commentatitiam, à diuinis que
 vatibus prorsus ignoratam.

25. P. O candidos Prophetarum interpretes,
 Ose, 2. 23. An non meminerunt quid Ichoua promi-
 1. Pe, 2. 10 serit per Oseam? Vocabo inquit, populum
 26, qui meus non est populum meum: Et eam
 Gentē, quae dilecta non est dilectā. Et erit in
 loco vbi dictum fuerat eis, non populus me-
 us vos, illic vocabuntur filij viuentis Dei.

R. Video illustrissimum testimonium de Genti-
 um vocatione.

P. Audi etiam quid ex aduerso Esaias cla-
 met contra Israëlitas reiiciendos. Etiam si
 27. fuerit, inquit, numerus filiorum Israël ut a-
 rena

pena maris, reliquiae tantum seruabuntur.
Nam rem seuerere, atque semel, idque cum
iustitia, rem inquam, seueram faciet Domi-
nus in terra.

R. Ergo dictum factum, & iure tam paucos eo-
rum seruatum iri pradicat vates, Res igitur ut vi-
deo irrenocabilis quia iustis decreta.

P. Audi etiam quid prima concione dix-
erit idem Esaias de Iudeorum reiectione, Ni-
si dominus, inquit exercitum nonnullum de
nobis semen reliquum fecisset, nos quidem
Sodomę Gomorreęq; similes fuisset, peris-
semus omnes prorsus ob nostram perfidiam at-
q; peruicaciam. Nam ut scias, æterni numinis
insigne beneficium est quod ego paucique
alii Dei Euangelio credimus. Nostra enim
flagitia æternam perniciem merebantur.

R. Hoc ego pro comperto habeo. Nec minus ar-
bitror diuinę clementię manifestationē effulgere in
vestra vocatione, quam in nostra. Sed obsecro quid
dicemus ad hoc, quod tam multi Gentiles Messiam ex
Iudeis ortum Iudeisq; promissum amplexantur, Iu-
deorum autem tam pauci credunt? cum ex diui-
na gratia utrisq; contingat electio & vocatio, unde
tam magnum discrimē, ut ex his tam rari, ex illis
vero tam innumeri, Christum recipiant?

P. Ego sic sentio: Gentes quę non secta-
bantur iustitiam operum, aut humanorum
meritorum, apprehendisse iustitiam, iusti-
tiam

31. tiam inquam, quæ à fide manat. Contra ve-
rò Israelitas, qui se stabantur ex lege iustiti-
am, ad legis iustitiam non peruenisse.

R. *Quid causa est?*

32. P. Ut ego quidem arbitror, quia Israelitæ
non ex fide querunt iusti fieri, sed ex operi-
bus legis, proram & puppim suæ fiduciæ in
suis factis collocantes. Ideoque offendunt
in lapidem offendiculi, quod etiam Esaias
Propheta futurum prædixit cum ore Dei

33. Iacobidas alloquitur his verbis: Ecce po-
siturus sum in Sione lapidem impactorium
Esa 8. 14. & petram illisoriā: & quisquis crediderit
G 28. 16. in eum, non pudefiet neque falletur.
1 Pe. 26.
Ps. 115. 28

R. *Euentus, sanè rei comprobatur Propheticum va-
ticinium. Christus enim lapis est offendiculi incre-
dulis, & immorigeris. At is quidem qui ei per fi-
dem adherescunt, est stabile summæ quietis, pacis,
fœlicitatis denique fundamentum. Sed ut verè
tibi eloquar Paule, pessimè audis apud tuos popu-
lares ob hanc doctrinam. Arbitrantur enim te ex
animi odio loqui, aut gloriam tuam ex eorum in-
credulitate in cœtibus gentium querere.*

Caput. 10 P. Frater amantissime, te precor, ut isto-
rum verbis fidē minimè præbeas. Nam cer-
tò tibi affirmo, animi mei studium propen-
sum esse erga eos. Et sane ad Deum preca-
tione effusa salutem procuro Israelitarum,
eamque summopere opto, deque ea Deum
vrgerè

virgere non cesso, commiserationis potius
tactus, quam insectationis affectu. Nam de
eis hoc testari soleo, eos in Christo, in gratia,
in Euangelio vexando Dei studio id facere,
sed in scitè, neq; ex notitia.

R. Id ipsum ego indicavi. Sed audi: sibi quidam
videntur quodam diuini honoris studio ferri, &
ab eo se ad oppugnandam fidei iustitiam impelli ar-
bitratur. Verum si quis in eorum animi penetralia
irreperet, fortassis videret eos, non ad Deum omnia
sua consilia & conatus referre. Interea loci nollem
aliquem damnare: Hoc tamen dicere audeo, eos
minimè carere excusationis pretextu apud Deum
licet per ignorantiam peccent.

P. Ostendam tibi mali fontem. Isti igno-
rantes iustitiam quam deus à nobis requirit,
& propriam ex legis actionibus, absque ylla
fide, studentes constituere, atque stabilire,
Dei iustitię se nolūt subijcere. Diuine autem
legis obedientia, vt te non lateat, sine fidei
fundamento, larua iustitię est potius, quam
Deo grata iustitia. Fidei autem subiectum
quod fides intuetur, coeternalis & coessen-
tialis Dei filius est, factus caro, verus Messias
sequester humani generis. Finis autem legis
& extremum, est idem ipse Christus, ad ius-
tum & infontem faciendum quicumq; ei fi-
dē habet. Vides ergo quantū sit discriminis
inter iustitiam legis & iustitiam fidei, quam
differentiā mei populares permiscēt & cō-
fundunt,

Fidei subiectum

Ga. 3.24.

5. fundunt. Moses enim agens de iustitia, quæ
 Le. 18. 5. ex lege est, his verbis eam describit: quod
 Ez. 20. 11. qui præstiterit ea quæ præcipit lex, viuet per
 Ga. 3. 12. illā, alias execrabiles pronūciat eos qui non
 De. 30. 12 permanserint in omnibus quæ scripta sunt
 in legis volumine. At cum idem Moses dis-
 ferit de iustitia ex fide promanāte, ad hunc
 6. modum loquitur. Ne dixeris in corde tuo
 quis ascendet in cœlum? hoc enim perinde
 est, ac si quis vellet Dei filium Christū ē cœ-
 lo deducere aut deuocare, neque dixeris cū
 7. animo tuo, quis descendet in abyssum? hoc
 enim est eundem Christum à mortuis exci-
 tare, aut reducere.

R. Quid igitur est, quod Moses concludit?

8. P. Prope inquit, est verbum in ore tuo, &
 De. 32. 41 corde tuo, hoc est, verbum illud fidei, quod
 nos Christi Apostoli prædicamus.

R. Nunc plane video, & priscis patribus veteris
fœderis eundē propositū fuisse scopum, ad quem fi-
des semper credentium collimarce, nempe æternum
Dei sermonem, verum Deū & hominem, saluatōrē
Messiam, vera iustitia atque innocentia funda-
mentum. Cui qui ex animo adhærebit, dubio pro-
cul saluus erit. Nihil ergo Isrælitis opus est, mul-
toque minus nobis peregrē iter facere, mare transi-
re, cœlū cōscendere, et maiora viribus conari, ut in-
nocens quis euadat. Satis enim est fidem habere
Euangelio, Christum patris verbum amplexari,
 unum.

munique cum eo per spiritum renascentie fieri.

P. Rem renes. Etenim si confessus fueris **9.**
ore tuo Dominum Iesum, & credideris in
corde tuo, quod deus eum excitauit à mor- **10.**
tuis, seruaberis. Corde enim creditur ad iu-
sticiam, ore autem confessio fit ad salutem.
Neque hæc doctrina noua est, aut à nobis
qui in Christum credimus excogitata, sed
ab ipsis sanctis uatibus identidem repetita
& decantata. Propheta enim Esaias, ut alios **Es. 18. 26**
pretermittā, ita loquitur: Quisquis in eum **11.**
crediderit, non pudet minimèq; fallitur. *pudet*

R. Vera in quidem. Sed Iudæi uniuersalem hanc
distributionem ad Israëlitas tantum restringunt,
suntque in ea sententia ut credant, Gentes exclu-
sas ab hac promissione.

P. Tota profecto aberrant via. Nulla enim **12.**
est inter Græcum & Iudæum differentia hæc
in parte: pariter à Deo creati sunt omnes &
eius capaces facti, modo adsit fides: prome-
rita quidem neq; in his neq; in illis extant:
eorum salus non nisi in mera Dei bonitate
sita est. Et quia idem est omnium dominus,
diues, & libenter benefaciens omnibus cre-
dentibus, eumque ex animo inuocantibus,
& ab eo vno omne auxilium salutemq; pe-
tētibus, ideo iuxta Prophetarum vaticinia, **Joel. 2. 32.**
Quicunq; nomen Domini inuocauerit, sal- **13.**
uus erit.

R. Memini me legere hanc sententiam in Jo-
lis

lis vatis concionibus. Sed est quoddā dubiū, quod magnoperè angit meum animum. Si enim verum est quod dicis, Deum esse omnium mortalium creatorem, hominesque conderē beatitatis capaces, qui sit ut maior mundi pars versetur in veritatis ignorantia? bona etiam pars eorum qui veritatem audiunt, veritati non credant, neque motum gerant?

14. Nam ut primo loco de Iudeis, & Gentilibus agamus, quomodo invocare illi possunt eum, in quem non crediderunt? quomodo autem credent ei de

15. quo non audierunt? quomodo autem audient absque predicante? quomodo autem predicabitur, nisi à Deo solo salutis autore missi fuerint legati?

P. Acute sanè ratiocinaris. Nam in eandē sententiam dixit Esaias vates: Quam speciosi & elegantes sunt pedes Evangelizantium pacem, nuntiantium bona?

Esa. 52. 7.

Na. 1. 15.

R. Vides etiam non omnes Iudeos obtemperasse Evangelio. Nam idem Esaias de eorum incredulitate conqueritur his verbis: Domine, quis credidit sermoni nostro? hinc ego concludo, damnationis causam penes Deum esse, qui hominibus quibusdam denegat gradus quibus pervenire possint, ad veram eius invocationem, ac perinde salutem.

16.

Jo. 12. 38

Esa. 53. 1

17.

P. Imò hinc colligas oportet, fidem veram & viam ex auditu esse, auditum autem verum & internum effici per verbum Dei, & per spiritum sanctum mouentem humanū cor, inaque virtute purificantem, & sanctificantem

cantem

cantem animos hominum.

R. *Hac de re animus meus in dubio non est. Illud interrogo, An illa Gentes ad quas non pervenit Evangelij predicatio, prorsus sint à Deo reiectæ, an aliquid excusationis afferre possint ob non auditam Dei vocem. Illud inquam scire cupio, An aliquid auderint, quod eos ad cognitionem, & invocationem æterni numinis incitare aut excitare queat.* 18.

P. Enimvero tale quid audiuerunt. Nam uti testatur Regius vates, agens de diuina scholâ rerum creatarum, in qua deus ostendit suam diuinitatem atq; potentiam omnibus Adami posteris: In omnes terras, inquit, pervenit eorum sonus, eorumque verba ad ultimum orbem. Itaque quod de Deo cognosci potest, primum quidem manifestum est in ipsis, hoc est, in eorum animis: Deus enim intima quadam lege eis manifestum fecit. Deinde ea quæ eius sunt in aspectabilia, cuiusmodi est eius sempiterna potentia atq; diuinitas, ea ex mundi opificio dum considerantur per opera perspiciuntur. Atq; idcirco se reddunt inexcusabiles, Quoniam cognito Deo, non ei dignam deo gloriam gratiamque tribuerunt: Sed vanis cogitationibus usi sint, caligavitque eorum insipiens animus. Cumque se profitentur esse sapientes, stultiores fiunt. Hinc est quod mutant gloriam incorruptibilis Dei in ef-

K. I.

forma

formatam imaginem mortalis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & reptilium. Quamobrem in impietatis huius poenam, tradit eos Deus cupiditatibus cordium suorum adimpuritatem, ut scædant corpora sua inter se, utpote qui veritatem Dei mutarint in mendacium, & coluerint ac seruierint rebus creatis, preterito atque posthabito creatore: qui est laude dignus in sæcula. Amen. Hinc malum, hinc damnatio, hinc eorum quos dicebas, æternum exitium.

R. Satis superq̃, mea dubitationi his tuis verbis satisfactum est. Nunc scire cupio, an doctrina hac quã proponis de Iudæorum reiectione ac Gentium vocatione, nota fuerit priscis vatibus: An Israëlitæ inquam cognouerint unquam tale esse æterni numinis decretum, ut si ipsi non crederent, seque immorigeros præberet, Gentes & fore adsciscendas in populum Dei.

19. P. Imò notissima & peruulgata in Israelitico populo ab ipso exordio fuit hæc doctrina. Nam Moses, primus ille dux Iudaici populi, dei nomine his verbis cum illis agit: Ego ad æmulationem, inquit, prouocabo vos per gentem quæ non est gens, per gentem inquam intelligentiæ expertem ad irā
 20. vos prouocabo. Esaias etiā vates maiori utitur audacia aduersus Iudeos incredulos & immorigeros, cū in persona dei vocationem Gentium

Gentium asserit hac oratione: Repertus sum ab ijs, qui de me non interrogabant. *Esa. 65. 4*

R. *Manifestissima* sanè pronunciata de Gentium *Manifestissima.*
vocatione.

P. De Iudeorum verò reiectione vide quid *21.*
alibi dicat idem ipse vates in Dei persona.

Tota die expandi, inquit manus meas ad po- *Esa. 62. 3*
pulum rebellem & contradicentem. Hic, hic
querendę sunt Iudeorum reiectionis, occa-
sionis, & exitij causę, non in Deo.

R. Enimverò miror Israhelitas tam esse cęcos, ut
oracula ista tam aperta non videant. Sed obsecro
reiectionis ista iudaici populi est ne vniuersalis? Reie-
cit ne Deus populum suum ita ut Iudeorum nullus
seruetur? *Caput. II.*

P. Minimè verò. Etenim ego Israhelita sum
de semine Abrahamę, de tribu Beniaminis, &
tamen diuini numinis fauore separauit me
ab utero matris meę, non solū vt particeps
essem diuinę gratię æternęque fœlicitatis,
verumetiam vt filij Dei beneficium publi-
carem atque Euangelizarem inter Gentes.
Itaque non reiecit Deus populum, quem
suum antea agnouit & comprobauit, hoc
est, verè in ipsum credētes, morigeros, dicto-
que obtemperantes. Hos enim cum ab eter-
no elegerit deus, reiectioni minimè sunt ob-
noxij.

Verus Dei populus

R. At qui sanè istorum electorum perexiguus est
K. 2. numerus

numerus.

3. Reg. 19. 20. P. Imò maior, quam vos gentes arbitramini. An nescitis quid sit de Elia memoriae proditum? Deum aduersus Israelitas precabatur, ratus ex tanto Iudæorum numero se solum permansisse, ob idq; dicebat. Domine, Iudæi tuos vates occiderunt, aras tuas diruerunt, Ego vnus relictus sum, & ad-
 4. huc ad necem me quærunt. Sed quid Dei loquitur oraculum? meministi credo. Reliqua mihi feci septem hominum millia, inquit Iehoua, qui Baali genua non submiserunt. Arbitraris ex Iudæorum gente nullū alium esse vocatum quam me? at ego hoc tibi confirmo, in Iudæis magnam esse multitudinem, qui sunt de numero electorum.
 5. Quēadmodū ergo Eliæ tempore nō omnes fuerunt repudiati, sic & hoc tempore reliquæ superant, & quamuis videantur pauci, suos tamen cultores Deus habet, veluti inter alios latentes. Qui cum vera sint Christi membra, non ex meritis operum foelicitatē expectant, sed ex electione gratuita per meram Dei bonitatem & misericordiam.
 6. R. Et iure mea quidem sententia. Nam si gratia, non ob opera, alioquin gratia non iam esset gratia. Sin ob operam iam gratia non est, alioquin opus non esset opus. Hoc firmissimū argumentū nos Gentiles arripimus, ut stabiliamus nostram gratuitam vocationē. Sed precor, quid Iudæis respondebimus, qui
 urgent

*urgent totius populi Iſraëlitici electionem tam præ-
claris ſanctorum vatum elogiis ornatam ?*

P. Hoc ego respondere ſoleo, quod vniuer- 7.
ſus Iacobo natorum populus id non eſt af-
ſecutus, quod requirebat: At electi, credētes
morigeri, diuinis dictis parentes id ſunt af-
ſecuti: reliqui verò occalluerunt, & cæcati
ſunt in ſuæ incredulitatis pœnam. 4.

R. Dicebas etiam nuper incredulos hos ſalutem
non adipiſci, eò quod eam ſectarentur contra ac ſie-
ri debebat, videlicet, non à dei gratia ſed à meritis
operum: ſed circò merito eos relinqui in ſua ignorā-
tia & cæcitate.

P. Nec ſolum relinquantur, ſed etiam pu-
niuntur, quemadmodum meretur eorum in- 8.
fidentia, improbitas, perfidia, atque malig-
nitas. Ob hæc inquam Deus iuſtus iudex *Eſa. 29. 10*
(vti à vatibus prædictum erat) dedit eis *& 6. 9.*
ſpiritum ſoporis, oculos vt non videant, & *Ma. 13. 14*
aures vt non audiant, ad hodiernum vſque *Jo. 12. 40.*
diem. Hoc etiam pacto in illis adimpletur *Ac. 28. 26*
id, quod Dauid Regius Propheta olim præ-
dixit. Fiat, inquit menſa eorum laquei, ten-
dicule, & offendiculi loco & in talionē. Neq; 9.
his contentus, ſubiungit. Obtenebrentur *Pſa. 69. 12* *laqueus.*
oculi ipſorum vt nō cernant, & tergum ip- 10- *ſupplicium.*
ſorum ſemper incurua.

R. Quid ſibi vult hoc ſemper? perpetuone iraf-
cetur Deus huic populo? eo ne pacto impegerant,
vt præſus concidere eos Deus deſtinet?

K. 3.

P. Mi

EPISTOLA PAULI AD

P. Minimè gentium, sed per eorum ruinam salus obtrigit gentibus, vt hac ratione Deus prouocaret Iudæos ad Gentilium æmulationem.

R. Tu ergo vis Dominum subordinasse istam Gentis Iudæorum reiectionem, vt occasione vocationi Gentium praberet.

P. Maximè. Et hanc rursus vocationem Gentium conuertet ipse Deus bonarum rerum architectus in occasionem restitutionis Iudæorum, vt videlicet accensi Gentium æmulatione, tandem & ipsi Euangelium amplectantur.

R. O admiratione perpetuaque laude digna sanctissimi numinis providentiam! Sed hoc tamen vereor, ne quemadmodum lapsus Iudæorum nobis Gentibus est salutaris: sic etiam postea eorum salus nobis futura sit perniciofa. Nam fortassis si Iudæi steterissent, Gentes non fuissent salutem consecutæ.

12. P. Hac de re non sis sollicitus. Nam si Iudæorum ruina est opulentia mundi, diminutio eorum opulentia Gentium; Quanto magis eorum plenitudo & incolumitas? Etenim si lapsus Israëuitarum vobis Gentibus nunc est salutaris: multo magis illorū incolumitas vobis cedet ad salutem. Nam illis credentibus, ac proinde minimè reiectis, eorum exemplo vos etiam fidem præbueritis Euangelio. Sed harum vicissitudinum adorant.

adorandam dispositionem diuino numini relinquamus.

R. *Rectè mones. Ergo nostra solummodo interest alta mente reponere, quo pacto Deus, veluti sumpta occasione ex eorum lapsu, exprompserit Gentilibus amplissimas suae gratiae copias. Et eorum paucitas qui Christum accipiunt, veluti ditiores et opulentiores thesauros Dei nobis ostendit, ac proinde ditiores facit.*

P. *Exat Deus ut vestra gratitudo correspondeat tot tantisque beneficijs. Ceterum quod ad me attinet, vobis hoc ingenuè dico gentibus, quod quamuis ego vester Apostolus sim, meam tamen functionē illustrare, atque cohonestare conor, erga utrosque in vobis quidem, ut Christus sit efficacissimus satago, vestrumque profectum apud Iudeos extollo, ut experiar si quomodo ad æmulationem prouocem consanguineos meos, & seruem aliquos ex ipsis, sepius interim cum animo meo repetens, quanta sit futura lætitia inter mortales de eorum salute, æternoque numini indicibilis gloria. Nā si abiectio eorum est reconciliatio mundi, quæ erit Israelitarum assumptio, nisi vita ex mortuis?*

R. *De Dei clementia erga Iudaicum populum nihil sanè ambigo. Sed an illi velint respondere divina voci, oculosque aperire luci eos radianti, non*

EPISTOLA PAULI AD

nihil dubito, praesertim cum videam nunc eorum
duritiem. animumq; refractarium, & veritati tan-
to opere reluctantem.

2 Ti. 2. 19. P. Nostrium non est iudicare de alicuius sa-
16. lute, aut exitio. Novit dominus qui sunt sui,
Psal. 1. 6. etiam in Iudaico populo, cuius primitiae cū
sanctae sint, sancta etiam est & massa. Et si ra-
dix sancta est, rami etiam sanctitatis erunt
participes, quod clarius sic accipe. Iudaeo-
rum quidem gens in genere ipso, & eius ra-
dice, id est Abrahamo considerata sancta est
etiam si pleriq; eius rami sint excisi. Itaq; in
iudicandis Israëlitis, non haerendum est in
eorū indignitate, ut semel eos omnes abdi-
catos esse censeamus, sed considerata est
foederis radix: Et retro potius ad eorum
maiores fideles progredi debemus, ut in il-
lorum posteris benedictionem foederis resi-
dere cogitemus, quae dubio procul suo tem-
pore manifestabitur.

R. *Modestissime loqueris, Paule, vel de tuis in-
fensissimis adversariis, beneque de illis speras. Atq;
utinam nos tuum hoc exemplum imitemur. Sunt
enim plerique ex nobis, qui quoniam misericordi-
am consecuti sunt à deo, Iudeis gratia divina con-
tempторibus insultant, eos despiciunt, pro reiectaneis
& perditis ducunt, modisque omnibus illis exitium
moliuntur.*

P. Tu interea mi frater caueo ne prepos-
tam

ram hanc agendi rationem istorum hominum imiteris. Nam mihi crede insolentia hæc nō sic euadet. Quod si nonnulli rami de- 17.

fracti sunt, tu vero cum esses oleaster, insitus *essent*

es pro ipsis & particeps radicis ac pinguedinis oleæ factus es; Ne gloriare aduersus 18.

ramos. Quod si gloriaris, perpendito, quod non tu radicem portas, sed radix potius te.

R. Atqui illi rami, quos tu naturales vocas, au- 19,

ulsi lapsique sunt, ut ego insererem: An non mihi

insitino licet, quamuis aliquando oleaster fuerim,

gloriari, meque naturalibus oliuæ ramis, qui erunt

lapsique sunt, præponere?

P. Neque hoc, quod dicis, totum est neque

nihil. Rectè quidem tu gloriari debes, sed in

Deo, de tua insitione, cæterum non in alio-

rum contemptum. Etenim isti per infideli- 20.

tatem defracti sunt, tu verò per fidem stas:

Ne effertor igitur animo, sed time, potius.

Nam si Deus naturalibus ramis non peper- 21.

cit, vide ne tibi quoque non parcat. Vt in pau-

ca hæc omnia conferam, tu expendito (tu

gentesque omnes: Nam quod vni dico, om-

nibus dico) tu inquam contemplare benigni-

nitatem ac seueritatem Dei: In eos quidē 22.

qui ceciderunt, seueritatem, in te verò, be-

nignitatem: ea tamen conditione, ut tu per-

maneas in fide acceptæ à Deo benignitatis:

alioquin & tu excideris, quemadmodum &

illi qui per incredulitatem excisi sunt. Sed 23.

& Isra-

23. & Israëlitæ, si non permanferint in infidelitate, iterum inferentur. Potens est enim Deus eos rursus pro sua consueta clemētia in
24. resipiscentes, inserere. Etenim si tu ex naturali exectus es oleastro, & præter naturam insitus es in veram oleam : quantò magis ij qui naturales sunt inferentur propriæ oleæ?

R. Hoc igitur pacto multi ad tempus sunt accisi, id est, extra radicem, qui suo tempore inferentur. Multi quoque aliquatenus & in speciem nunc insiti sunt, qui tamen sua culpa postea exciduntur & penitus abijciuntur.

25. P. Ita est. Interea loci velim vos mei fratres Gentes alloquor, misterium hoc minimè ignorare, vt ne sitis apud vosmetipsos arrogantes, obdurationem istam, quæ est ex parte Israëli, euenisse, tantisper donec plentudo gentium introierit. Et ita totus Israel seruabitur, quemadmodum literis proditum est, & Esaia testimonio confirmatum; qui huiusmodi oratione cælestē hoc arcanum nobis manifestauit: Veniet, inquit, ex Sion

26. ille liberator, & auertet impietates à Jacob. Alibi etiam ad hunc modum consolatur Israëlitæ, ex ore Iehouæ dicens: Et hoc illis à me fœdus, cum abstulero peccata ipsorum.

27. *Esa. 29.9.* vt numero dicam, neque penitus, neque sine certa spe abiecta est Iacobeorum gens. Itaq; quod ad Euangelium attinet, sunt illi quidē inimici

28. *Esa. 9.20.*

inimici, verum id propter vos. Quod autē attinet ad electionem, diliguntur propter patres & maiores. Nā dona & vocatio Dei 29- eusmodi sunt, vt eorū ipsum clementissimū Deum penitere non possit.

R. Ergo quia fœdus de vita aeterna cum Hebræa gente semel sancitum est, non potest esse irritum.

P. Non sane. Illud etiam considerare debes, quod quamuis infideles & refractarij meritò puniantur: tamen non propriè eius gentis odio accidit ista Iudæorum peruicacia. Sed vt veluti locus introducendis in ecclesiam gentibus pateret, & vt Iudæi postea misericordiæ gentibus factæ æmulatione accensi, fierent & ipsi eiusdem beneficij participes, ac ita constaret, & Gentes & Iudæos diuinis promissis credentes, non ex meritis operum, sed sola Dei gratia atque misericordia erga vtrosque eligi, vocari, & seruari. Nam quemadmodum & vos quondam nō 30- paruistis deo, nunc autem estis misericordiam consecuti per istorum contumaciam; Sic & isti nunc non paruerunt, vt per misericordiam in vos à Deo collatam ipsi etiam 31- misericordiam consequantur. Hoc enim omnibus modis adorando consilio vtrumque populum, hoc est omnes Adami filios, sunt Deus in inobedientiam concludi, vt pate- 32- factis suæ clementiæ thesauris omnium miseretur.

EPISTOLA PAULI AD

fereretur.

R. Summa sanè admiratione, & veneratione dignum est hoc diuini numinis consilium & decretum. Quod quidem exuperat sapientiam atq; intelligentiam mortalium. Hac enim ratione ostenditur, diuina gratia, qua non ita esset manifesta, si vel omnes simul initio in Ecclesiam introduxisset Deus, vel Iudaorum Gentem absque ista velut interruptione seruasset. Sed quibus rationibus obsecro probari poterit, hoc esse aeternum Dei consilium ac decretum?

P. O mi frater arcana hæc diuini numinis ex ipsis euentis nobis fiunt manifesta: Neque curiosa indagatione sunt peruestiganda sed animi potius submissione adoranda. Ego enim quotiescunque hisce de rebus cogito, (cogito autem sæpius) veluti extra me raptus, ad hunc modum exclamare cogor: O profundas diuitias tum sapientiæ, tum cognitionis Dei! Quam inscrutabilia sunt eius iudicia? Quam abstrusa eius facta? Ecquis domihi mentem nouit. Ecquis vnquam fuit eius consiliarius? Quis eum beneficio
 33. Sap. 9. 13. domihi mentem nouit. Ecquis vnquam fu-
 34. Es. 40. 13. it eius consiliarius? Quis eum beneficio
 35. " prouocauit, vt ei par gratia rependatur? Sa-
 1 Cor. 2. 16. " nè ab eo sunt omnia, & item per eum, & ad
 36. " eum, tanquam ad omnium extremum, re-
 feruntur. Ei ergo soli sit gloria in sempiternum. Amen.

R. Hic, vt arbitror, finem imponis tractatui de fide, qua vera iustitia assequenda rationem docet, deque

deque diuina electione credentes reddit certiores. Nunc de componēdis moribus renatorum præcepta abs te assignari intelligo: sed quo ordine id facias, me prorsus latet.

P. Cùm duplex sit hominis status considerandus, priuatè videlicet cùm agit apud se vel cum alijs: idque vel in repub. vel in cœtu fidelium: hinc emergit duplex, aut si maius, triplex præceptionum genus. Idcirco primum adhortor pietatis studiosos ad diligētissimam sui explorationem, vt tanto melius incumbant virtutum exercitijs, quibus Christiana perseuerantia indiget. Quia verò nō satis est hominem pium virtutibus honestisque moribus esse ornatum, nisi apud alios, cum necessitas exigit, vitæ exemplo pietatem exprimat: propterea secundo loco cōmonefacio vestrates, ne Christianæ libertatis prætextu contemnant suorum Magistratuum autoritatē. Porro quia audieram inter vos fuisse contentiones de rebus adiaphoris siue indifferētibus legisque Mosaicæ ceremonijs: regulas quasdā assigno, quibus vtraque pars Gentilium scilicet, & Iudæorum, bona conscientia versetur coram Deo, & fratrum paci atque tranquillitati consulat. Vt in pauca conferam, habetis in hac secunda meæ Epistolæ parte præcepta Ethica, Politica, & Ecclesiastica, si ita appellare libet.

R. Con.

EPISTOLA PAULI AD

R. *Continnus sanè ordo, nostroque cœtui maximè
 „ necessarius. Nam plerique omnes hoc tempore pie-
 „ tatem verba putant, ob idque garrulitate potius,
 „ (quam illi facundiam & eloquentiã vocant) Evan-
 „ gely' professionem ostentant, quàm honestis mori-
 „ bus aut vite exemplo.*

Caput. 12 P. Hos ego potissimum alloquor, cùm his
 1. verbis ad vos scribo: Igitur fratres, si ex ele-
ctorũ numero esse vultis, si spiritũ Christi ac-
cepistis, hortor vos per Dei misericordiam
vt vocationem vestram certam faciatis bo-
nis operibus. Atq; in primis obsecro, vt deo
 „ litetis non iam mutas pecudes Iudaico mo-
 „ re, sed vestramet corpora, vos inquam met-
 „ ipso vestrosque pecuinos affectus litate, ve-
 „ luti hostiã viuentem, sacram, Deo acceptam
 „ vt cultus vesterrationalis & spiritualis sit in
 „ Esai. 1. 11 conspectu diuini numinis, qui mutorum
 „ Jere. 6. 20. animantium mactatione & sacrificijs iam
 „ Am. 5. 22 minimè delectatur.

R. *Breue est hoc preceptum, Paule dictũ, sed dif-
 ficile intellectu, longè etiam difficillimum vt rite
 perficiatur.*

P. Si allusiones istæ ad veteris legis sacrifi-
 cia vobis videntur intellectu difficiles, clari-
 oribus verbis animi mei sensa vobis expri-
 2. mam. Hoc est quod cupio, vt neque verbis,
 „ neque moribus consentiatis, aut configure-
 „ mini sæculo isti, vel huic hominũ generi quos
 videtis

videtis impietati & improbitati consecra- *Eph. 5. 10*
 tos, sed immutamini potius & transforma-
 mini per mentis vestrae renouationem. Mu-
 tare enim vestes, cibos, locum, vitæ institu-
 tum, non admodum est difficile. Renouati-
 oni autem mentis perpetuo incumbere, vt
 operosum est, ne dicam difficillimū, ita Deo
 longe gratissimum est sacrificij genus. Taceo
 quod hæc aptissima est schola, in qua fideles
 probant atque exploratum habent quæ sit
 voluntas Dei, quali bonitate ipse delecte-
 tur, quid acceptum perfectumque sit in eius
 oculis? Nam humana ratio cœlesti luce de-
 stituta, hisce de rebus ad iudicandum talpa-
 cior est.

*R. Profecto inter nos multa & magna indies e-
 mergunt altercationes de his rebus spiritualibus.
 Nam sunt quidam qui volunt esse omnia, qui per
 fasque nefasque excellere atque eminere inter ali-
 os semper volunt, animi elatione atque arrogantia
 laborantes, vt omnium aliorum velint esse inquisi-
 tores, omnibus præscribere velint quid sit agendum
 quidue omittendum.*

*P. Homines valde ociosos mihi narras, &
 in alienis negotijs nimium occupatos. Tan-
 tumne illis otij est à re sua domi, aliena vt
 curent? Atqui ego pro munere mihi dato
 à Deo vos commonefaciendi, dico non
 vni aut alteri sed vestrum cuius, ne sibi
 plus tribuat quam decet, sed tantum sibi
 tribuat*

- tribuat, vt sobrius esse videatur. Insertuat v-
nusquisque Ecclesie pro suo fidei modo atq;
mensura quam Deus partitus atq; largitus
 Ep. 4. 4. est. Nam quemadmodum in vno corpore
 4. membra multa habemus, membra verò om-
 nia eandem non habent actionē: Ita mul-
 ti vnū corpus sumus in Christo, singulatim
 5. autem alij aliorū membra. Neque est quod
 aliquis esse velit totum corpus, omniaque
 agere & regere inter vos suo arbitrio.

R. O utinam leuissima ista ingenia à nobis ab-
 essent. Sua enim inconstantia & leuitate omnia
 permiscunt & confundunt, certamina excitāt inter
 doctores, inquietas reddunt infirmorum conscien-
 tias, vt præ alijs videantur acutiores: Exoticas as-
 sertiones obtrudunt de rebus sibi ignotis & alijs
 valde exitiālibus.

- P. Valeant leues isti cum sua leuitate, vos
 vero humani corporis exemplo ob oculos
 1. Pet. 4. proposito, muneribus vestris incūbite. Ha-
 10. betis in vestro cœtu diuersa dona pro gratia
 6. quæ nobis credentibus dari solet. Cui igi-
 tur contingit Propheticum donum, vt diui-
 næ volūtatis sit interpres, siue libros sacros
 enucleando, siue ex diuini numinis mani-
 festatione res futuras prædicēdo, is suæ fun-
 ctioni strenuè incumbat pro fidei portione
 atque analogia, neque solus velit esse sapiens
 solus doctus, solus omniscius.

R. Deus

R. Deus bone, quàm necessarium est hoc præceptum nostræ Ecclesiæ, in qua tam perturbatus ordo iam grassatur, ut tacentibus omnibus unus loquatur, unus dicat, quicquid illi in buccam venerit, sedentes verò planè obmutescere cogantur.

P. Atqui in alijs verè Apostolicis Ecclesijs non fit hoc modo. Sed Prophetæ duo aut tres loquuntur, & alij sedentes dijudicant. Quòd si quid alij assidenti patefactum est, prior tacet. Hac enim ratione possetis omnes sigillatim prophetare, ut omnes discant, & omnes ad discendum excitentur. Interea spiritus Prophetarum Prophetis & Prophetiæ subijciuntur, atque alij aliorum iudicijs se regi sinunt. Neq; Deus, qui hanc nobis agendi rationem reuelavit, est seditionis autor, sed pacis. Obsecro ergo vos ut omnia decenter & ordine faciatis in vestro cœtu. Siquis habet ministerium, versetur in ministrando: tum is qui docet, in docendo: tum qui exhortatur, in exhortatione: qui eleemosinas pauperibus distribuit, is cum simplicitate versetur, animo integro, fidei & recto. Qui præest, diligenter incumbat suo muneri, qui tactus commiseratione benignè facit visitando ægrotos, prospiciendo egentibus, consolando afflictos, & reliquis misericordiæ operibus fungendo, non debet ea ægrè & inuitus exequi, sed hilari animo atque lubenti.

I Cor. 14.

222

L. I.

R. Faxit

EPISTOLA PAULI AD

R. Faxit Deus, ut in omnibus Christianorum
 catibus omnes hæ functiones & stabiliantur & fo-
 ueantur. Sed cum actiones erga alios rectæ esse ne-
 queant, nisi à vera pietatis fonte manent: vereor
 ne charitate refrigescente, munera etiam hæc, vel,
 ut rectius dicā Spiritus sancti dona, in larvas pie-
 tatis conuertantur. Nam sanè inter nos multi suis
 potius commodis consulunt, quàm fratrum.

9 P. Tantò magis studete, ut vestra charitas
 Eph. 4. 2 fraternaue dilectio simulatione vacet, ca-
 1 Pe 2 17 uete ne ficta sit aut personata, sed ut ex ani-
 mo defluat, omni ope nitimini. Estote oso-
 res mali, & cane peius & angue vitate quæ
 alios vel lædere vel offendere possunt: Imò
 adhærete bono, aliorum utilitatis studiosi,
 10: in fraternum mutuumque amorem procli-
 ues, & ne regnet ambitio, superbia, aliorum-
 ue contemptus: honore denique alij alijs
 præcant.

R. Utilissima sanè paranefes. Video enim mul-
 tum conferre ad mutua beneuolentia conseruatio-
 nem, si alias, ut nobis præstantiores, modeste ho-
 nore pronocemus.

11. P. Sunt & alia interna pietatis officia, quo-
 1. Co. 6. 1. rum exercitio, ut indies proficiamus in fide
 Heb. 13 2 & charitate, seriò incumbendum est. Esto-
 Mt. 5. 44 te ergo impigri, parati, solliciti, diligentes ad
 1 Pe 4 13 rectè agendum, Spiritu feruentes, tempori
 Luc. 2. 1 seruientes, Nam occasiones & tempestiui-
 tates

tates nosse in nostris actionibus, non minima est sapientiae portio.

R. Sic intelligo ex Salomonis concione, ubi de Eccl. 3.3 summo hominis bono disputat.

P. Et quia perpetuò Christi crux nobis est 21.
ferenda: Christianae etiam tolerantiae praecepta retinenda sunt. Ergo in laboribus & arumnis spe futurorum honorum gaudete. Vt equo animo perferatis perpassiones atque illatas vobis iniurias, in aduersis estote patientes. Quia verò æquanimitas assiduis precibus acquiritur, oportet vos esse perseverantes in precatione.

R. O arduam viam & perdifficilem!

P. Bono es animo. Omnia enim possible sunt credenti. Consentaneum præterea pietati est, ut acceptorum à Deo bonorum fideles sitis dispensatores, omnium necessitatibus succurrentes, præsertim verò sanctorum & fidelium egestati communicantes. Nam quamvis Christiana charitas erga omnes se debeat ostendere, domesticis tamen fidei obstrictior est. Colite etiam hospitalitatem, & quantò quisque est remotior à suis, tantò diligentius in vestro hospitio recipiatur, atque benignius tractetur.

R. Exemplum imitatione dignum habemus in sancto Patriarcha Abrahamo, & in eius nepote

EPISTOLA PAULI AD

Lothio. Sed non rarò usu venit, ut hospitum loco exploratores & sycophantas recipiamus. Idque remoratur nonnullorum diligentiam in recipiendis hospitibus.

P. Bona verba mi frater. Decet enim nos, nos inquam Christi mansuetudinis professo-
 14. res, benè precari ijs qui etiam infestant nos; precamini ergo benè, ne imprecamini.
 Hoc enim exigit Christiana dilectio, vt nò solùm osores nostros, nostræque innocentia calumniatores diligamus: verùm etiam eò progreditur, vt omnia eorum tum bona tum mala, perinde atque nostra sentiamus.
 Quamuis uerò isti, quos tu sycophantas no-
 15. minabas, vobis aduersentur, gaudere tamen debetis ipsis gaudētibus, ac simul flere cum ipsis flentibus.

R. *Dura profectò lectio. Ecquis est, qui ferre potest quorundam insolentiam, qui ob nescio quam vel literarum cognitionem, vel sanctimonia simulationem reliquos præ se aspernantur?*

P. Hinc illæ lachrymæ. vbi omnes excellere cupiunt, simultates esse oportet. Idcirco ego vos hortor, vt eodem animo inter
 16. vos sitis mutuo affecti, non elatè de vobismetipsis sentientes, sed humilibus obsecundantes. Neque vobis placeatis, quasi sitis alijs prudentiores, & præclarius de vobis, quàm par est, aut veritas ipsa fert, sentiat-
 tis.

R. *Quid*

R. ^{præstitis} Quid si præstitis omnibus hisce Christianæ dilectionis officijs, adhuc sunt qui nos insectantur, proscindunt, in vincula conijciunt, Vulcano consecrant, excogitatis tormentis cruciant, nihil denique intactum relinquunt, ut nos exitio dent? existimastisne huiuscemodi nefarios æquo animo esse ferendos? An non nobis licet par pari reddere, meritaque vindictæ pœnas à nostris hostibus expectere?

præstitis

„ P. Hæc carnalis prudentiæ dictata redolent, mi frater non Christianæ mansuetudinis. Cui si vos vultis incumbere, oportet ut non solum nemini malum malo vicissim rependatis, verumetiam ut honesta, sancta, & recta procuretis apud omnes homines, vel infensissimos vobis hostes: Et si fieri potest, quantum in vobis est, cum omnibus hominibus in pace viuatis. Quod si aliorum ingenia tam fuerint agrestia, morosa, & intractabilia, ut vobis pacem meditantibus, ipsi bellum adornent: Vos precor fratres charissimi, ne vos ipsos vlciscamini, ne illatas vobis iniurias persequamini, ne vestra ira laxetis habenas: sed iracundiam potius cohibentes, diuinæ iræ atque ultioni locum date, Dei iustitiæ vestram causam iudicandam & vindicandam permittite. Veniat vobis in mentem facerrima illa diuini numinis sententia, qua se & iudicem & vindicem nostrarum iniuriarum ostendit, cum ait:

Pro. 3. 27

1. Pe. 3. 9

17.

18.

Psa. 120. 7

19.

EPISTOLA PAULI AD

Ad me ultio pertinet, Ego rependam, dicit Dominus. Cum ergo ulcisci Dei munus sit, non vestrum, integra res eius tribunali relinquitur, suis cuique mortalium ineritis
 20. dignum primum reddituro. Itaque si esset inimicus tuus, da ei comedere: Si sitit, da
 Prov. 25. bibere: hac enim ratione, ut sapientissimi
 De. 32 35 Regis verbis utar carbonem ignis coaceruabis in caput eius. His enim acceptis beneficijs, aut vestrorum hostium animus frangitur & emollietur, aut testimonio proprię conscientię vretur, atque aestuabit, quod
 He. 10 30 sane non minima pars est diuinę ultionis. Ut breuibus complectar, mi frater, huius doctrinę summam, hanc meam commonefactionem retineto: Non vincitor ab eo quod
 21. malum est, sed vince potius tua bonitate alterius malignitatem & peruicaciam.

R. Cuperem ex animo, ut doctrina hæc tam utilis & necessaria ad conciliandam animi quietem, apud omnes locum haberet. Sed, (ô malum!) plerique omnes ex nostro cœtu incipiunt iam non, solum vindictam petere contra suos persecutores, Verumetiam arreptis armis resistere audent magistratibus & iudicibus, qui Evangelij predicationi sunt impedimento.

Caput. 13 P. Qui perperssiones fidelium putant esse impedimenta ad retardandum Evangelij cursum, magnoperè falluntur, nam
 22. martyrum sanguis irrigat Ecclesię hortum,

„ut magis ac magis augetur & floreat
 „eius plantæ. Vos autem quibus pietas cordi *1 Pe. 2. 13*
 „est, retinete hoc meum præceptum, ut o- *Sap. 6. 4.*
 „mnis homo qui Christo nomen dedit, siue *1.*
 „Israelita ille sit, siue ex vobis quispiam, præ-
 „cedentibus potestatibus subiiciatur. Quor-
 „sum enim in superiore gradu sunt colloca-
 „ti, nisi ut inferiores eis sint subiecti?

præsentibus

R. *Quid si successionis gradu mali regnent Prin-
 cipes? Quid si populi electione studio partium di-
 uisi crudeles contingant Consules, senatores & Prae-
 tores? Istis ne parendum censes?*

P. Quid ni? Hi enim qui alijs præsumunt, ne-
 „quaquam considerantur, veluti priuati ho-
 „mines, sed eos potius reueremur, quia à deo
 „constituti sunt. Nam, ut scias, nulla est po-
 „testas quæ à Deo non sit. Quæq; extant po-
 „testates, ut Magistratus, ut Regnorum prin-
 „cipatus, ut ceteri potentatus, hæc à Deo sta-
 „tutæ sunt, ad nostram vtilitatem quacunq;
 „gubernent ratione. Nam si Dei metu tracti
 „pietatem promouent, vides quantum com-
 „modi afferat bonum eorum exemplū. Ete-
 „nim ut dici solet, Regis ad exemplum totus
 „componitur orbis. Si secus agant, confide-
 „randa est diuini numinis ultio, qui regnare
 „facit hypocritas & simulatores ob populi
 „peccata. Hæc autem diuina œconomia suam
 „etiam affert pijs vtilitatem.

R. *Tu igitur Paule non es in ea sententia, ut ex-*

L. 4.

estis.

EPISTOLA PAULI AD

istimes nobis esse licitum, bellū gerere cōtra nostros Principes & Magistratus, quamuis Euangelij cursum impedire conentur, nosque prorsus media tollere.

P. Ita sentio, atq; hæc adijcio, veluti conclusionis loco, quisquis se opponit potestati Dei ordinationi resistit. Qui autem resistūt ipsi sibi condemnationem auferent, meritaque poenas dabunt. Nam cum huius ordinis autor sit Deus: sciant qui rebelles sunt magistratibus, sese cum Deo ipso bellum gerere, cum fieri non possit quin maximas calamitates sibi accersant.

R. O deplorandum seculi nostri statum! in quo videmus tot ciuilia bella, seditiones populares, subditorum proditioes, Principum crudelissimas carnisficinas, & plusquam Barbaricas lanienas in subditos perpetratas.

P. Hæc omnia accidunt vtriusque fortassis partis culpa, populi nempe & gubernatoris. Nam plebs sui officij oblita, principis forte auctoritatem contemnit: Rex contra non veluti gregis pastor, sed veluti immanissimus tyrannus, sæuit, minimè considerata Regij muneris obligatione. Nam magistratus non sunt terrori bonis operibus, sed malis: idcirco non recte, sed prauè facientibus timorem incutere debent. Et propterea deus euexit eos ad tantam dignitatem, vt eorum

rum opera bonos conferuet, malos autem coerceat. Ergo si tu (cum te autem aliquor omnes alloquor) tu inquam si metuere nō vis potestatem, recte agito, & ab ea & laudē & præmium consequeris, tantum abest vt ei te velis opponere.

R. Optima sanè ratio ferendi hoc iugum alioquin importabile pondus, ferendi inquam non modo sine molestia, sed etiam maximo cum fructu: sed sero sapiunt Phryges, vt dici solet. Vtinam hæc doctrina tam esset multorum cordibus insculpta, vt ore tenus ab ipsis est decantata. Eo enim pacto fieret vt animi fidelium interna pace quiescerent, & Respublica maiori utilitate frueretur.

P. Vbicunque tu fueris, hanc importunè, & inopportunè, increpando, obsecrando, atque docendo obtrudito sententiam, magistratum nempe ministrum esse à Deo electum, 4. statutum, & gubernandi muneri præfectum: vt in eos animaduertat qui praua faciunt, boni vero studiosis solatium afferat. Quod si feceris quod malum est, metue. Non enim temerè gladium gestat. Nam Deus qui potestates euehit, eas etiam armat, gladio ultore. Itaq; Dei minister est Rex, Princeps, præfectus, siue quisquis alius inferioris conditionis, qui Magistratu fungitur, ultor ad irā ei qui quod malum est fecerit. Vt in pauca 5. conferam, necesse est subijci potestatibus, non solum propter iram, sed etiam propter con-

5. conscientiam. Est enim Christiani officij superioribus obsecundare.

R. Ergo parendum censes Magistratui, non modo pœna metu, sed multo magis, quia etiam si Magistratus in conscientiam ius non habet, tamen cum Dei minister sit, bona conscientia ei resisti non potest.

Ma 17 22 P. Sic sentio. Ob idque ad ostendendam internam animi vestri obedientiam debi-
6. tumque officium, tributa Magistratibus soluitis. Siquidem ministri Dei sunt, in hoc ipsum incumbentes ut Rerumpub. curam gerant, fontesq; puniant, & infantes laudent.
7. Reddite ergo quod cuique debetur. Cui tributum debetis, tributum pendite: cui vectigal, vectigal: cui item metum debetis, metum soluite atque obedientiam: cui honorem, honorem: sicuti debetur omnibus superioribus.

R. O si nosses Paule, quot quantæque lites sint inter nos de reddendis tributis & persolvendis vectigalibus: sanè mirareris. Sunt enim quàmplurimi, qui Christiane libertatis pretextu, nullam esse bonorum proprietatem asserunt, quiduis ad se rapiunt, rixas excitant, magistratibus molesti sunt, commotiones bonorum urget, lites & iurgia fouent. Suis rursus alij, qui ut opiniones istas confutent, adeo tenaciter, adeo auare se gerunt in omnibus, ut quo iure quæq; iniuria litibus & contentionibus rapiant aliorum

ad

ad se bona.

P. Malefaciunt vtrique. Ego autem vobis ostendam quomodo futurum sit, ut quam paucissima iudicia inter vos exerceantur, nempe si vitam ita instituatis, ut nemo quicquam merito possit à vobis flagitare, præter id vnum, quod ex charitatis lege alij alijs perpetua quadam obligatione debemus. Nemini ergo quicquam debete, nisi hoc ut alij alios diligatis. Nam mihi credite, contentiones istæ & iurgia oriuntur inter vos, quia charitas fraternaue dilectio languet & friget. Ut autem hoc obiter vobis dicam, scitote charitatem legis esse Epithomen. Nam qui diligit alterum, legem implevit. Siquidem illud, non inoechaberis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod aliud est mandatum, in hoc sermone summam comprehenditur, nempe diliges proximum tuum sicut te ipsum. Nam charitas proximum non afficit malo. Ut numero dicam, aut ego prorsus fallor, aut legis expletio charitas est.

Ex. 20. 4.

De. 5. 18

Le. 19. 18

Ma. 22 39

R. Deus bone, nescio quo malo fato sit, ut nunc postquam Christi doctrinam sumus amplexati, minus vigeat inter nos fraterna dilectio. Antea enim cum tenebris ignorantia veluti obruti essemus, versaremurque in superstitionum & falsorum cultuum caligine, ea videbatur esse inter nos concordia, ea dilectio, id virtutis studium, ut prava cupiditates non

ita regnarent uti nunc videmus.

P. Hoc mi frater nequaquam Euangelij
 predicationi tribuendū est, quod eo recep-
 to sitis peiores (si ut dicis, peiores estis) sed
 „ hoc potius diuinæ luci acceptum ferre de-
 „ betis, quod pristinā illā vestrā vitam melius
 „ nunc dignoscitis. Nā larvata charitas chari-
 „ tatis nomen non meretur : fucatum probi-
 „ tatis studiū laude & diuina comprobatione
 „ caret. Ergo nunc Euangelij luce collustrati
 „ 11, vēræ dilectioni verēque probitati incumbi-
 „ te, idque perspecta oportunitate, quod vide-
 „ licet tempestivum iam sit à somno exper-
 „ gisci. Nunc enim postquam coeternalis &
 „ coessentialis Dei filius factus homo mundo
 „ apparuit, poprius nobis est salus quam
 „ cum existimabamus omnia in tuto esse. Ma-
 „ iores etiam pietatis progressus iam fecimus
 „ quā habebamus in initio cum Euangelio
 „ 12, credidimus, discessit ignorantia nox, dies
 „ autem cœlestis luminis accessit. Depona-
 „ mus ergo tenebrarum opera, & induamus
 „ arma lucis, ut Christianis virtutibus ornati
 „ 13, honestē gradiamur uti in die incedere oportet,
 „ & ut pios decet nos geramus. Non com-
 „ messationibus & ebrietatibus nauemus
 „ operam, non desidia torpeamus, non petu-
 „ lantiæ indulgeamus, non litibus & iurgiis
 „ præbeamus locum, non emulationi, non li-
 „ uori, aut inuidiæ habenas laxemus. Sed in
 „ hoc

hoc potissimum ingenij neruos intendamus
 omnes, vt Dominum Iesum Christum in-
 duamus: taleque sit sanctimoniae studium
 in nobis, tantaque dilectio, vt qui viderint
 nos, vera Christi membra se vidisse dicant.
 Ergo carnis curam nequaquam gerite ad
 eius cupiditates explendas, sed spiritus po-
 tius paci & gaudio consulite. Hac enim ra-
 tione diuino numine afflati, non solum ve-
 stris Magistratibus obtemperabitis, verum
 etiam mutuam dilectionem inter vos foue-
 bitis.

R. *Si Euangelij professores ad hunc modum su-
 os mores compnerent, eorum exemplum quamplu-
 rimos alliceret ad amplexandam caelestem verita-
 tem. Sed vt ingenuè dicam, quod res est, licentiosa
 nostra vita absterret imperitorum animos ab Euā-
 gelij receptione. Deinde quid tibi narrem Paule
 de certaminibus, altercationibus ad conuitia usq;
 & iniurias, propter res medias, & ceremoniales?
 Quarum observatio homines, vt ego quidem ar-
 bitror, nec reddere potest meliores, nec Deo gratio-
 res. Quamprimum coaluit hac nostra Ecclesia
 Roma, insurrexerūt quidam vel ex Iudeis oriundi
 vel in Iudea versati, vel quod magis credo, ab Hie-
 rosolymitanis doctoribus instituti: ij inquam, tam
 vehementi studio urgent legis Mosaicae ceremonias,
 ciborum delectum, festorumque atque sacrorum
 dierum observationes, atque alia huius generis, vt
 suo Zelo omnia permisceant ac perturbent: Nostra-*
 ses

tes verò ex aduerso in contrariam partem velut
destinato consilio propendentes, omnes res medias
nihil faciunt, & quod deterius est, earum etiam
doctores & professores aspernantur, indignisque
sannis irident.

- .. **Caput. 14** P. Peccant utrique, studio partium nimis
addicti, & fortassis conscientia reluctante.
.. Vos autem veræ pietatis professores, si op-
.. tatis animo esse tranquillo, nulliq; præbere
.. offendiculum, hæc in rebus medijs seruate
.. 1. præcepta. Si quis inter vos est fide infirma,
.. qui nondum veræ libertatis Christianæ lucē
.. habeat, huic subuenite nulla cum animi
.. dubitatione: non ut certamina aut discep-
.. tationes cum illo ineatis, sed potius ut leni-
.. 2. ter & patienter eum erudiatis. Nam alius
.. videlicet qui perfecta fide est, credit sibi li-
.. cere omnibus vesci, modò ne natura sint
.. noxia corpori. At qui debilis est fide, is o-
.. leribus vescitur aut carne in lege Moïsis non
.. 3. vetita. Lex igitur hæc sit inter vos. Qui ve-
.. scitur omnibus, libertate nempe 'Euange-
.. lica præditus, is non vescentem omni cibo-
.. rum genere, sed se à nonnullis cōtinentem,
.. ne contemnit. Nam Christi Viuum mem-
.. brum, quamuis infirmum, contemnere,
.. nefas est. Qui autem ex aduerso vesci qui-
.. buslibet veretur (quoniam non fecit eos
.. progressus in Christianæ libertatis cogni-
.. tione, quos oportuit) is inquam vescen-
tem

tem quouis cibi genere, non statim impietatis arguat aut condemnet. Etenim Deus & illum qui edit, & hunc qui non edit, vti Christi membra (modò fide id faciant) amplexatur. Idcirco nec contemni qui non edit, nec condemnari qui edit, merito potest. Sanè si isti coram me essent, hac cum illis oratione agerè, ac primo quidem loco aggrederer illum qui tantum iuris sibi usurpat, vt alienum seruum condemnet: Quis tu obsecro es qui contemnis alienum famulum? Proprio Domino stat aut cadit, Stabilietur autem: potest enim Deus eum stabilire. Quod si vel maximè iste labatur, perdatur, damnetur, Deo, non tibi, labitur aut perditur. Quod attinet ad delectū dierum, aliusquia adhuc in ignorantia versatur, Christianæ libertatis, diem à die discernit, festum profesto anteponens. Alius cognitione illustratus, omnes dies eodem loco habet, nullo festos à profestis discrimine discernens. Inter hæc duo extrema tutò versari debet Christiana conscientia. Oportet enim vt vnusquisque in animo suo plenè certus sit hoc est vt firmus de sua libertate benè constet, quæ nā sit videlicet & cuiusmodi eius vsus. Infirmi vicissim quotidje debent proficere, longioresque progressus in Christianæ libertatis cognitione facere. Hoc enim pacto neque illi abutentur

Dei

Dei dono, neque isti in sua infirmitate sibi se-
per placebunt. Ut numero dicam, habeant
utriusque suam exploratam conscientiam &
sententiam, summa ope huc nitantur, ut
quod faciunt, id se rectè facere credant.

R. *Saluberrimum profectò consilium, nam
quam diu homines inconsulta conscientia pendent
ab aliorum dictis vel exemplo, semper animus flu-
etuat, atque dum in dubio est, paulo momento huc
& illuc, pro temporis mutatione, impellitur.*

P. Melius intelliges meam regulam, si
exemplis quibusdā illustretur. Erit autem
eadem ratio de rebus similibus. Vide obse-
6. cro. Ille qui diem curat discrimenque ali-
quod ponit inter diem & diem iuxta legis
Mosaicæ præceptum, is dubio procul hoc
facit ne Dominus offendatur, qui discrimi-
na dierum in sua lege præceperat, neque e-
nim didicit adhuc libertatem Christianam
de sublata dierum discrimine: quare lau-
dandus est potius quàm vituperandus, quod
non audeat aliquid facere nondum confir-
mata conscientia. Contrà verò qui non cu-
rat diem, & peræquè æstimat diem quem-
uis nullo assignato discrimine inter festum
& profestum, hoc etiam in gratiam Domi-
ni agit, quia scit usum Evangelicæ liberta-
tis Deo esse gratam. Eodem etiam pacto
de ciborum delectu debes iudicare. Qui e-
nim cibus vescitur, lege Mosaica vetitis,
modò

modò sit präditus Christiana libertate, Do-
 mino vescitur : nam Deo gratias agit. Qui-
 que abstinet ob fidei infirmitatem, Domino
 abstinet, & æquè atque alter alius Deo gra-
 tias agit. Vides ergo vtrumque, Deum ho-
 nore afficere, & si rem totam benè perpen-
 das, Deum solum esse istarum actionum iu-
 dicem. Consentaneum ergo est, vt depressa
 animi nostri elatione, qua alij alios aut cõ-
 temnimus, aut condemnamus, vni Deo re-
 linquamus potestatem iudiciariam absol-
 uendi atque damnandi, præsertim cùm eius
 serui omnes simus. Nullus enim nostrum si-
 bi ipsi viuit, & nullus sibi ipsi moritur. Nam
 siue viuimus, Domino viuimus, siue mori-
 mur, Domino morimur. Vt paucis perstrin-
 gam, non est quod de ciborum vel dierum,
 vel aliarum mediarum rerum vsu discepte-
 mus: sed in hoc potissimum ingenij neruos
 omnes intendamus, vt siue viuamus, siue
 moriamur, Domini simus. Nam hanc ob
 ob causam & mortuus est, & resurrexit, re-
 uixitq; Christus, vt tùm mortuis tùm viuẽ-
 tibus dominetur. Tu verò (scis quos allo-
 quar) tu inquam cur fratrem tuum infirmum,
 commiseratione potius dignum quam in-
 festatione, condemnas, pro cuius salute
 Christus mortuus est? Aut tu iactabunde de
 tua Christiana libertate, cur es tam arro-
 gans, vt fratrem tuum tam elato supercilio
 M. I. pro

2 Cor. 110

EPISTOLA PAULI AD

- pro nihilo habeas? Deberes sanè timidam
 „ illam agendi rationem non diffidentiae insi-
 „ mulare, sed candido potius animo inter-
 „ pretari, Deoque & eius Christo iudicium
 „ relinquere. Omnes enim ad Christi tribu-
 „ nal aderimus, vti testantur sacrarum scrip-
 „ turarum sacra pronunciata. Præsertim
 11. verò Esaias ad hunc modum Iehouæ nomi-
 Ef. 45. 23 ne loquitur: Sic viuam, inquit Dominus,
 Phi. 2, 10 vt mihi flectetur omne genu, omnisque lin-
 12. gua Deum celebrabit. Itaq; cum vnusquis-
 „ que nostrum causam dicturus sit apud Deum
 „ pro se ipso, non autem pro altero: quid sit vt
 „ inter vos tam multi sint curiosi de aliena sa-
 „ lute? An tantum illis otij à re sua est, aliena
 „ vt curent? Vt tandem finiam, valedicite,
 „ precor, huiusmodi contentionibus, ne-
 13. que amplius alius de alio iudicetis. Sed hinc
 „ potius adhibete iudicium, vt ne offendicu-
 „ lum ponatis fratri aut scandalum.

R. *Vt ingenuè tibi aperiam meum animum
 Paule, nonnihil commoueor nouitate huius do-
 ctrinae. Vix enim possum percipere quo pacto legis
 pedagogia abrogata sit Christi beneficio ijs qui li-
 bertatem Euangelicam norunt: interea loci dicis
 oportere nos in huius libertatis usum considerare
 quid expediat, vt fratri infirmo consulatur, asse-
 risque hoc pacto minimè amitti Christianam li-
 bertatem.*

14. P. Meam mentem hac de re tibi paucis ex-
 plana-

planabo. Ego quidem scio & fidei luce per
 suasus sum per Christum Iesum, nihil esse sua
 pte natura prophanum, ut possit animum
 tibi coinquinare. Liberum igitur tibi est ve
 sci quouis, modo tuæ naturæ id conveniat.
 Nam Christi præsentia ablata sunt legis um
 bre, omneque ciborum genus mundum pu
 rumque est mundis atque puris, id est, verè
 credentibus, adeo ut nulla res per se propa
 na sit, aut impura. Sed animadverte quod
 dico. prophanum enim aliquid est soli pro
 phanum existimanti. Verbi gratia: Putat
 quis se vescendo peccare, is aut abstinere
 debet, aut supersticiosam illam religionem
 abijcere. Quod si ea minimè deposita, ves
 catur, peccat sine dubio. Deinde si propter
 esum tuum liberum, nulla habita differen
 tia ciborum, frater tuus aut offenditur aut
 sinistrè de te cogitat, aut si apertè tecum
 non exprobat, saltem interno tangitur do
 lore: iam istud sanè tuum factum Christia
 næ charitati minimè est consentaneum, quod
 eo præsentè es in lege prohibitis vesceris.
 Ut paucis cōcludam, est quidem omne cibo
 rum genus per se mundum, & tu id nosti:
 Itaque liberum tibi est quibuslibet vesci.
 Sed ista tua libertas debet charitati obsequi;
 debesque abstinere, si videas vescente te, in
 firmos offensum iri. Quanquam enim tu li
 ber es, non tamen vesci cogeris: At alios

EPISTOLA PAULI AD

„ non offendere, semper cogeris, itaque hic peccas, si vesceris.

„ R. Crudelis profectò animi est, pluris facere es-
 „ cam, quàm fratris salutem,

„ P. Ne ergo esu tuo, quæ res vilis est par-
 „ uique momenti, eum perde, pro quo mor-
 16: tuus Christus est. Bona quidem est Euange-
 „ lij libertas, sed tam præstanti bono vos ab-
 „ uti nō debetis ad aliorum offensionem. Ne
 ergo committite ut vestra culpa malè audi-
 at bonum hoc libertatis Evangelicæ, quia
 17: „ vos abutimini. Nam Regnum Dei non est
 „ cibus & potio, neq; in edendo aut biben-
 „ do consistit. Sed ibi potius regnat Deus, vbi
 „ est innocentia, vbi pax, vbi gaudium in spi-
 „ ritu sancto. atque hinc emanat pietas, hinc
 „ probitas, hinc denique spes æternæ beatita-
 18: „ tis potiundæ: ac mihi crede qui in his Chri-
 „ sto seruit, is & Deo acceptus est, & ab ho-
 „ minibus probatur.

*De cypho Reg-
ni diuini.*

„ R. Satisfecisti planè mea dubitationi, facileq; ti-
 „ bi assentior in hac diuini regni descriptione. In eo
 „ enim situm esse arbitror, si spiritus sanctus animos
 „ nobis ita aperuerit illustraueritq; ut fidei Luce
 „ Dei bonitatem penitus sentiamus, eademq; fide,
 „ veluti manu, clementissimi numinis misericor-
 „ diam in suo Christo amplexemur, ut hoc pacto iu-
 „ sti & salui simus, tranquillaque conscientia in Dei
 „ conspectu cum timore & tremore versemur.

P. Rem

P. Rem tenes. Igitur omni adhibita dili- 19.
gentia sequamur nos Euangelij professores
ea quæ pacis quæque mutuæ instructionis
sunt, neue esus causa, vel vt rectius dicam
tuæ libertatis abusu, destruas opus Dei. 20.
Omnia quidem, vt nuper dicebā, fulgente
Euangelij claritate & ablata Mosaicæ legis
pædagogia pura sunt, per Christum munda,
intaminata, & sincera: Sed in eo malum
est, si quis cum alterius offensione vescitur.
Vt numero dicam, peccat hîc Euangelicæ
libertatis assertor vel propugnator, nō quia
vescitur quibusuis, sed quia repugnante
charitate vescitur.

R. *Vtinam omnes Euangelici intelligerent v-
sum istius libertatis. hoc enim pacto fieret, vt nos
omnes totam nostram vitam ad mutuam potius æ-
dificationem referremus, quàm ad ostentandam
libertatem nostram magno cum aliorum offendi-
culo.*

P. Vide quanti ego faciam mutuam hanc
piorum ædificationē. Meministi quæ dixe-
rim de rerum creatarū natura pura & mun-
da omnibus puris & mundis: vnde colli-
gere potes mihi licere quouis vti potu aut
esu. Interea tamē consultissimum esse exi- 21.
stimo non vesci carnibus, neque bibere vi-
num, neque quicquam in quo frater meus
impingit, aut offenditur, aut infirmus est.

R. *Perdifficile est, hoc doctrinæ genus ab viris
M.3. que*

EPISTOLA PAULI AD

que retineri, ab ijs nempe, qui Euangelij libertatem agnoscunt, & ab alijs qui tanta fidei firmitate præditi non sunt.

P. Imò facile mea quidem sententia, utri-
que utentur hac doctrina, modò vnusquis-
que caueat præcipitia. Audi prius cautio-
nem valdè necessariam ei qui in Euangelij
cognitione longiores fecit progressus, atq;
idcirco Christianam suam libertatē osten-
22. tare vult. Hunc sic ego alloquor: Tu fidem
habes, apud temetipsum habe coram Deo,
tu inquam qui firmus es, & certam noti-
tiam Euangelicæ libertatis es adeptus, the-
saurum hunc seruato penes te, quo videli-
cet tempestiuè, prudenter, & vtiliter utaris.
Ac mihi crede, illum esse beatum qui non
damnat seipsum, in eo quod probat. Noui
enim quàm plurimos ore quidem tenus ia-
ctantes Christianam & Euangelicam liber-
tatem: non quia reuerà à Deo edocti hoc
intus & in conscientia sentiant, sed quia ex
aliorum oratione aut scriptis id didicerunt.
Ille autem foelix est, qui ex conscientia sen-
su, ex diuini numinis afflatu improbanda
probandaque callet.

R. Benè multos ego noui huius scholæ discipulos:
qui cùm primum aliquid legunt in aliorum libris,
aut ex eorum dictis & concionibus colligunt, sta-
tim veluti numeris omnibus absolutam fidem as-
secuti, ea dicunt quæ non intelligunt, ea aggrega-
untur.

untur quæ non agnoscunt, ea denique faciunt quæ propria conscientia nequaquam approbat. Sed his relictis quæ remonijis, quam, doces cautionem ijs qui in fide adhuc sunt infirmi?

P. Breuissimam sanè & utilissimam, ut ego arbitror. Qui discrimen facit ciborum, animoque adhuc ambigit, si ederit, condemnatus est. ratio est, quia non edit ex fide: quicquid verò ex fide non est, peccatum est. Non igitur temerè solo aliorum exemplo incitati, titubante interim conscientia, quicquam debemus agere, quoniam sine peccato fieri non potest, quod fit reluctante conscientia. Si ergo vides alios Evangelica uti libertate, fidem tuam consule antequam eos imiteris: ut nihil prorsus aggrediaris, quod comprobante conscientia & spiritus testimonio, Deo esse longè gratissimum non agnoueris.

R. Nunc planè video quantum sit periculi in ostentanda Evangelica libertate, non iactò prius fidei diuinique metus fundamento, unde profiscitur fraternæ charitatis studium. Sed ut dicam quod res est Paule, populares tui nimium retardant Evangelij cursum in nostra Ecclesia, mordicus adhuc retinentes legales obseruationes, nos autè imbecillos istos minimè tolerandos arbitramur. Hinc inter nos iurgia, hinc certamina, & contentiones.

P. Atqui ego contrarium sentio. Debemus enim nos qui sumus robustiores, fir-

.. miioresque, ac fortiori fide præditi, debemus
 .. inquam, imbecillitates infirmorū portare,
 .. ac charitates (vt ita dicam) humeris susten-
 2. tare, non autem nobis ipsis placere : Sed
 .. nostrū quisque alteri placere, indulgere
 .. in bonum, atque ad eius ædificationem &
 .. instructionem studere charitatis officio te-
 .. netur. Quod ex Christi exemplo vel maxi-
 .. mè colligi potest, qui nihil non pertulit, vt
 .. non infirmos modò, sed etiam crudelissi-
 .. mos hostes patientia victos ad patrem ad-
 3. duceret. Itaq; hic Dei & hominum media-
 .. tor, non indulsit sibi ipsi, non sibi tantum
 .. placere studuit : sed (quemadmodum à
 Psal. 69. .. Propheta Regio literis mandatum fuerat :
 .. Conuicia eorum qui conuiciantur tibi, in-
 .. ciderunt in me) omnes contumelias, de-
 .. decora, cruciatus denique & infamias in
 .. seipso suscepit.

R. *Itane arbitraris sententiam illam Davidis,*
vaticinium esse de Messya, nosque eius exemplo ad
patientiam per Prophetam admoneri ?

4. P. Sic arbitror. Nam quæcunque in maio-
 .. rum nostrorum libris scripta sunt, ad no-
 .. stram doctrinam scripta sunt, vt per pati-
 .. entiam & consolationem scripturarum spẽ
 .. habeamus. Credendum est enim cum sint
 .. sacri spiritus verba, non esse inutilia aut va-
 .. na, sed ad instructionem nostram facere.

R. Mi-

R. *Mirum est nos semper versari in sacrorum librorum lectione, & tam parum proficere in his virtutibus. Nam quotusquisque est hodie qui non rit virtutem à Deo dari fortibus, non ut debiles condemnent, sed ut eis auxilium ferant? Quis etiam est qui ex librorum sacrorum lectione solati- um spiritus accipit tam copiosum, ut in rebus ad- uersis non succumbat?*

Inter.

Rel.

5.

2 Co 1 10.

6.

7.

P. Virtutes hæ, mi frater, à literis non pen- dent, sed à spiritu diuini verbi in literis la- tente, quem nisi habeatis, in literæ cortice semper hærebitis. Ego autem præcor ut de- us, qui patientiæ & consolationis autor est suo spiritu vos doceat, vobisque donet, ut eodem animo inter vos mutuò affecti sitis secundum Christum Iesum, utque eius pos- tulat doctrina & exemplum: atque hoc pa- cto concorditer vno ore glorificetis Deum ac patrem Domini nostri Iesu Christi. Cu- ius animi lenitatē imitantes, precor vos ut alij alios assumatis, fratribus infirmioribus subueniatis, sicut & Christus nobis subue- nit, nosque assumpsit, in eum tantum finem ut patrem suum nostrumque Deum glorio- sum redderet. Habetis, scio inter vos bene multos ex meis popularibus adhuc imbecillos & in fide infirmos: Sed Christi exem- plo oportet ut eorum curam geratis, habita ob oculos cœlestis Magistri imitatione, qui Iudæos, quantumuis indignos, tamen prop-

ter+

ter promissiones cum patribus eorum sanctas, eo honore dignatus est, ut etiam ministri officio sit apud eos incredibili cum patientia defunctus. Quod si Dei filius tanti fecit istos homines: pietati consentaneum est, ut vos non solum eos non reiiciatis, aut aspernemini, verum etiam spiritu charitatis accensi eos suscipiatis, doceatis, atque prudenter magis ac magis ad Evangelicæ libertatis cognitionem promoueat. Sic enim ego
 8. docere soleo, Iesum Christum ministrum fuisse inter circumcisos, ut patris fidem in eo conservaret, quod ille maioribus promiserat. Itaque pro Dei veritate & promissionum confirmatione, nihil non præstitit Christus apud Israelitas.

R. *Vera quidem hæc sunt, sed eorum ingratitudo ad tantam diuini numinis beneficentiam, in causa est, ut illis reiectis, nos simus Dei populus.*

P. Eorum sanè peccata reiectionis causa sunt, sed vestri receptio ab incomprehensibili quadam clementissimi numinis bonitate pendet. atque idcirco vos Romani non debetis animo insolescere, sed pro misericordia potius vobis collata, Deum glorificare, quemadmodum in sacris oraculis edocti estis. Videtis enim quid Propheta Regius dixerit: Propterea, inquit, confitebor tibi inter gentes, & nomini tuo psallam. Et rursum dicit: Gaudete gentes cum populo eius
 Et

Psa. 118. 50

1 Re 21. 50

De 32. 43

Psa. 117. 1

10.

Et rursum: Laudate Dominum omnes gentes, & collaudate eum omnes populi. Propheta etiam Esaias æternum Dei decretum de gentium vocatione cōfirmans, sic ait: Erit radix Iessæ, & qui exurget ad imperandum Gentibus, in ipsum gentes sperabunt. Hinc colligere potestis vos esse vocatos ad cœlestis Regni participationem, non propter Iudeorum peccata, multo etiam minus ob vestra merita, sed quia Dei bonitas ita voluit. Oportet ergo ut quemadmodum ille suam misericordiam ostendit erga nos, sic etiam ut nos vicissim misericordes simus erga alios.

R. *Utinam hæc doctrina altas radices agat inter nos omnes.*

P. Ego etiam precor, ut Deus spei autor, & in quo vno spes omnium sita esse debet, omni vos gaudio spirituali, tranquillitateque & animi & conscientie pace repleat, atq; hoc in vera fide: ut credendo spe abundetis per virtutem spiritus sancti. Nam mero dei beneficio spiritus vi, atque fidei opera, ad hæc Christianæ pietatis ornamenta peruenire homines possunt.

R. *Ut iam tandem finem imponamus huic nostro colloquio Paule, non possum satis mirari tuam hanc liberrimam agendi rationem erga nos. Nequaquam enim te latet quanta sit dignitas atq; excellentia huius quæ urbis, caput est orbis. Ausus es au-*

tem

EPISTOLA PAULI AD

tem scribere ad nos Epistolam hanc quasi sacram rerum ignaros, vel quasi inter nos nulli essent doctores atque pastores, quorum opera oratione & scriptis diuina voluntas nobis patefiat.

- I 4 P. Equidem, mi frater, hoc ipsum quod dicis de vobis persuasum habui. vos inquam bonitatis studio plenos esse, omnique scientia rerum diuinarum refertos, adeo ut possitis vos inter vos alij alios comonefacere, & in Christi disciplina instituere atque componere. Igitur ad vos scribens, nolui mihi usurpare doctoris aut censoris dignitatem: 15. Sed ut vobis memoriam refricarem, scripsi ex parte audacius, iure mihi à deo concesso 16. ut Iesu Christi minister essem ad gentiles in administrando, & pro re augustissima prædicando Dei Euangelio. Ut libatio qua Deo
 „ Gentiles offero fide purificatos, accepta deo
 „ sit, cum iam sit sacro afflatu sacrata. Ergo
 „ non vestri docendi, multo etiam minus arguendi causa, sed submonefaciendi potius, literas has scripsi.

R. *Atqui non pauci sunt qui audax facinus hoc appellent, elatique animi morbo tribuant. Tui præsertim populares sinistros de te spargunt rumores, ut apud imperitos tuo ministerio inuidiã conflent. Aegre enim ferunt, quod Iudeis veluti spretis, ad gentes te conferas, inter quas nō multum adhuc promoueris. Quid autem impedimento sit tua predicationi, me prorsus latet.*

P. Isto-

P. Istorum hominum rumores ego nequaquam moror, de meo autem munere quosum Dei beneficio ornatus, ut eius quasi instrumentum sim in gentibus Euangelio instruendis, Deoque offerendis, habeo sane quod glorier, non superbè apud homines, sed submisit apud deum, in Christo Iesu, cui omnia bona accepta fero. Quod ad fructum meae praedicationis attinet, equidem non sustinuerim quicquam loqui quod non effecerit christus per me in adducendis ad obedientiam Gentibus, adducendis inquam tum verbis tum factis: factis quidem virtute signorum ac prodigiorum, verbis etiam & oratione, in qua Dei spiritus suam virtutem & energiam exerit: Adeo ut ab Hierosolymis & circumiacentibus regionibus, usque ad Illyricum impleverim praedicandi Evangelij Christi munus.

R. *Quid alij Apostoli qui viderunt Christum, an non ipsi quoque in illis regionibus praedicarunt?*

P. Quid alij fecerint, meum non est iudicare. Hoc possum bona conscientia asserere me animo contendisse, & ut ita dicam, ambuisse, ut mea Evangelij praedicatio fieret non ubi iam cognitus Christus & nominatus esset, sed ubi eius ne mentio quidem vlla facta fuisset.

R. *Quas ob causas?*

P. Habui quidem huius mei consilij bene multas

- multas, quas recensere opus non est. Id inter alia obseruaui, ne super alterius fundamento superstruerem, habebamque semper ob oculos vaticinium illud Esaie, quo Euangelij enuntiatio inter gentes manifestissimis verbis describitur. Quibus, inquit
- Es.* 52. 26. non est enunciatum de eo (loquitur autem de diuini numinis manifestatione, qui Christus est) videbunt: Quique nunquam de eo
21. antea inaudiuerunt, intelligent. Atque hæc
- Sa.* 1. 13. in huius Epistolæ exordio dicebam esse impedimenta, quibus veluti detentus venire
- 1 Th* 1. 17. ad vos non poteram, quamuis sæpè hanc
- Sup.* 1. 11. profectionem in votis habuerim. Nunc verò cum non amplius habuissem locum in illis regionibus, tenerer autem desiderio veniendi ad vos (& certe multis ab hinc annis,) iter meum sic instituerim, vt in profectione Hispanica inuiserem vos. Sperabam enim fore, vt istac præteriens viderem vos, & à vobis deducerer illuc. Ea tamen conditione, prius vobiscum dies aliquot versatus meam vestri audivitatem non nihil expleuissem.
24. vestra cūstetudine quodammodo meo desiderio satisfecissem. Tunc enim cum epistolā hanc scripsi proficiscebam Hierosolymam, vt ministrare sanctis, qui Euangelio Christi nomen dederant. Visum enim fuerat Ecclesiæ
26. Macedoniae atq; Achaiae nonnullū ex suis rebus munus conficere, ad pauperes sanctorū
- Hierosolymæ

Hierosolymę degentium subleuandos: sic e-
 nim illis Ecclesijs visum est, & quidem eis
 debent. Nam quamuis voluntarię sunt ele-
 esimonę, eas tamen ex charitatis lege debe-
 mus. Consentaneum enim pietati est vt si
 spiritualia Israclitarum bona Gentes par-
 ticiparunt, debeant etiam ipsę gentes mor-
 talia & peritura bona cum illis communi-
 care. Sed vt rediam ad institutum, hoc cum
 perfecissem, atque sanctis Hierosolimitanis
 Eleemosinam illam consignassem, abire ist-
 hac in Hispaniam decreueram. Conceperā
 etiam magnam spem de diuini numinis er-
 ga me liberalitate, atque certo certius noue-
 ram me cum venirem ad vos, vacuum non
 esse venturum, sed cum plena potius bene-
 dictione, vbertate, ornamentis, donis deni-
 que & fructibus Euangelij. Tanta enim mi-
 hi polliceor de dei amore erga meū ministe-
 rium vestramque Ecclesiam. Idcirco preca-
 bar vos per dominum nostrum Iesum Chri-
 stum, & per charitatem spiritus, vt mecum
 certaretis, mihiq; auxiliaremini vestris apud
 Deum precibus, primum vt liberaret ab ijs
 qui in Iudea (proh dolor,) rebelles sunt
 & contumaces, deinde vt ministerium illud
 meum ac benignitatis donum, quod eis tan-
 quam eorum minister ac Diaconus affe-
 rebam Hierosolimam, gratum esset sanctis,
 vt absoluto hoc officio postea cum gaudio
 veni-

2 Cor 9 11

27. eleemosina

28.

29.

30.

31.

32.

EPISTOLA PAULI AD

venirem ad vos per voluntatem Dei, unaque vobiscum refocillarer. Sed vides mi frater, quā diuersum exitū dederit Deus meo consilio atque deliberationi.

R. Nouum hoc nō est Paule. Sic enim solet Deus
 „ non rarò agere cum suis seruis, vultque interea loci
 „ ut toti pendeamus ab eius nutu & prouidentia, atque
 „ certo nobis statuamus eum rerum exitum ei
 „ esse gratiorem nobisq; utiliorem, non qui nobis ar-
 ridet, sed qui eius prouidentia placet. Si tum tem-
 poris venisses Romam, hinc postea abiturus in
 Hispaniā, fortassis aliquid tribuisses tue diligētia.
 Caro etiā, ut est gloria cupida, suos optasset trium-
 phos quod in tā celebri loco auderes enūciare chri-
 sti Euangēlium. Nos denique non exuti pristinis
 affectibus, Euangelij progressum inter nos tribui-
 issemus prorsus tuo aduentui & tuis concionibus.
 Nunc autem venisti tu, quidem ad nos, sed non eo
 tempore quo optabas, neque ea qua volebas liberta-
 te. Nam, uti vides, nunc carcer, custodes, com-
 „ pedes, boia, catena sunt triumphi tui Apostolatus,
 „ ut Christi crux suam gloriam retineat in hac tua
 „ inter nos predicatione. Nequaquam me latet fore
 „ quāplurimos ex nostris cinibus qui lubenti ani-
 „ mo audirent tuas conciones, si in publico tibi lice-
 „ ret Euangelium predicare: nunc autem vinculis
 „ tuis offensi, ne te quidem adire dignantur. Sed
 „ quid? Valeat carnis prudentia cum sua ambitio-
 „ ne, regnetque Christus vel cum sua cruce. Quae
 „ Iudeis quidem scandalum est, Gentibus autem

stulti-

stultitia, nobis verò credentibus Christus crucifixus Dei potentia est ac sapientia.

P. Exhilaras me sanè tua ista oratione, sensu pietatis plena, Deūq; precor, bonorum omnium autorem & largitorem, vt pro isto tuo erga me officio, vel pietate potius, tibi omnibusque Christi Euangelium amplexantibus det gratiam, pacem, atque prosperitatis genus omne. 334

R. *Amen.*

P. Postrema huius meæ Epistolæ pars commendationes continet & salutationes. Primo quidem loco commēdabam vobis Phœben sororem nostrā, Ecclesiæ Chenchreen-sis ministrā. Vt eam susciperetur in Domino, atq; ita vt sanctos decet, ei faueretur in quocunque negotio vestra indigeret opera. Nam & ipsa multis adfuit, tum etiā mihi ipsi. Caput. 16

R. *Fœminam vidi sanè honestissimam, tuæque commendatione dignam: nec immeritò ei tribuisti tam egregia Epitheta. Vocas enim eam sororem, id est, vt ego arbitror, eiusdem religionis consortem. Sed quare ministrā appellas, non intelligo.*

P. Fortassis vos non stabiliuistis adhuc in vestra Ecclesia huiuscemodi ministerium. Ego autem vbicunque Euangelium annuncio & Ecclesiæ ἑκκλησίαν seu ordinem constituo, ibidem inspecio an sit aliqua mulier vidua,

N. I.

liberis

EPISTOLA PAULI AD

liberis orba, à rerum domesticarum cura libera, & talis, vt cum anus sit & honestè sanctèque vixerit, nulla in eam suspicio cadere posse videatur: Hanc inquam si inuenio (quando hæc rara auis est) in publicum ecclesiæ illius famulatum admitto, sanctorum necessitati ministraturam. Talis erat hæc fœmina, quã hisce elogijs ornavi. Adhortabar autem vos ad humanitatem exercendam erga illam, sumpta ratione à vestro officio. Debetis enim vos ex Deorum cultoribus facti Euangelij professores amanter complecti omnes, & potissimum eos, qui de Ecclesia sunt benè meriti.

R. Prestitimus nos in illius gratiam quidquid à nobis petijt, quod nostra facultate perfici potuit.

P. Atqui non solum ad hunc scopum collimauit huius fœminæ ad vos commendatio vt ei essetis adiumento: sed etiam volui vt matronæ vestræ Romanæ, quæ iam Christo nomē dederunt, illius exemplo discerent, cum pietatem & honestatem, tum etiam sedulum studium inseruiendi toti Ecclesiæ, & benè merendi de pauperibus, afflictis, ac decumbentibus, qui fœminarum indigent ministerio.

R. Non prorsus fuit inane aut irritum hoc tuum consilium, Paule. Nam illa honestissima fœmina suo exemplo & colloquijs abduxit multas ex nostratijs

stratibus à mundano luxu, voluptatibus, & delicijs huius urbis, quæ (mea quidem sententia) omnium, quæcunque in toto orbe sunt voluptatibus delectatissima est.

P. Salutabam etiam Priscam & eius maritum Aquilam, meos olim in Christo Iesu adiutores: qui pro mea vita ceruices suas obiecerunt, idq; tanta cum charitate, vt meam quàm suam vitam maiorem & ad Dei honorem & ad aliorum salutem momenti esse duxerint. Ideoque vitam sua sponte morti opposuerunt, vt meam seruarent, neque capitis periculum suscipere meæ vitæ tuendæ causa renuerunt.

3.

majoris.

R. Multa hic audiui de istorum coniugum pietate & vitæ sanctimonia. Tuus etiam Lucas in sua historia scripsit de illorum studio in promouendo Euangelio, et erga sanctos charitate, & quo pacto ab ipsis fueris exceptus domo, quando Corinthum venisti. Debemus sanè istis multū, omnesque Gentilium ecclesiæ, quæ Euangelium profitentur. Nam cum tu nobis Apostolus à Deo peculiariter sis designatus, qui tuā seruauit vitam, nobis etiam magnum contulit beneficium tua predicatione veram animi vitam & salutem consequentibus. Salutabas etiam Epenetum præstantissimum profecto virum, & in tuenda veritate constantissimum. Sed nescio quare illum voces, primitias Achaie.

Act. 8.

P. Non est mirum. Nam vos Romani non estis admodum assueti Hebreorum Idiotis-

N. 2,

mis.

EPISTOLA PAULI AD

mis. Cum autem istum ego vocavi Achaia primitias, allusi ad sacrificia, quæ in lege Mosaica fiunt ex primis fructibus: quibus ego comparo eos qui priores conuertuntur ad Christum. Iste autem Epenæus, vir ut nosti integerrimus primus omnium in Achaia Christum amplexus est, seque Deo sacrificari & dicari permisit, tanquam hostia Deo gratissima. Hæc sunt nostra sacrificia, mi frater & aliorum sacerdotum novi testamenti. Huius generis hostijs litandis vellem omnes Christianos, tum maximè Dei ministros, in-

6. cumbere. Rogabam etiam, ut meo nomine salutaretis Mariam, quæ multum laborauit
7. erga nos. Salutaretis etiam Andronicum & Iuniam cognatos meos, & concaptiuos meos. qui sunt insignes inter Apostolos, qui etiam ante me fuerant in Christo

R. *Itane istos Apostolorum albò inscribis? At qui multi sunt in nostra Ecclesia, qui arbitrentur munus hoc Apostolicum tantummodo ad vos pertinere foreque temporarium.*

*Quinam sint Apo-
stoli.*

P. Apostolos ego generali nomine voco, omnes à Deo missos ad prædicandum filij sui Euangelium. Optoq; ut quamdiu Christiana fuerit ecclesia, quamplurimi sint veri Apostoli, id est à Deo missi qui eam doceant.

- 8 R. *Salutabas etiam Ampliam tibi dilectum in domino.*

*mino. Item urbanum, quem vocas tuum adiuto- 9.
rem in Christo, & Stachyn tibi dilectum. Item 10.
Apellen, quem dicis probatum in Christo.*

*P. Est sanè. Nam multis experimentis ex-
ploratam habeo eius pietatem. Rogabam
etiam vt meo nomine salutaretis eos qui
sunt ex Aristobuli familiaribus. Item Hero- 11
dionem cognatū meum, etiam eos qui sunt
ex Narcissi familiaribus, & necessarios eius
in Domino coniunctos. Neque tradidi ob- 12.
liuioni Tryphēnam & Tryphosam, quos au-
diebam Domini causæ incumbere. Etiam
salutabam Perfidā dilectam, quam multū
in Domino laborare intellexeram. Recor-
datus etiam sum Ruphi viri selecti in Do- 13.
mino matrisque eius, quæ tot me beneficijs
affecit, vt pro mea ducā. Credo etiam salu- 14.
tastis meo nomine Asyncritum, Phlegontē,
Hermam, Patroban, Mercuriū, & qui cum
eis sunt fratres. Item Philologum, & Iuliam 15
Nereum, & sororem eius. Item Olympiam
& qui cum eis sunt sanctos omnes.*

*R. Salutationes istæ tuæ nobis omnibus fuerūt lon-
gè gratissimæ: nam uti nosti, Romani ciues gaudent
vel maximè hoc salutandi officio. Itaq, multorum
animos hac ratione tibi conciliasti.*

*P. Venit quidem mihi in mentem tum tē-
poris iste mos apud vos receptus. Sed alia
fuit causa, ob quam nominatim salutauerim*

N. 3. istos

- istos homines, nēpe, vt eos vobis proponere-
rem veluti exēplaria quādam veræ probita-
tis & sanctimoniz. Nam si tu verū fateri vis,
sunt isti omnes digni non solum honore &
pretio, verumetiam tales, vt eos possitis vo-
bis in pietatis negotio proponere imitan-
dos. **16.** Rogabā etiā vos vt osculo sancto casto
& verē Euangelico & Christiano vos alij a-
lios salutaretis, quo etiam pacis osculo Ec-
clesiæ Græcorum vos salutabant.

salutaretis

R. Apud vos Iudaos sanctiori animo menteque puriori dantur & recipiuntur oscula pacis : apud nos verò multum est impuritatis & lasciuia, præsertim inter prophanos.

- P.** Hoc me minimè latebat, ideoque adie-
ci sanctitatis Epithetò, vt vestra oscula lon-
gè absint à prophanissimis illis & sceleratis-
simis osculis, quibus impudici solent suam
ostendere impuritatem. Sed his comendati-
onibus relictis, ea te & alios vellem perpen-
dere quæ hîc admonebam, suntque maximi
momenti. Precabar enim vos, vti meos fra-
tres & charissimos in Christo vt specularē-
17. mini dissidiorum & scandalorum autores
præter doctrinam quam vos didicistis, vtque
ab eis caueretis & declinaretis.

*R. Necessaria profectò admonitio, & quæ debe-
ret nos reddere vigilatiores, ne pura Euangelij do-
ctrina, contaminetur humanis inuentis, ne dicam
vitiis. Sed cum ista legeremus, magnoperè*

sumus mirati, quæ fieret ut cum tam longum catalogum texuisses eorum quos nobis commendas & tuis salutationibus ornas, nullum tamen hic nominatim nobis ostenderis, quem fugere debeamus.

P. Non decet Christi Apostolos & Evangelij annunciatore leues ob causas quolibet nominatim denigrare, aut suis scriptis toti Ecclesiæ suspectos reddere. Contigit enim non raro, ut plus detrimenti afferant publicæ istæ infamiæ notæ, quàm emolumentum, non tantum ijs, quos monitos volumus, sed etiam illis à quibus cauendum esse consulimus.

R. Experimento proprio didicit nostra Ecclesia, ista quæ ais esse verissima. Nam initio cum Evangelium annūciaretur inter nos domatim et priuatim, multi alioquin minimè mali, noluerūt interesse nostris priuatis cœtibus. Quidam autem ex nostris bono quidem zelo, sed imprudenti ut existimo, eos taxando, & nominatim praestringendo reddiderunt quamplurimos, & nobis aduersarios, & Evangelio hostes infensissimos. Qui si māsuetudine apostolica (qua tu hic uteris erga istos) fuissent tractati, dubio procul spes erat magna eos cicurandi atque ad nostrum cœtum adducendi.

P. Ergo istorum edocti exemplo, fugite hanc præposteram agendi rationem, Christumque potius imitamini, qui dans Cæsari quæ erant Cæsaris, magistratibusque relinquens vitiorum correctionē, ipse neminem

nominatim læsit, contra nullum famulos li-
 bellos scripsit, nemini infamiae notam inus-
 sit, sed māsuetissimo modestissimoq; animo
 se gessit erga omnes, vel destinato consilio
 illi aduersantes. Satis vobis erit si adhibita
 omni diligentia, veluti in specula excubias
 agentes, prospiciatis eos qui dissidia exitant
 in vestro cœtu, & offendicula ponunt infir-
 mis sua vita, aut malis prauisque persuasio-
 nibus doctrinae quam didicistis contrarijs.
 Et cū noueritis hos esse tales, quorum col-
 loquia & exempla vobis possint esse nocu-
 mēto, declinate ab eis, Deū interea pro ipsis
 orantes vt illis det spiritum resipiscētiaē me-
 lioremque & sanctiorem mentem. Nollem
 autem disseminari inter vos similitates, dis-
 cordias, dissidia, aut certamina, multo etiam
 minus spargi scripta conuitijs, diſſerijs, &
 scommatibus referta aduersos eos qui vobis
 minimē adherent, fortassis non malo animo
 sed quia adhuc mordicus retinent veteris
 quam ab ineunte ætate imbibebunt religio-
 nis vestigia.

R. O Paule, vlcus nostra Ecclesie veluti digito
 tetigisti. Sed ne erremus hac in re, quibus notis ob-
 secro poterimus dignoscere eos, quos declinandos at-
 que cauendos consulis? Loquor praesertim de do-
 ctoribus, quorum iam magnus est numerus apud
 nos, & alij contra alios certamina mouent tam a-
 critè, vt misera plebs quò se vertat nesciat, multo
 etiam

etiam minus cui fidem praebeat : tam sunt contraria inter eos sententia.

P. Multas notas posuit Christus ad discernendos pseudodoctores & pseudoprophetas, quas credo didicistis, Sed hic ego vobis aliquot assigno, quæ mea sententia satis cautos & prudentes vos possunt reddere. Sit hæc prima nota, quæ duas habet partes. Quando videritis doctores & Euangelij præcones Domino nostro Iesu Christo non seruire, sed potius suo ventri, hos veluti lupos truculentissimos vitate.

18. *Nota discernendi veros a pseudodoctoribus.*

R. Quid vocas seruire Christo?

P. Multa complector hac loquutione, quæ nunc superuacaneum est singulatim enucleare. Sed considerata nostri colloquij circumstantia, seruire Christo in Euangelij predicatione est, Iesum nostrum agnoscere Dominum, illique soli seruos & discipulos, non autem nobis ipsis, acquirere. Vt planius dicam : quando tu videris doctorem aliquem erigentem propriam sibi scholam, discipulos sibi acquirentem, de Catholica & vniuersali Ecclesia nihil cogitantem, sed in hoc potius incubentem vt multos habeat amicos, sectatores, laudatores, suarumque concionum & scriptorum admiratores, hunc fugito. Nam mihi crede, Domino nostro Iesu Christo iste non seruit sed sibi: non querit gloriam redemptoris, sed propriæ suæ studet, suæque ventri

ventri omnibus modis consultū cupit. Ventris autem nomine non solum intelligas conuiuia aut ferculorum lautitias, sed intellige etiam diuitias, inanem gloriam, famam inter alios mortales, quam quo iure quaque iniuria semper isti aucupari solent. Et modo inter alios possint excellere atque eminare, nihil faciunt Christianæ charitatis vincula, quam alias miris encomijs euehant.

nihil

R. *Hoc ne vocas ventri seruire? nil minus mihi veniebat in mentem. Nunc plane video non paucos esse iam inter nos huius farinae doctores. Sed ais istos dignosci posse ex blandiloquentia & assentatione, quid obsecro vocas blandiloquentiam?*

P. Vtor hinc duabus vocibus, quæ hypocritarum & simulatorū naturam graphicè depingunt: Sunt enim isti præditi *χρησολογία*. Vocant græci autē *χρησάλογος* eum qui verbis multum pollicetur, re autem nihil præstat, tum illum, quem si audias, dicas de te & commodis tuis magis quam de seipso sollicitum, cum interea sibi solum consultum cupiat. His virtutibus ornatī sunt *γλωσσογάστρες* isti, ut tecū Grecè loquar, cane peius & angue fugiendi. Vtor etiam altera voce *ἐυλογία*, quæ benedictionem sonat, qua isti simulatores vti solent ad predicandas sibi fauentium laudes: ut non Evangelij doctores, sed assentatores Hērourum & Magnatum potius dici debeant. Hac ratione so-

ne solent isti decipere homines, cæteroqui non malos, atque in suas classes adducere, vel ut rectius dicam, casses, irretire.

R. Adeo ne arbitraris nos esse stupidos, ut istorum circulatorum ingenia & mores minime cer-
namus?

P. Scio quidem vos esse prudentes, sed illa vestra audiendi propensio atque obediendi (simplicitatem enim vocare nolo) illa inquam facilitas recipiendi quidquid vobis proponitur, omnibus notissima est. Quam 19.
quidem virtutem ego quidem magnifacio modò adsit iudicium: Et gaudeo vos huius-
cemodi obedientia esse præditos: Sed cupio mirum in modum, ut sitis sapientes & prudentes in rebus bonis, simplices verò & innocentes in malis. Et quamvis ex mei muneris officio utar hisce commonefactionibus erga vos, non dubito tamen quin ipse Deus pacis princeps contriturus sit satanam sub pedes vestros, idq; cito ut spero. Habet Gen. 3.
enim ille clementissimus pater suorum filiorum curam, neque sinet eos serpentinis consilijs abduci à pietatis tramite. Ideoque 20.
precor ut gratia, fauor, atque protectiò Domini nostri Iesu Christi sit vobiscum, qui vos à pessimorum hominum insidijs semper tueatur. Amen.

R. Salutant nos etiam peculiariter Timotheus 21.
ille

- ille tuus adiutor atque symmista. Item Lucius, Iason, & Sosipater, cognati tui. Etiam ille Tertius agnoscites tuus & arzanuensis, qui te dictante hanc scripsit Epistolam, nequaquam voluit preterire suas amantissimas salutationes. Mentio etiam hic fit Gaii hospitis tui, totiusque Ecclesiae. Item Erasti procuratoris urbane, & Quartii fratris. Hos omnes ferè ex facie nouimus, ob idque libentius accepimus illorum salutationes.
- P. Hac ego ratione uti soleo, non solum ad fouendam mutuam coniunctionem inter Grecae Ecclesias & vestram, verumetiam ut totidem veluti scriptoribus confirmata hac mea Epistola, plus apud vos ponderis habeat. Tanti enim facio meorum fratrum consensum in meis scriptis, ut illorum etiam testimonio & subscriptione comprobata cupiam meam doctrinam. Neque enim decet modestiam Apostolicam, alijs coadiutoribus, veluti spretis, priuatam tantum famam querere. Verum enimvero in his omnibus, de quibus vos monitos cupio, rectè peragendis multum est periculi, ideòq; precor iterum ut gratia & fauor Dei nostri sit cum omnibus vobis. Amen. Nam mihi credite, abstrusissima sunt antiqui Serpentis consilia neque humana sapientia absq; Dei spiritu potest ea rimari, multo etiam minus retegere aut euadere. Hanc ob causam semper in meis precibus ego illum oro, qui potens

tens est vos stabilire, vt vos confirmet secū-
 dum Euangelium meum quod predico in-
 ter Gentes, & iuxta præconium ipsius Iesu
 Christi cœlestis doctoris; qui nobis à patre
 datus est, vt omnibus patefaciat mysterium
 illud, quod æternis quidem temporibus ta-
 citum fuit. Nunc autem factum est manife- 26.
 stum, cum per Christi seruatoris nostri præ-
 dicationem, tum etiam per scripturas Pro-
 pheticas. Idque ex imperio sempiternoque
 decreto æterni Dei, vt sacratissimum illud
 arcanum omnibus declaretur, in eum finē
 vt omnes fidei obediant, Deum vnicum cre-
 atorem agnoscant, eiusque vnigenitum fili-
 um Iesum Christum amplexentur, in hoc ip-
 sum à patre clemētissimo in mundū missum
 vt diuini numinis clementia & misericor-
 dia omnibus patefiat. Huic soli deo sapien- 27.
 ti gloria sempiterna sit per eundem Iesum
 Christum in sæcula. Amen

R. Magnifica sanè est hac tua gratiarū actiō, qua
 predicās Dei potentiā & sapientiā. Quæ virtutes
 cum in omnibus Dei operibus mirifice ostendan-
 tur, in nostri vocatione omniumque Gentium per
 Euangelij predicationem potissimum elucet. Sed
 audi, cum hac Epistola ad nos fuit perlata è Corin-
 tho per Phœben ministrā Chencreensis Ecclesia:
 nostri Senatores & Quirites videntes huiuscemo-
 di tabellarium, eleuabant, maxime Apostolicam
 suam auctoritatem, eò quod non haberes alios via-

tores, & honorificos tabellarios, uti habent Pontifices nostri, per quos mitteres literas tuas ad Ecclesias quibus scribis.

P. Ista omnia sunt, mi frater, mundanę larue, quibus indiget superstitiosa doctrina, eò quòd nihil habeat solidi fundamēti, quo nitatur. Euangelium autem Christi non necesse habet huius mundi præsidijs, neque eius annuntiatores alios quęrunt tabellarios aut ministros, quam diuino metu pręditos, quibus utuntur ad propagandam Euangelij gloriam. Vos ergo (ut tandem finem faciamus) abiecto fastu huius immundissimi mudi, crucem Christi amplexemini, neq; pudeat vos discipulos esse illius, qui cū Dominus esset, se seruum fecit vestri causa. Tibi autem peculiariter gratias ago pro hac tua visitatione, Deumq; precor ut tibi pro tuo hoc pręstito erga me humanitatis officio sui spiritus dona magis ac magis adaugeat. Si posthac me inuiseris, eris mihi longè gratissimus.

R. Adero cum potero, Deumq; vicissim precor clementissimum, ut in his vinculis tibi semper adsit, animumque tuum sui spiritus virtute corroboret. Vale.

FINIS.

ARTICVLI FIDEI

orthodoxæ quam Antonius
 CORRANVS HISPALENSIS
 SACRÆ THEOLOGIÆ STUDIO-
 sus proficitur semperque professus est. In
 gratiam eorum nunc excusi qui eius præ-
 lectionibus non interfunt.

proficitur

Christiano Lectori.

I. Pet. I. 15

APOSTOLVS PETRVS ADHOR-
 tetur fideles, ut prompti sint ad reddendam
 rationem suæ fidei his verbis. Estote semper
 parati ad respondendum cuilibet petenti ra-
 tionem eius spei, quæ in vobis est, cum lenitate &
 reuerentia: Conscientiam bonam habentes, ut pro
 eo quod loquuntur aduersum vos tanquam malefi-
 cos, pudefiant qui incessunt vestram bonam in
 Christo conuersationem. Hoc præcepto admonitus
 ante Octo annos cum Antuerpia docerem Gallico
 sermone, scripsi meæ fidei confessionem, eâdem lin-
 gua, quæ etiam propediem, Deo fauente, prodi-
 bit in lucem Latino & Anglicano sermone. Postea
 verò Londini scripsi tabulas de diuinis operibus, quæ

ex-

excuse sunt quatuor linguis latina, Gallica, Germanica & Anglicana. Harum tabularum breuissimis articulis comprehendere conatus sum veluti in thesibus sacram doctrinam utriusque testamenti, & firmiter credo me in hoc scripto tradidisse veram orthodoxam, & purissimam Christiana religionis veritatem ex sacrarum scripturarum fontibus hausta, eaque methodo & perspicuitate ut nullius erroris mihi sum conscius: Tamen si quidā aliter dicant, meā fortassis mentem minimē perspicientes, aut perfunderē articulos perpendentes. Nunc autem in eorum gratiam, qui illa scripta minimē legerunt, breues quosdam articulos ponā, de precipuis nostra Christiana religionis capitibus, quos ego ex animo amplexor. Vale candidē Lector, atque deinceps nequaquam ex sparsis rumoribus male sentias, aut loquaris de aliquo;

Sed praebeo aures prius
audiendis rationibus.

De verbo Dei scripto.

REQUIRO & amplector omnes Canonicas scripturas & veteris & noui testamenti: Deoq; nostro gratias ago, qui eam lucem nobis excitarit, quam semper haberemus in oculis, ne vel humana fraude, vel insidijs Daemonum, ad erro-

res & fabulas abduceremur. Eas esse coele- 97.
stes voces, per quas deus voluntatem suam
nobis patefecerit: In illis solis posse ho-
minum animos acquiescere: In illis ea
omnia, quaecunque ad nostram salutem sine
necessaria, vt Origenes, Augustinus, Chry-
sostomus, Cyrillus docuerunt, cumulatè &
plenè contineri. Eas esse vim & potentiam
Dei ad salutem. Eas esse fundamēta Pro-
phetarum & Apostolorum in quibus ædifi-
cata sit Ecclesia Dei: Eas esse certissimam
normā ad quam ea, si vacillet aut erret, pos-
sit exigi, & ad quam omnis doctrina Eccle-
siastica debeat reuocari: Contra eas nec le-
gem, nec traditionem, nec consuetudinem
vllam audiendā esse: Nec, si Paulus quidem
ipse, aut Angelus de cœlo veniat & secus
 doceat.

De sacræ triadis mysterio.

CRedo ergo, vnā quādam naturā es-
se & vim diuinā, quā appellamus De-
um eamq; in tres personas æquales distin-
ctam esse, in patrem, in Filium, in spiritum
sanctum, eiusdem omnes potestatis, eiusdem
maiestatis, eiusdem æternitatis, eiusdem di-
uinitatis, eiusdem substantiæ. Et quamuis
tres illæ personæ ita distinctæ sint, vt nec Pa-
ter sit Filius, nec filius sit spiritus sanctus, aut
Pater: Deum tamen esse vnum, & illum v-
num creasse cœlum & terrā, & omnia quæ
O. I., cœli

cœli complexu continentur, siue quæ videntur, siue quæ nostrum latent obtutum.

De Christo Dei & hominum sequestre.

Credo Iesum Christum filium vnicum æterni Patris, quemadmodum iam olim ante omnia initia decretum fuerat, cum venisset plenitudo temporis, suscepisse carnem & omnem naturam humanam, ex beata illa & pura virgine, vt indicaret hominibus arcanam, & reconditam voluntatem patris sui, quæ abdita fuerat à seculis & generationibus, vtque in humano corpore perageret mysterium redemptionis nostræ, & peccata nostra, & syngrapham illam quæ erat scripta contra nos, affigeret ad crucem.

De spiritu sancto.

Credo spiritum sanctum, qui est tertia persona in sacra triade, illum verum esse Deum: non factum, non creatum, non genitum, sed ab utroque, Patre scilicet & Filio ratione quadam mortalibus incognita, ac ineffabili, procedentem. Illius esse duritiem humani cordis emollire, quum aut per salutiferam prædicationem Euangelij, aut alia quacunque ratione, in pectora hominum recipitur, illum eos illuminare, & in agnitionem Dei, atque in omnem viam veritatis, & in totius vitæ nouitatem & perpetuam

salutis spem perducere.

De ecclesia catholica.

CRedo vnā Ecclesiam, eamque non vt olim apud Iudæos in vnum aliquem angulum aut regnum, conclusam, sed catholicā, atque vniuersalem esse, & diffusam in totum terrarum orbem, vt nulla nunc natio sit, quæ possit verè conqueri, se exclusam esse, & non posse ad Ecclesiam, & populum Dei pertinere. Eam ecclesiam esse regnum, esse corpus, esse sponsum Christi: Eius regni Christum solum esse principem. Eius corporis Christum solum esse caput. Eius sponsæ, Christum solū esse sponsum. Varios in Ecclesia esse ordines ministrorum. Alios esse Diaconos, alios presbiteros, alios Episcopos, quibus institutio populi, & religionis cura, & procuratio commissa sit. Neminem tamen vnū nec esse, nec esse posse, qui summæ rerū vniuersæ præsit. Nā & Christū semper adesse Ecclesiæ suæ, & vicario homine qui ex asse in integrū succedat, non egere: & neminem mortalem posse existere, qui vniuersam Ecclesiam, hoc est, omnes partes orbis terrarū vel animo complecti, nedum ordine collocare, & rectè ac commodè administrare possit: Apostolos, vt Cyprianus ait, pari omnes inter se fuisse potestate, atq; hoc idem fuisse alios quod Petrus fuit: Omnibus ex æquo dictum fuisse, pascite: Om-

nibus, Ite in mundū vniuersū: Omnibus doce-
rete Euangelium: & vt ait Hieronymus, om-
nes Episcopos vbicunque tandem sint, siue
Romæ, siue Eugubij, siue Constantinopoli,
siue Rhegij, eiusdem esse meriti, eiusdem Sa-
cerdotij, vtque Cyprianus ait, Episcopatum
vnum esse, & eius partem in solidum tene-
ri à singulis: Et de sententia Niceni conci-
lij, Romanum Episcopum nihilo plus iu-
ris in Ecclesiam Dei obtinere quam reli-
quos Patriarchas Alexandrinum, & Antio-
chenum, Romanum vero Episcopum, qui
nunc ad se vni. m. omnia reuocat, nisi officiū
faciat nisi administret sacramenta, nisi insti-
tuat populum, nisi moneat, nisi doceat, ne E-
piscopum quidem aut omnino Presbiterum
iure dicendum esse.

*Quòd Deus sit creator om-
nium rerum.*

Psa. 33.

DEUS summus bonus, & omnipotens crea-
uit omnia cū visibilia, tū inuisibilia,
per verbum suū coeternum, eademq; quo-
que conseruat per spiritum suum coeternū
testificante Dauide atque dicente, verbo dei
cœli facti sunt, & in spiritu oris eius omnis
virtus eorum. Omnia autem quæ condidit
Deus, erant vt scriptura ait; valde bona, & ad
utilitatem vsūque hominis condita. Cun-
cta vero illa dicimus ab vno profecta esse
principio. Damnamus ergo Manicheos, &
Mar-

Marcionitas, qui impiè fingeant duas sub- 99
stantias atque naturas boni & mali, duo itē
principia, & duos sibi aduersos Deos, bonum
& malum.

De prouidentia.

DEi sapientia credo cuncta in cælo, & in
terra, & in creaturis omnibus conserva-
ri & gubernari. Dauid enim testificatur & *Pf. 139.*
ait, excelsus super omnes gentes Dominus,
& super cælos gloria eius. Quis sicut Domi-
nus Deus noster qui in altis habitat, & se de-
mittit, vt inspiciat quę sunt in cælo & in ter-
ra? Idem rursus, omnes vias meas inquit,
præuidisti. Quia non est verbum in lingua
mea, quod non vniuersum noueris domine.
Testificatur & Paulus, & ait per ipsum viui-
mus, mouemur, & sumus. Et ex illo, & per il-
lum, & in illum omnia. verissimè ergo & se-
cundum scripturam pronuntiauit Augusti-
nus in libro de Agone Christi cap. 8. Domi-
nus dixit. Nonne duo passeress assē veniunt,
& vnus eorum non cadit in terram sine vo-
luntate patris vestri? Ita vero loquens osten-
dere voluit quicquid vilissimum homines
putant omnipotentia Domini gubernari.
Sic enim & volatilia cæli ab eo pasci, & lilia
agri ab eo vesti, veritas loquitur, quę capil-
los etiam nostros numeratos esse dicit. *Math. 10.*
Math. 6.

De Angelis bonis & malis.

O. 3.

R. c.

*Psal. 104.
Hebr. 1.*

Iaan. 8.

Recipio cum orthodoxa quod inter omnes res creatas præstant Angeli atque homines. De Angelis pronunciat diuina scriptura, qui creat Angelos suos spiritus & ministros suos flammam ignis. Item nonne omnes sunt administratorij spiritus, qui in ministerium emittuntur, propter eos qui heredes sunt salutis? Dominus vero Iesus ipse testificatur de diabolo. Ille, inquit homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia non est veritas in eo. Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur: quia mendax est atque eius rei pater. Docemus ergo Angelos alios quidem perstitisse in obedientia, & ad fidele Dei & hominum ministerium esse deputatos: alios vero sua sponte lapsos, & in exitium esse præcipitados, factosq; esse omnis boni fideliumque hostes.

De creatione hominis.

Gene. 2.

DE homine, deque eius creatione credo doctrinam scripturæ, quod ab initio conditus sit bonus, ad imaginem & similitudinem Dei: quod Deus collocauerit eum in paradysum, subieceritq; ei omnia. Id quod Dauid magnifice celebrat in Psalmo octauo. Addidit insuper ei coniugem, ac benedixit eis. Dicimus autem constare hominem duabus ac diuersis quidem substantijs, in vna persona anima immortalis, nempe & corpore.

De statu innocentie sue originali iustitia primorum parentum.

Da

FVIT homo ab initio conditus à Deo, ad imaginem Dei in iustitia & sanctitate veritatis, bonus & rectus: sed instinctu serpentis & sua culpa, à bonitate & rectitudine deficiens, peccato, morti, variisque calamitatibus factus est obnoxius. Et qualis factus est à lapsu, tales sunt omnes, qui ex ipso prognati sunt: peccato inquam, morti, variisque obnoxij calamitatibus.

De peccato.

PEccatum autem intelligo esse nativam illam hominis corruptionem, ex primis illis nostris parentibus in nos omnes derivatam atque propagatam, qua concupiscentijs pravis immerfi, & à bono averti, ad omne verò malum propensi, pleni omni nequitia, diffidentia, contemptu, & odio Dei, nihil boni ex nobis ipsis facere, imò nè cogitare quidem possumus. Quinimò accedentibus iam etiam annis, cogitationibus, dictis & factis pravis, contra legem Dei admissis, corruptos fructus, mala arbore dignos, proferimus: quo nomine, merito nostro, iræ Dei obnoxij, pœnis subijcimur iustis, adeoque à *Math. 12.* Deo abiecti essemus omnes, nisi reduxisset nos Christus liberator, in quo humanum genus, alioquin perditum, restauratum est. *Genesis. 3. 14.*

De morte peccati stipendio.

Epist. 2.

Rom. 5.

PER mortem itaque intelligo non tantum corpoream mortem, quæ omnibus nobis semel, propter peccata, est obeunda, sed etiam supplicia sempiterna peccatis & corruptioni nostræ debita. Nam Apostolus, eramus mortui, inquit, delictis ac peccatis, & eramus natura filij iræ, sicut & cæteri. Sed Deus, qui diues est misericordia, cum essemus mortui per delicta, conuiuificauit nos vnâ eû Christo: Item, sicut per vnū hominem peccatum mundum introijt, ac per peccatum mors & ita in omnes homines mors transijt, in quo omnes peccarunt,

De originali peccato

peccati causa.

Marck. 3

1. Cor. 5.

Mat. 12. 11

AGnosco in omnibus hominibus esse originale peccatum: Agnosco omnia alia peccata, quæ ex hoc oriuntur, & dici & verè esse peccata, qualicunque nomine nuncupentur, siue mortalia, siue venialia, siue illud quoque, quod vocatur peccatum in spiritū sanctum quod nunquam remittitur. Fateor etiam peccata non esse æqualia, licet ex eodem corruptionis & incredulitatis fonte exoriantur, sed alia alijs esse grauiora. Sicut dominus dixit, Sodoma tolerabilius futurū quā vrbi reiicienti verbum Euangelij. Damno ergo omnes, qui his cōtraria docuerunt, im-

primis

primis verò Pelagium & omnes Pelagianos 101
vnâ cum Iouinianistis, peccata cum Stoicis
paria facientibus. Sentio per omnia in hac
causa cum S. Augustino, qui sua ex scriptu-
ris sanctis protulit atque defendit. Damno
præterea Florinum, & Blasium, contra
quos & Irenæus scripsit, & omnes qui De-
um faciunt autorem peccati. Cum diserte *Psal. 5.*
scriptum sit, Tu non es Deus, qui velit ini-
quitatem. Odisti omnes qui operantur ini-
quitatem, perdes omnes qui loquuntur men-
dacium. Et iterum, cum loquitur Diabolus *Joan. 8.*
mendacium, ex proprijs loquitur, quia
mendax est, & pater eius rei. Sed & in nobis
ipsis satis est vitij corruptionisque, vt nihil
necesse sit Deum infundere nobis nouam
aut auctiorē prauitatē. Proinde quando di-
citur in scripturis Deus indurare, excæcare,
& tradere in reprobū sensum, intelligendum
id est, quod iusto iudicio Deus id faciat, tan-
quam iudex & ultor iustus. Deniq; quoties-
cunq; Deus aliquid mali in scriptura facere
dicitur atque videtur, nō ideò dicitur, quòd
homo malum non faciat, sed quòd Deus
feri sinat, & non prohibeat, iusto suo iu-
dicio, qui prohibere potuisset si voluisset: vel
quòd malo hominum benè vtatur, vt pecca-
tis fratrum Iosephi: vel quòd ipse peccata
gubernet, nè latius quàm par est erumpant
atque grassentur. S. Augustinus in Enchiri-
dio suo, miro modo, inquit, & ineffabili non
fit

fit præter voluntatem eius. Quia non fieret, si fieri non sineret. Nec utique nolens finit, sed volens. Nec sineret bonus fieri malè, nisi omnipotens etiam de malo facere posset bene. Hæc ille. Reliquas quæstiones, an Deus voluerit labi Adamum, aut impulerit ad lapsum? Aut quare lapsum non impediuerit? & similes quæstiones, deputo inter curiosas, (nisi forte cum hæreticorum aut aliqui importunorum hominum improbitas cogit ista, etiam ex verbo Dei explicare, sicut fecerunt non rarò pij Ecclesiæ doctores) scientes Dominum prohibuisse, ne homo ederet de fructu prohibito, & transgressionem puniuisse: Sed & mala non esse quæ fiunt respectu providentiæ Dei, voluntatis ac potestatis Dei, sed respectu Satanae & voluntatis nostræ voluntati Dei repugnantis.

De libero arbitrio, adeoque
viribus hominis.

EXISTIMO in hac causa, quæ semper in ecclesia multas peperit conflictationes, conditionem vel statum hominis triplicem esse considerandum. Principio qualis fuerit homo ante lapsum, rectus nimirum & liber, qui & in bono manere, & ad malum potuit declinare: declinauerit autem ad malum, implicaueritque peccato & morti, & se, & omne genus mortalium, sicut dictum est antea. Deinde considerandum est qualis fuerit homo post lap-

lapsum. Non sublatus est quidē homini in- 102.
 tellectus, non erepta ei voluntas, & prorsus
 in lapidem vel truncum est cōmunicatus: *commutatus*
 cæterum illa ita sunt immutata & imminu-
 ta in homine, vt non possint amplius, quod
 potuerūt ante lapsum. Intellectus enim ob-
 scuratus est: voluntas vero ex libera, facta
 est voluntas serua. Nam seruit peccato non
 nolens sed volens. Etenim voluntas, non
 voluntas, dicitur. Ergo quoad malum siue
 peccatum, homo non coactus, vel à Deo, vel
 à Diabolo, sed sua spōte, malū facit, et in hac
 parte liberrimi est arbitrij. Quod vero nō
 rarō cernimus pessima hominū facinora &
 consilia impediri à Deo, ne finem suum con-
 sequantur, non tollit homini libertatem in
 malo, sed Deus potentia sua præuenit, quòd
 homo alias liberè instituit. Sicut fratres
 Ioseph, Iosephū liberè instituūt tollere: Sed
 non possunt, quòd Dei consilio aliud visum
 esset. Quantum verò ad bonum & ad virtu-
 tes, intellectus hominis non rectè iudicat de
 diuinis ex semetipso. Requirit enim Scrip-
 tura Euāgelica & Apostolica regenerationē
 abs quolibet nostrū, qui saluari velimus. Vn-
 de natiuitas prior ex Adamo, ad salutē nihil
 nobis cōfert. Paulus, animalis homo, ait nō
 percipit ea quę sunt spiritus Dei, &c. Idē ne-
 gat alicubi nos idoneos esse, ex nobis ipsis,
 cogitare aliquid boni. Constat verò mentem
 vel intellectum, ducē esse volūtatis: cum an-
 tem

se meo

1. Cor. 2.

2. Cor. 2.

apparet.

Joan. 8.

Roma. 8.

Roma. 8.

Jeremi. 13.

Eze. 36

Joan. 8.,

tem cœcus sit dux, claret quoque & voluntas
pertingat. Proinde nullum est ad bonum ho-
mini liberum arbitrium, nondum renato, vires
nullę ad perspicendum bonum. Dominus in E-
uangelio dicit, Amen amen dico vobis, quod
omnis qui facit peccatum, servus est peccati.
Et Paulus Apostolus, affectus carnis, inquit
inimicitia est aduersus Deum. Nam legi Dei
non subditur, imò ne potest quidem. Porro
terrenarum rerum intelligentia in lapsio
homine, non est nulla. Reliquit enim Deus
ex misericordia ingenium, multum tamen
distans, ab eo, quod inerat ante lapsum. Lu-
bet Deus excolere ingenium, & addit dona
simul, & profectum. Et manifestum est, quàm
nihil proficiamus in artibus omnibus sine
benedictione Dei. Scriptura certè omnes ar-
tes ad Deum refert; Nam & Ethnici retule-
runt artium origines ad inuentores Deos.
Postremò videndum, an regenerati sint libe-
ri arbitrij, & quatenus. In regeneratione, in-
tellectus illuminatur per spiritum Sanctum,
ut & mysteria & voluntatem Dei intelligat.
Et voluntas ipsa, non tantum mutatur per
spiritum, sed etiam instruitur facultatibus, ut
sponte velit & possit bonum. Nisi hoc dede-
rimus, negabimus Christianam libertatem, &
inducemus legalem seruitutem. Sed & Pro-
pheta facit Deum loquentem, Dabo legem
meam in mentes illorum, & in cordibus eo-
rum inscribam eas. Dominus quoque dicit in
Euan-

Euangelio, si filius vos liberauerit, verè li- 103
beri estis. Paulus quoq; ad Phi. vobis dona- *Phi. 2.*
tū est, inquit, pro Christo, non solū vt in eum
credatis, sed etiam vt pro illo patiamini. Et
iterum, Persuasum habeo, quod is qui cōp̄it
in vobis bonū opus, perficiet vsque ad diem
Domini Iesu. Item Deus est qui agit in vo-
bis, & vt velitis, & vt efficiatis. Vbi interim
duo obseruanda esse doceo. Primū regenera-
tos in boni electione & operatione, non tan-
tū agere passiue, sed actiue. Aguntur e-
nim à Deo, vt agant ipsi, quod agunt. Re-
ctè enim Augustinus adducit illud, quod
Deus dicitur, noster adiutor. Nequit autem
adiuuari, nisi is qui aliquid agit. Manichæi
spoliabant hominem omni actione, & veluti
saxum & truncum faciebant. Secundum, in
regeneratis remanere infirmitatem. Cum
enim inhabitet in nobis peccatum, & caro
in renatis oblectetur spiritui, in finem vsque
vitæ nostræ, non expeditè omnino perfici-
unt regenerati quod instituerant. Confir-
mantur hæc ab apostlo ad Rom. 7. & Galat.
5. Proinde infirmum est nostrum illud libe-
rum arbitrium, propter reliquias remanen-
tis in nobis, ad finem vsque vitæ nostræ, ve-
teris Adami, agnatæque corruptionis hu-
manæ. Interim cum carnis vires & reliquæ
veteris hominis non ita sint efficaces, vt ex-
tinguant penitus spiritus operationē, idcir-
co fideles liberi dicuntur, ita tamen, vt ag-
nos-

noscant infirmitatē, & nihil gloriētur de li-
bero arbitrio. Semper enim animis fidelium
obuerfari debet, quod toties inculcat bea-
tus Augustin ex Apostolo, quid habes quod
non accepisti? & si accepisti, quid gloriaris
quasi non acceperis? His accedit quod non
statim euenit, quod institueram. Euentuse-
nim rerum, positi sunt in manu Dei. Vnde
Roma. 1. Paulus orat Dominum, vt prosperet iter su-
um. Vnde vel hac causa, infirmum est libe-
rum arbitrium. Cœterum nemo negat in
externis, & regenitos, & non regenitos ha-
bere liberum arbitrium. Habet enim homo
hanc constitutionem cum animantibus ali-
is (quibus non est inferior) communem,
vt alia velit, alia nolit. Ita loqui potest aut
tacere, domum egredi, vel domi manere.
Quamuis semper & hic potentia Dei obser-
uanda sit: quæ effecit, vt Balaam eò non
posset pertingere, quò volebat, neq; zacha-
rias rediens ex templo, loqui posset, prout
volebat. Damno in hac causa Manichæos,
qui negant homini bono, ex libero arbitrio
fuisse initium mali. Damno etiam Pelagi-
anos, qui dicunt hominem malum suffici-
enter habere liberum arbitrium, ad facien-
dū præceptum bonum. Redarguuntur utiq;
a scriptura Sancta, quæ illis dicit, fecit Deus
hominem rectum: His verò dicit, si filius
vos liberauerit, verè liberi estis.

De

De vera fidelium iustifi-

catione.

104.

Iustificare significat Apostolo in disputati-
one de iustificatione, peccata remittere, à
culpa & pœna absolvere, in gratiam recipe-
re & iustum pronuntiare. Etenim ad Ro-
manos dicit Apostolus. Deus est qui iustifi-
cat, quis ille qui condemnet? Opponuntur
iustificare & condemnare. Et in Act. Apo.
dicit Apostolus, per Christum annuntiatur
vobis remissio peccatorum: & ab omnibus
à quibus non potuistis per legem Moysis iu-
stificari: per hunc, omnis qui credit iustifica-
tur. Nam in lege quoque, & prophetis legi-
mus si lis fuerit orta inter aliquos, & vene-
rint ad iudicium, iudicent eos iudices, iusti-
ficientque iustum & condemnent impium.
Et Isaia Capite 5. Vx illis qui iustificant im-
pium pro muneribus. Certissimum est au-
tē omnes nos esse natura peccatores, & im-
pios, ac coram tribunali Dei convictos
impietatis & reos mortis, iustificari au-
tem, id est absolui a peccatis & morte, à
iudice Deo, solius Christi gratia, & nullo
nostro merito aut respectu. Quid enim
apertius, quam quod Paulus dixit? omnes
peccauerunt & destituuntur gloria Dei. Iu-
stificantur autem gratis per illius gratiam,
per redemptionem quæ est in Christo Iesu.
Etenim Christus peccata mundi in se rece-

Roma. 8.

Act. 13.

Dent. 25.

Roma. 3.

pijs

pit & sustulit, diuineque iustitiæ satisfecit.
 Deus ergo propter solum Christum passum
 & resuscitatum, propitius est peccatis no-
 stris, nec illa nobis imputat: imputat autem
 iustitiã Christi pro nostra: ita ut iam simus
 non solum mundati à peccatis & purgati, vel
 sancti, sed etiam donati iustitia Christi, adeo-
 que absoluti à peccatis, morte, vel condem-
 natione: iusti deniq; ac hæredes vitæ æternæ.
 Propriè ergo loquendo, Deus solus nos iu-
 stificat, & duntaxat propter Christum iu-
 stificat, non imputans nobis peccata, sed
 imputans eius nobis iustitiam. Quoniam ve-
 rò nos iustificationem hanc recipimus, non
 per vlla opera, sed per fidẽ in Dei misericor-
 diam & Christum, idcò doceo, & credo cum
 Apostolo, hominem peccatorem iustificari
 sola fide in Christum, non lege, aut vllis o-
 peribus. Dicit enim Apostolus, Arbitror fi-
 de iustificari hominem absq; operibus legis.
 Item, si, Abraham ex operibus iustificatus
 fuit, habet quod gloriatur, sed non apud
 Deum. Quid enim scriptura dicit? Credi-
 dit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iu-
 stitiam. At ei qui non operatur, sed credit
 in eum qui iustificat impium, imputatur fi-
 des sua ad iustitiã. Et iterum, gratia estis ser-
 uati per fidem, idque non ex vobis, Dei do-
 num est. Nõ ex operibus, ne quis gloriatur.
 Ergo quia fides Christum iustitiã nostram
 recipit, & gratiæ Dei in Christo omnia tri-
 buit

2. Co 5.

Rom. 4.

Roma. 3.

Rom. 4.

Gene. 15.

Ephs. 2.

buit, ideo fidei tribuitur iustificatio, maxi- 105
mè propter Christum, & non ideò, quia no-
strum opus est, Donum enim dei est. Cate-
rum nos Christum fide recipere multis ostē-
dit dominus, apud Ioan : in cap. 6. vbi pro
credere ponit manducare, & pro manducare
credere. Nam sicut manducando, cibum
recipimus, ita credendo participamus Chri-
sto. Itaque iustificationis beneficium non
partior, partim gratiæ dei vel Christo, par-
tim nobis, aut dilectioni operibusue, vel me-
rito nostro, sed in solidum gratiæ dei in Chri-
sto per fidem attribuo. Sed & non possent
Deo placere dilectio & opera nostra, si fierent
ab iniustus : proinde oportet nos prius iu-
stos esse quam diligamus aut faciamus opera
iusta. Iusti verò efficimur, quemadmo-
dum dixi, per fidem in Christum mera gra-
tia Dei, qui peccata nobis non imputat, sed
iustitiam Christi, adeoq; fidem in Christum
ad iustitiam nobis imputat. Apostolus præte-
reà apertissimè dilectionem derivat ex fide,
dicens, finis præcepti est charitas, ex puro
corde, conscientia bona, & fide non ficta. 2. Tim. 2.
Quapropter loquor in hac causa, non de fi-
cta fide, de inani & ociosa, aut mortua, sed
de fide viua, viuificanteq; quæ propter Chri-
stum, qui vita est, & viuificat, quem compre-
hendit, viua est, & dicitur, ac se viuam esse vi-
uis declarat operibus. Nihil itaque contra
hanc doctrinam pugnat Iacobus ille, qui de
fide P. 1. Iacob. 2.

fide loquitur inani & mortua, quam quidam iactabant, Christum autem intra se viventem per fidem non habebant. Idem ille dixit, opera iustificare, non contradicens Apostolo (reijciendus alioqui) sed ostendens Abrahamum viam iustificantemque fidem suam declarauisse, per opera. Id quod omnes pii faciunt, qui tamen soli Christo nullis suis operibus fidunt. Iterum enim Apostolus dixit, vivo iam non ego, sed viuit in me Christus. Vitam autem quam nunc vivo in carne per fidem vivo filij dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. Non aspernor gratiam dei. Nam si per legem est iustitia, igitur Christus frustra mortuus est.

De prædestinatione Dei &

electione sanctorum.

Ephe. i.

2. Tim. i.

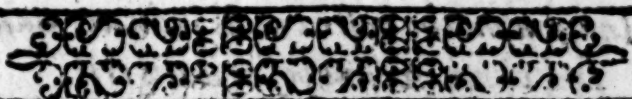
Deus ab æterno prædestinavit vel elegit libere & mera sua, nullo hominum respectu, sanctos quos vult saluos facere in Christo, iuxta illud Apostoli, Deus elegit nos in ipso, antequam iacerentur fundamenta mundi. Et iterum. Qui saluos fecit nos, & vocavit vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum suum propositum & gratiã quæ data quidem est nobis, per Christum Iesum, ante tempora æterna, sed palam facta est nunc per apparitionem seruatoris nostri Iesu Christi. Ergo non sine medio, licet non propter vllum meritum nostrum, sed

in Christo, & propter Christū, nos elegit deus 106
vt qui iam sunt in Christo insiti per fidem, il-
li ipsi etiā sint electi; reprobī verò, qui sunt
extra Christū. Secundū illud Apostoli. Vos
ipso, tentate, num sitis in fide. Annō agnos-
citis vosmetipsos, quòd Iesus Christus in vo-
bis est? nisi sicubi reprobī estis. Deniq; electi 2. Cor. 13
sunt sancti in Christo, per Deū, ad finem cer-
tum, quē & ipsum exponit Apostolus & ait
elegit nos in ipso, vt essemus sancti & irre-
prehensibiles coram illo per charitatē. Qui
prædestinavit nos, vt adoptaret in filios per
Iesum Christū, in sese, vt laudetur gloria gra-
tiæ suæ. Quāvis autē Deus norit, qui sint sui,
& alicubi mentio fiat paucitatis electorū: be-
nè sperandū est tamen de omnibus, neq; te-
mere reprobis quisquā est annumerandus.
Paulus certē ad Phil. Gratias ago, inquit, pro
omnibus vobis (loquitur autem de tota Ec-
clesia Philippensi) quod veneritis in commu-
nionē Euangelij, persuasū habēs quod is qui
cepit opus bonum in vobis, perficiet, sicut
iustum est, vt hoc sentiam de vobis omnibus.
Et cum Luc. 13. rogaretur Dominus, an pau-
ci sint qui saluentur? non respondet Domi-
nus ac dicit, paucos aut plures seruādos, aut
perdendos, sed hortatur potius, vt quisq; con-
tendat ingredi per portā arctam. Quasi dix-
erit vestrū non est de his curiosius inquirere,
sed magis anniti, vt per rectā viam cœlum
ingrediamini. Proinde nō probo impias quo

tundam voces, qui dicunt, pauci sunt electi;
& cū mihi non constet, an sim in illo pauco-
rum numero, genium meum non fraudabo.
Alij dicunt, si prædestinatus vel electus sum
à Deo, nihil impediet me à salute certo iam
definita, quicquid tandē obsignauero. Si ve-
rò sum de reproborum numero nulla me vel
fides vel pœnitentia iuuabit: cum definitio
Dei mutari non possit. Itaq; inutiles sunt do-
ctrinæ & admonitiones omnes. Nam contra
hos pugnat illud Apostoli: oportet seruum
Domini propensum esse ad docendū, crudi-
entem eos qui obfistunt, si quando det deus
illis pœnitentiā ad agnoscendū veritatē. Sed
Augustinus de bono perseverantiæ cap. 14.
& consequentibus, ostendit utrūq; esse præ-
dicandū, & liberę electionis, prædestinationis
quę gratiā, & admonitiones, & doctrinas sa-
lutares. Improbo atq; illos, qui extra Chri-
stum quærūt, an sint ab æterno electi? et quid
ante omnem eternitatē de ipsis statuerit de-
us? audienda est enim prædicatio Euangelij
eiq; credendū est, & pro indubitato habendū,
si credis ac sis in Christo, electum te es-
se. Pater enim prædestinationis suę eternā sen-
tentiam, sicut modo ex Apostolo. 2. Tim. 1.
exposui, in Christo nobis aperuit. Docendū
ergo & considerandum ante omnia, quantus
amor patris erga nos in Christo nobis sit re-
uelatus. Audiendum quid nobis quotidie in
Euangelio ipse Dominus prædicet, quomodo
vocat

„ vocet & dicat, venite ad me omnes qui labo- 107
„ ratis, & onerati estis, ego vos reficiam. Sic de-
„ us dilexit mundum, vt vnigenitum dederit *Joan. 3.*
„ pro mundo, vt omnis qui credit in eum, non
„ pereat, sed habeat vitam æternam. Item non
est voluntas patris, vt quisquam de his pusil-
lis pereat. Christus itaque sit speculū, in quo *Math. 18*
prædestinationē nostrā contemplemur. Sa-
tis perspicuū & firmū habebimus testimoni-
um, nos in libro vitæ inscriptos esse, si cōmu-
nicauerimus cū Christo, & is in vera fide no-
ster sit, nos eius simus. Consoletur nos in tē-
tatione prædestinationis, qua vix alia est pe-
riculosior, quòd promissiones Dei sunt vni- *Luc. 11.*
uersales fidelibus, quòd ipse ait, Petite & ac-
cipietis, omnis qui petit accipiet. Quod de-
niq; cum vniuersa Dei ecclesia oramus, Pater
noster qui es in cœlis, & quod baptismo su-
mus insiti corpori Christi, & pascimur in
Ecclesia eius carne & sanguine frequen-
ter ad vitam æternam. His con-
firmati cum timore & tremo-
re iuxta præceptum Pauli,
nostram salutem
operari iu-
bemur.

FINIS.

HOS articulos orthodoxe fidei volui in calce
mei dialogi adycere, ad redarguendam illorum
hominum praposteram agendi rationem, qui absq[ue]
ulla legitima occasione me insimulat Pelagianismi,
ob id tantu[m], quia meos auditores ad bona opera cre-
bro arthortor. Quod quidem diligenter me facere
non diffiteor, sed non eo sane consilio, ut arbitrer A-
dami filios suis proprijs viribus absque diuina gra-
tia, posse salutē assequi. Tribuo enim diuini numi-
nis fauori, solique gratie initium, incrementum, &
consummationem nostrae salutis & felicitatis. Sed
cū videam humanū ingeniū satis per se propensum
ad vanam securitatem, carnisque libertatem am-
plexandā, vellem ut mei sermones in officio potius
homines cōtinerent, ac veluti iniecto frano à volup-
tatibus, & delicijs huius mundi abducerent, quam
ut calcaria essent, alioquin sponte currentibus ad
male agendum. Illis igitur quibus mea non pla-
cent docendi phrasēs, liberum est aptiores
excogitare, atque suis auditoribus
obtrudere, modo id faciant, cum
Dei timore, cum ecclesiae emō-
lumento & sine aliorum, quī
aliam docendi rationem
sequuntur, vituperio.
Sed de his alias for-
tassis fusius.

*Inuidia morbo nostra malè iudicat, atq[ue]
Iudicium melius posteritatis erit.*

Errata quæ inter excuden-

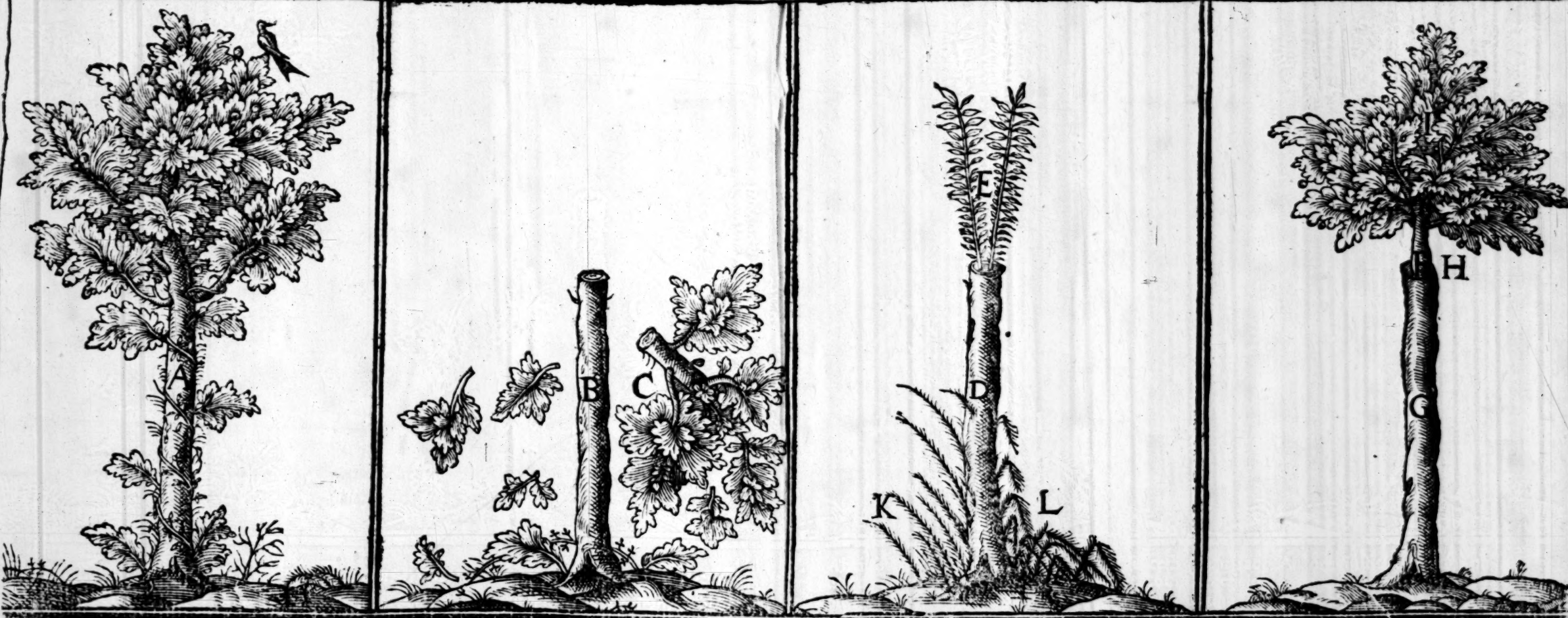
dum, vel inuitis nobis obrepserunt : can-
didus lector ita restituet .

Fol. 1. pag. 1. lin. 7. lege Huic, fol. 1. pag.
1. lin. 17. lege sed nec ipsa . fol. 3. pag. 2. lin.
28, lege hoc illud fuit . fol. 6. pag. 1. lin. 29.
lege hortendis. fol. 10. pag. 1. lin. 20. leg læ-
uiore tamen. fol. 13. pag. 2. lin. 10. lege ver-
pis. fol. 14. pag. 2. lin. 7. lege sed ille, ille in-
quam . fol. 22. pag. 1. lin. 8. lege Iudæorum
tantummodo Deum esse. fol. 50. pag. 2. lin.
25. lege. patrem. fol. 52. pag. 2. lin. 4. lege vi-
debimus, & possidebimus . fol. 58. pag. 1.
lin. 11. lege etiam si. fol. 62. pag. 1. lin. 10. le-
ge exercituum. fol. 66. pag. 1. lin. 3. lege ma-
nifestissima. fol. 72. pa. 1. lin. 28. lege & di-
co. fol. 84. pag. 1. lin. 3. lege. relictis. fol. 90.
pag. 1. lin. 9. lege maioris. fol. 91. pag. 2. lin.
9. lege salutaretis. fol. 93. pag. 2. lin. 8. lege
nihili. fol. 96. pag. 1. lin. 5. lege profitetur.
fol. 96. pa. 1. lin. 9. lege adhortatur. fol. 102.
pag. 2. lin. 1. lege quousque.

A VI I Z X J . G . H

Breuis dispositio illius Epistolæ quam beatus Apostolus Paulus

ad Romanos scripsit, explanata similitudine quam ipse Apostolus usurpat ab arborum insitione, vbi de iustificatione eiusq; indiuidua comite sanctificatione, item triplici hominis statu, irrenati, renascentis, & renati.

Postolus Paulus in omnibus suis Epistolis,

præsertim in ea, quam ad Romanos scripsit, docere vult vnicam patere omnibus mortalibus salutis viam, nempe si ex filiis Adami fiant filij Dei. Hæc autem felicitas nobis continget, si simus vera Christi membra: erimus autem, si abscissi à corpore veteris Adami, Christo nouo Adamo inseramur, & si Christus eiusq; spiritus, veluti furculus, inseratur in nobis, vt capiti nostro coalescentes, eius iustitia iusti fiamus, & sanctitatis spiritu sanctificemur: eo pacto, vt vi spiritus Christi, cui sumus insiti, arefactis carnis fructibus, spirituales fructus proferamus.

Vt autem melius hoc arcanum explicet Apostolus, vtut duplici similitudine ab insitione desumpta. Eam quam agricolæ vocant inoculationem, id est, quando sylvestris arbor inseritur cicuri, vtget Cap. 11. Vbi agit de reiectione Iudæorum, & vocatione Gentium, id est, de abscissione incredulorum & noua insitione credentium: De qua inferendi ratione, nos hic nihil dicemus. Alteram autem insitionis similitudinem, vt potè vitationem, qua cicur furculus inseritur arbori sylvestri, capite sexto his verbis proponit: Si, inquit, eius mortis similitudine insititij facti sumus, etiam resurrectionis erimus, illud scientes veterem nostrum hominem simul esse crucifixum, vt peccati corpus aboleatur, ne nos amplius peccato seruiamus, &c.

Q Via hæc ab insitione desumpta similitudo aptissima est, cum ad explicandam iustificationis & sanctificationis arcanum, tum etiam ad ostendendam huius præstantissimæ epistolæ methodum: libuit harum arborum picturis inferendi rationem ob oculos ponere, Paulinæque doctrinæ accommodare: vt si quis est fortè ab agricultura remotior, vel ex hac pictura percipiat similitudinis partes. Teste Columella, alijsque vetustioribus, qui de agri colendi ratione scripserunt, insitio fit hoc modo: Primo, excutitur sylvestris arboris truncus: Deinde abscisus ramus, in truncum inferuntur sumpti ex arbore mansueta furculi: qui vbi coalescunt, aborescunt: Fitque ex sylvestri trunco, cicuribusque furculis arbor vna, non quidem sylvestris, sed cicur, quæ sylvestre alimentum à sylvestribus radicibus haustum, per sylvestrem item truncum rursum transmittit in ramos cicures, ibiq; ramorum vi cicuratū, parit fructum cicurem. Fructus autem non refert naturam trunci, sed ramorum.

- A. Arbor est sylvestris inferenda.
- B. Eiusdem arboris truncatæ caudex inferendus.
- C. Rami sylvestres excisi, & humi ad arendum proleati.
- D. Truncus abscisus & insitioni aptatus.
- E. Calami sunt aliunde decerpti, nempe ex arbore cicure, & in hanc sylvestrem insiti.
- F. Eadem est arbor, sed ornata calamis inolititis, & incrementum adeptis, quæ constat duabus dissimilibus partibus.
- G. Inferior pars est huius arboris sylvestris, quantum scilicet est infra eum locum in quo insita fuit.
- H. Fissura est seu locus abscissionis, in quo arbor insita fuit.
- I. Superior pars est arboris cicuris sylvestri insita.
- Vtamen in uerbo tota hæc arbor quamuis ex partibus dissimilibus cõstat, cicur appellatur propter partem superiorem, quæ fert fructū, eumq; cicurem. Est autè animaduertendū, solere insita arbore, antequam furculi vel inoleuerint vel inolit adoleuerint, à radice aut trunco pullulare stolones sylvestres (quippè ex trunco sylvestri) qui nisi decerpantur, ita succum arboris exhauriunt & absument, vt eo alimento priuata pars superior languescat: Nonnunquam & moriatur, & ita iterum sylvestrat arbor. Sed postquam adoleuit insita arbor, ita fertur in partem superiorem tota vis humoris, vt deinceps raro pullulent stolones.
- K. Stolones sunt virides & erecti.
- L. Stolones sunt fracti ac semimortui. Hæc est insitionis & insitarum arborum ratio atq; natura, qua nihil inuenit agricultura solertius, & qua nihil est ad totum iustificationis & sanctificationis arcanum enucleandum accommodatius: de quibus potissimum Apostolus in prima parte epistolæ tractat vsque ad finem capituli 8.

Similitudinis applicatio.

- A. Homines si renascentia diuinaq; disciplina careant, esse quasi sylvestres, hoc est vitiosos, & res ipsa indicat, & Apostolus euidentissimis argumētis, sacrisq; oraculis probat Rom. 1. 2. & 3. Ac tandem concludit, cum Gentes, tum Iudæos peccatores esse, arboreq; sylvestres, qui nisi Christo insiti sint, & Christus ipsis, fructus veræ iustitiæ ferre nequeunt.
- B. Vitiositas tollitur, cum Deus summus agricola & insitor Ioan. 15. sylvestrem arborem cultro verbi sui abscindit, Heb. 4. Hæc autem sylvestris arboris excisio siue mutilatio in sacris literis modò vocatur cordis circūcisio (olim in circūcisione corporis adumbrata) modò veteris hominis excisio, modò carnis crucifixio siue interfectio, & si qua sunt alia huius generis loquendi formæ. Ad hunc modum Deus vocauit Abrahamū ex Vre Chaldæorum, atque à Babilonica superstitione, vt ex sylvestri arbore faceret eum cicurem, eo quo Apostolus docet modò, cap. 4. Quæ Abrahami vocatio veluti abscisio quædam fuit à veteri trunco.
- C. Vti abscissi rami inferendæ arboris humi proijciuntur, vt paulatim arefiant, neque agrestes amplius fructus proferant: Ad eundem prorsus modum, vetus noster homo diuini spiritus virtute abscinditur, atq; recutitur, vt paulatim moriatur & arefcat, neq; fructus carnis proferat, quos Apostolus trêcet cap. 1. 2. & 3. cū in Gētibus, tum maxime in Iudæis.
- D. Manet interea truncus seu caudex diuinæ insitioni destinatus, vt edat fructus spiritus.

E. Abscisæ vitiositatis virtus quædam diuina succedit (quam sacri Autores iustitiam vocant, quæ indiuiduam comitem habet sanctificationem, Christi beneficio nobis donatam) qua homines imbuti, non solum malum dediscunt, verum etiam discunt bonum, verumq; pietatē amplectantur, impietate relicta: id quod fit diuina & sancta quadam vi atque natura, quæ in hominem sic vitij mutilatum & exutum, tanquam cicur quidā furculus, in truncatæ sylvestris arboris caudicem inseritur. Hæc vis siue natura ab Apostolo vocatur Christi spiritus, qui sua virtute & præsentia facit, vt insiti, id est, siue iustificati & sanctificati, non solum pacem habeant cum Deo per Iesum Christum: sed etiam postquam furculus insitus coaluit, pro sylvestribus vitiorum, cicures virtutum fructus edant: vt Apol. docet cap. 5. Ipsa mutatio, qua homo ex iniusto iustus, Christi iustitia tanquam ex arbore sylvestri cicur efficitur, vocari solet à Paulo Apostolo modò iustificatio, modò noui hominis indutio, modò cū Christo resurrectio. Ipse deinde iustitiæ habitus qui immutationē hanc cõsequitur, vocatur etiam iustitia, noua vita, nouus homo, sanctificationis status, noua creatura, quæ est quasi insitæ arboris noua cicurque natura: vt manifestè apparet ex cap. 6. & 7. Item sicut recens insita arbor non ita facile comprehendit: eademq; postquam cõprehendit, sed nondū adoleuit, plerunq; à caudice stolones gignit, qui cura cõcedendi sunt agricolarum, quorum stolonum causa est, quod rami cicures, qui sylvestribus succrescunt, adhuc minores sunt, quàm vt totius caudicis humorem possint admittere: ita fit in spiritu: nam recens nati hominis pars inferior, tantas adhuc habet vires, vt ea in superiorem, qui nouus homo & adhuc tener infans est vix totz possint absumi. Hinc fit vt subinde erumpant tanquam stolones, quidam affectus carnales, qui nisi cõerceantur, sic paulatim conualescunt, vt nouus homo relanguescat, ac tantum non moriatur. Idcirco Paulus gemit in lucta hac spirituali, liberariq; à corpore mortis huius, non sine exclamatione petit, cap. 7. Huius spiritualis conflictus typum gerunt stolones partim erecti, partim verò fracti, K & L. notati.

- F. Vltima figura ostendit statum hominis iustificati, & sanctificationis spiritu donati. Vtq; insita arbor, licet caudici sylvestri, tamen non sylvestris ab inferiore, sed cicur à superiore fructuosaq; parte nuncupatur: ita iustificatus & sanctificatus homo, licet humana in eo sit natura, non tamè carnalis, sed à spiritu, qui fructū in eo fert, & secundū quem ipse viuut, spiritualis appellatur.
- G. Inferior pars huius arboris sylvestris erat, sed Christi virtute & beneficio cicur effecta, cicures edidit fructus. Et quamuis veteris vestigia culpæ adhuc appareant, condemnationi tamen minime obnoxij sunt Christo insiti, qui non ex carnis arbitrio, sed spiritus incedunt: Nam lex spiritus vitalis in Iesu Christo, liberat eos à lege peccati & mortis, cap. 8.
- H. Ostenditur etiā fissura, seu abscissionis locus in qua arbor insita fuit, vt perpetuò recordetur homo, cum pristinæ vitiositatis, tum maxime accepti beneficii, diuinæque gratiæ in solidum tribuat, quicquid boni in se intuetur, non suis meritis.
- I. Superior pars insita sylvestri arbori, efficacitas est atq; Spiritus Iesu Christi filij Dei, qui cum sit homo & Deus, Rom. 9. sua vi attrahit succum insiti caudicis, ad superiorem furculū, id est, nouum hominem, vt vtræque simul arboris pars proferat fructus iustitiæ. Roma. 8.
- K. Huic vltimæ arbori nullos stolones appinximus: Non vt omnibus numeris absolutam perfectionē in hac vita asseramus, sed quia optamus per fidē iustificatos, & spiritu Christi sanctificatos, sedulos esse in abscindendis vitiositatibus fructibus. Nam quamdiu prauorum operum stolones erecti sunt vigentq;, insitus furculus fraudatur illo succo, quæ ex radice accipere debebat, periculūque ingens imminet, ne nimia stolonum inutitiumq; fructificationum multitudine ex radice vel ex trunco orta, arbor iterum sylvestrat: Nam, vt inquit Paulus, qui ad carnis præscriptum viuunt: futurum est vt moriantur. Roma. 3.
- L. Contra verò, si renati carnis actiones spiritu perimant, viuunt. Neq; despondere animū in hoc conflictu oportet: nam spiritui sancto hominib; credenti omnia possibilia sunt. Sedulo igitur excindendis atque extirpandis stolonibus incumbendum est, Deus & Pater perpetuò inuocandus, Christi denique crux hilaris animo ferenda. De quibus pietatis exercitationibus Paulus præcipit, ad finem vsque capituli 8.

Jam quemadmodū arborem nō natura, sed ars inserit agricolari: ita hominē non natura, sed Dei (quem agricolā Christus alicubi vocat) sapientia, ex iniusto iusto & sanctum facit. Solus igitur Deus huius insitionis autor est, qui primū ex mera sua gratia Israeliticū populū in Abrahamo vocauit, vt reuocaret orbis nationes ad pietatis emulationē incitaret. Deinde iusto suo iudicio, Iisrahelitis reiectis, Gētes & Iudæos, æquè accepit, vt eo pacto electi veri filij Abrahami, id est, credentes in Deū & eius Christum, salui fierent. De hac gratia & electione, Apostolus agit, proposita altera inferendi ratione, quam agricolæ inoculationē vocare solent, quando malæ arboris furculi bono trunco inferuntur. Huc pertinet similitudo ramorum oleastri sylvestris in bonam oleam insitorum. De hoc eterni numinis æterni decreto agitur Cap. 9. 10. & 11.

Reliqua huius Epistolæ capita Parentheses continent, ad pietatis studium. Consentaneum enim est, vt quemadmodū mēbra nostra impuritati & sceleri serua præbimus ad scelus, antequam donaremur iustitia, & sanctificationis spiritu acciperemus: Ita nunc renati, mēbra nostra serua præbeamus ad sanctimoniam: quod perinde est, ac si translata ad insitionē similitudine, dicas: vt arbor insitionem vires suas insumpsit in fructus agrestes, eademque post insitionem, easdē insumit in cicures: Sic homo, vt antequam Christianus factus est, vires suas insumpsit in impuritatem & scelera: ita Christianus effectus, vires suas & nervos intēdere debet in operibus pietatis & iustitiæ. Quæ diuus Apostolus egregie describit à cap. 12. vsque ad finem Epistolæ.

Hanc similitudinis explanationē, ex eruditorū commentarijs, dialogo nostro appendicis loco addere voluimus, in gratiam illorum, qui malunt iusti & sancti fieri, quàm de gradibus iustificationis & sanctificationis disputare: quod etiā de nostro dialogo dictū volumus: quæ non eruditis disputatoribus, sed ijs, qui alijs studijs detenti, Paulinam epistolam breui paraphrasi explanatam absq; diceptionum ac distinctionum difficultatibus percurrere cupiant, damus. Vale lector, & nostrum laborem in his colligendis & concinnandis bene consulo. A. C.

2 Inc. 1. i. 1562. a blot. 27.

*E*xcusum Londini apud
Thomam Purfectum. Anno.
M. D. LXXIII.

X60594

TINQVI

27-Jan. 1662

Amica abfol.

Omne superuacuum pleno de pectore harat.
Odi medicum nimium diligentem.